

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК „КРСТЕ МИСИРКОВ“
МАКЕДОНИСТИКА 2/1979

КОСТА ПЕЕВ

ДОЈРАНСКИОТ ГОВОР

Трудов е примен на седницата на Редакцијата одржана
на 5 јануари 1979 година

Рецензент: акад. проф. д-р Божидар Видоески

У В О Д

На брегот на Дојранското Езеро, на местото на денешниот Нов Дојран, постоела населба уште од античко време. „За времето кога точно е изграден овој антички град на ова место, како и кога е напуштен, односно урнат и под какви околности, засега не располагаме со точни податоци“¹. Sprema J. Цвиик градот Полин бил кај манастирот Топлец, но кога дошле Турците го разрушиле и го преселиле².

Новиот град никнал пак на брегот на Езерото, четири километри на југ, на местото на сегашниот Стар Дојран. Недалеку од населбата минувале два важни пата, едниот од Солун преку Фурка за Бојмија, Струмица, Штип, а другиот за Серез³.

Оваа крстосница, богатството на Езерото со различни видови риби и погодните климатски услови овозможиле градот Дојран да се развие во административно-верски и стопанско-трговски центар за овој крај.

Sprema податоците од 1863 год. градот Дојран имал 1.115 домаќинства, од кои 450 Македонци, 600 Турци, 25 Евреи, 25 Цигани и 15 други⁴. Од ова се гледа дека во втората половина на XIX век во Дојран турското население било во мнозинство, односно половината биле Турци, а другата половина ја сочинувале Македонци, Евреи, Цигани и др.

Како средиште на околија во времето пред 1900 год. кон Дојран припаѓале 79 населени места со 29.588 жители од кои само 9.618 христијани — Македонци, 18.762 Турци, 160 Евреи и 1.048 Цигани⁵. Непосредно пред Балканските војни во Дојранската околија припаѓале 52 населени места со 35.000 жители од кои 21.000 биле христијани, Македонци и 14.000 Турци и други народности.

Градот Дојран има ретко тажна историја. Наоѓајќи се непосредно до познатиот Солунски фронт (само на 1—2 километри), во август 1916 год. населението било принудено да го напушти родното место бидејќи градот бил претворен во воен објект на бугарско-гер-

¹ М. Теменугов, Дојран и Дојранско, Скопје 1972, стр. 20.

² Ј. Цвијџ, Основе географије и геологије Македоније и старе Србије, III књига, Београд 1911 г., стр. 906.

³ Ј. Цвијџ, Балканско полуострво и јужнословенске земље, књ. 1, Београд 1922 г., стр. 299—300.

⁴ И. Ивановъ, Българите въ Македония, София 1915 г., с. 159. Иванов македонското население го прикажува како бугарско.

⁵ В. Кънчев, Избрани произведения, том II, София, 1970, с. 462—464.

манските војски, а покасно опљачкан и разурнат. По завршувањето на Првата светска војна некои рибарски семејства се вратиле назад, но не во разрушениот град, туку малку на север, на местото од некогашниот антички град и тука изградиле нова населба.

Дојранското Езеро се наоѓа на 148 метри надморска височина и зафаќа површина од 4.220 хектари. Од три страни е заградено со планини, на север со Беласица, на исток со планината Круша (во Егејска Македонија) и на запад со Карабалија. Езерото се полни со вода од реките Врешка, Сурловска, Топлец, Дербаш, а истекува преку канал во реката Вардар.

Ниската надморска височина, отвореноста кон југ (Егејското Море е оддалечено само 65 км.) ја прават дојранската клима изменето средоземноморска. Овде зимите се благи, снегот е реткост, а јужните овошни дрвја (калињката, смоквата и бадемот) го красат езерскиот брег.

Општа карактеристика на говорот

1.1. Во овој труд ќе го разгледаме говорот во населбите околу Дојранското Езеро. Централно место во овој регион зазема гратчето Дојран. Источно од него се наоѓа селото Патарос, северозападно, во подножјето на Беласица, Николич, а западно селото Фурка. Имено говорот на овие четири населби, главно, ќе биде предмет на оваа работа, споредувајќи го со говорот во Гевгелиско (с. Стојаково и Богданци), во Струмичко (градскиот говор и оној во селата Костурино, Смоларе, Вељуса), во Кукушко (с. Гарбашел), и во Воденско (с. Тресино и материјалите од студијата на В. Думев).

1.2. Дојранскиот говор досега не е темелно проучуван. Работата на Г. П. Христов (Позабележителни особености на кукушко-дојранскиот говор) и оној јазичен материјал што го среќаваме во повеќе историско-географски и етнографски студии ни од далеку не можат да ни ја претстават структурата на овој говор. Треба да нагласиме дека дојранскиот говор претставува периферна јазична област во склопот на долновардарските говори, па оттаму и студиите посветени на овие говори само делумно се однесуваат на дојранскиот говор.

1.3. Интересно е дека и во оваа мала географска област што ја зафаќа дојранскиот говор среќаваме разлики. Така на пр. членот за м. р. ед. во Дојран се јавува само во неполна форма (*чуvéко, рибáро*), додека во Фурка паралелно се употребуваат и полната и неполната членска форма. Во истото село се среќава и показната замена *вѝ* (*вā, виѝ*), односно општата форма од прашалната замена: *куѝо*, додека во Дојран овие заменски форми не се употребуваат.

Малѝ разлики среќаваме и меѓу дојранскиот говор и говорот во с. Николич и Патарос. На пр. пазењето на *х* во интервокална позиција е обична појава во дојранскиот говор (*нѝсѝха, ѝмѝха* — 3 л. мн. имперф.), додека во Ник и Пат *х* во таа позиција се губи (*нѝсā, ѝмā*). Натаму личната замена за 1 л. ед. во Ник и Пат гласи *ас*, додека во Дој *јас* итн.

Вакви разлики меѓу градскиот говор и говорот на селата може да се набројуваат повеќе и секако дека не се без влијание на социјалниот фактор. Меѓутоа, и покрај сите тие разлики, споменативе населби имаат и доста заеднички јазични црти што ги обединуваат во еден говор.

1.4. Говорните карактеристики ќе ги претставиме на табела спротивставувајќи ги со особеностите на гевгелискиот и струмичкиот говор:

	дојрански говор	гевгелиски говор
фонетски разлики		
замена на <i>*tj(*kt')</i> <i>*dj</i>	шч, ји: шчѐрка, свѐшча, сáјши	ќ, ѓ: к'ѐрка, свѐќа, саѓ'и
ново јотување	отсуствува: бра́ше, сва́ша, л'у́де	ќ, ѓ: бра́ќа, сва́ќа, л'у́'е
морфолошки разлики		
мн. наставка за именките од ср. р. на -е	-ишча: сѐ'ришча, сирáчишча, имишча -еиша: рибáрчеиша, ай- чеиша, корънчеиша	-ијна: сѐ'ријна, сирѐчијна, имијна -ијна: рибѐрчијна, айчиј- на, корънчијна
наставка за 3 л. мн. имперф.	-ха: имъха, илѐиъха, носъха	-а: имā, илѐиā, носā
акцентски разлики		
акцентот кај гл. именки	на коренот: ишѐиъне, ишрѐсьне, јáдне	на наставката: ишијáјне, ишрисѐјне, јѐдѐјне
	дојрански говор	струмички говор
фонетски разлики		
ж	ѓ: мѓ'ка, иѓ'и, рѓ'ка	а: ма́ка, иа́и, ра́ка
ѓ²	ѓ: лѓ'же, мѓ'ла, мѓ'ска	а: ла́же, ма́ла, ма́ска
л	ѓл: вѓ'лк, вѓ'лна	ѓ: вѓ'к, вѓ'на
р	ѓр (рѓ): врѓ'х, ирѓ'сио	р: врх, ирсѓо
<i>*tj(*kt')</i>	шч: свѐшча, шчѐрка	ќ: свѐќа, к'ѐрка
<i>*dj</i>	ји: вѐјна, сáјши	ѓ: вѐѓа, саѓ'и
ново јотување	не е извршено: бра́ше (бра́ија Фур), сва́ша, цвѐше Ник	ќ: бра́ќа, сва́ќа, цвѐк'е

морфолошки разлики

мн. наставка кај именките од ср. р.	-ишча: сѣ'рцишча, ѿ- мишча, сира́чишча -ейша: ай́чейша, ко́- рѣнчейша, риба́рчейша	-ина: сри́йна, имі́йна, мѣѣри́йна -ина: ай́чійна, корѣнчійна, риба́рчійна
---	---	--

имперфектизација	само со суфикс (кај гл. земе): зі́ме — зимѣ́ве	со редување на е во и: зе́ме — зи́ма
------------------	--	---

акцентски разлики

чување на старото место на акцентот	жѣна́-му сѣсѣ́ра-ми	же́на-му се́сѣра-ми
--	------------------------	------------------------

акцентот кај: броевите	иѣ́јсе и ше́с, сѣ- дѣмдѣ́се, усумдѣ́се	ше́јсе и ше́с, сѣдѣ́м- дѣсе, усѣ́мдѣсе
---------------------------	---	---

лексички разлики

изва́јне, ѿрѣ́ске, чии́а', блѣ́шо, мисѣ́рка, кубѣ́к, ми́и, ко́рѣи́лич, а́рк, ла́бѣдѣ́и, ѿа́ре	ѿла́ве, бе́ле, ми́сле, ѿрѣ́ска, чини́чка, бѣи́ак, ѿлу́шѣи, кѣрлі́и, ја́с, иѿи́авѣл, л'у́ше
--	---

⁷ Се однесува на картотеката што се наоѓа во Одделението за ономастика при Институтот за македонски јазик, Скопје.

2.25. Се јавува на местото од соодветниот вокал во зборови од турско, односно арапско потекло: *акџ'л*, *џџмбá*, *кџсмџџ* итн.

Долги самогласки

2.3. Во дојранскиот говор како посебни фонеме се јавуваат долгите самогласки *ē, ĩ, ā, ō, ū*, а поретко *ē̄*. Квантитетот на овие самогласки, во некои случаи, е од фонолошко значење⁸, зашто корелацијата краткост — должина не се ограничува само на морфолошки формации туку служи и за разликување на некои зборовни парови кај кои должината (односно краткоста) е единствен диференцијален фактор:

<i>vi</i> (вие — гл.)	— <i>vi</i> (кратка заменска форма)
<i>gu</i> (<i>gu véšgr</i>)	— <i>gu</i> (предлог)
<i>zar</i> (загар)	— <i>zar</i> (копчице за играње табла и сл.)
<i>ili</i> (Илија)	— <i>ili</i> (срзник)
<i>l'ũũo</i> (луѓето)	— <i>l'ũũo</i> (<i>l'ũũo vrẽme</i>)
<i>mā'siia</i> (масата)	— <i>mā'siia</i> (чл. ф. од маст)
<i>mẽ'siio</i> (месото)	— <i>mẽ'siio</i>
<i>mi</i> (мие)	— <i>mi</i> (кратка заменска форма)
<i>mu</i> (мува)	— <i>mu</i> (кратка заменска форма)
<i>ne</i> (неа)	— <i>ne</i> (партикула за негација, кратка заменска форма)
<i>ni</i> (ние)	— <i>ni</i> (партикула за одрекување, кратка заменска форма)
<i>oi</i> (одат)	— <i>oi</i> (предлог)
<i>ii</i> (пие)	— <i>ii</i> (извик за вабење пилиња)
<i>sā'liia</i> (чл. ф. од сала)	— <i>sā'liia</i> (салата за јадење)
<i>siio</i> (стои)	— <i>siio</i> (број)
<i>ĩri</i> (трие)	— <i>ĩri</i> (број).

Сепак должината на самогласките како диференцијален белег почесто ја среќаваме во морфолошкиот материјал, отколку во лексичкиот:

saká, rugú, urá, vǝrí — 3 л. едн. аор.,
sakā', rugĩ', urā', vǝrĩ' — 3 л. мн. аор.

Освен квантитетот, во морфолошкиот материјал, диференцијална функција врши и акцентот: *ĩléda* — 3 л. ед. през. (може да се чуе и: *ĩlége*) наспроти *ĩlegá* — 3 л. ед. аор. Често се случува двата фактора да се поврзат бидејќи изразноста само со едниот не е доволна. Тоа го среќаваме кај некои глаголи кои во коренот имаат вокал што не подлежи на редукција; кај нив има три опозиции:

⁸ За ова прашање в. поопширно: Влогимјеш Ѓанко, Квантитетот како фонолошки фактор во македонскиот јазик, МЈ, г. XI—XII, кн. 2, с. 207—211. В. уште: К. Пеев, Кон разграничувањето на гевгелискиот и дојранскиот говор, МЈ, XXIV, с. 207—221.

viđe, više, vǝ'rve, ýmre — 3 л. ед. през.,
viđe, visé, vǝrvé, umré — 3 л. ед. аор.,
viđe', visé', vǝrvé', umré' — 3 л. мн. аор.

2.4. Појавата на долги самогласки се должи на стегане на два вокала во еден долг, на што му претходела асимилација (доколку вокалите се различни). Ги среќаваме.

2.41. На крајот на зборот: *вй* < *вие*, *бр̄о* < *брои*, *жнй* < *жние*, *зн̄а* < *знае*, *л̄а* < *лае*, *мй* < *ми*, *г̄о* < *дои*, *нй* < *ние*, *кр̄о* < *крои*, *рй* < *рие*, *сйй* < *спие*, *сй̄о* < *стои*, *суб̄у'* < *собуе*, *уб̄у'* < *обуе*.

2.42. По исчезнувањето на меѓувокалскиот консонант пак се создава можност за асимилација, односно контракција на самогласките: *л̄м̄* < *глува*, *в̄о'ша* < *водата* (во Гевгелиско: *в̄о'шша*), *л̄е* < *леја*, *л'у'й̄о* < *луѓето*, *змй* < *змија*, *м̄у* < *мува*, *Кури'ша* < *Коријата* (топ. во Дој), *ий'в̄џ* < *пијавец*, *с̄о* < *соа* < *соха* 'чатаместо дрво за потпирање', *с̄а* < *сега*, *л̄ем* < *гледам*, *сй̄м* < *спијам*.

2.43. Брзата артикулација предизвикува, често пати, и праметнување на самогласката пред согласката. Како да се има стремеж за економичност (самогласките да се изговараат наеднаш) и пак доаѓа до асимилација, односно контракција: *к̄о'з̄ша* < *к̄о̄з̄ша* < *к̄о̄з̄ша* < *к̄о̄з̄ша*, исто така *к̄о'ж̄ша*, *Буӣ'р̄шо*, *м̄џ̄'р̄шо*, *мо'р̄шо*, *сй̄'р̄ша*; така и во топонимите *Басм̄џ̄'ф̄ша* *Б̄џ̄ча*, *М̄џ̄'ф̄шо* (< *Мал'овошо*) *М̄џ̄шо*, *П̄р̄н̄'р̄шо* (< *Парнарешо*), *Сй̄'г̄н̄ша* *Ч̄џ̄ма* Дој⁹.

2.44. Зависно од ритмот на зборувањето се создаваат нови групи од вокали што не се во ист збор, но влегуваат во акцентска композиција. Во таквите вокалски групи пак доаѓа до асимилација и контракција, односно до долги вокали: *н̄ос̄а* < *носи ја*, *б̄у'н̄а* < *буни ја* (= *удри ја*): *н̄е* само *б̄у'н̄а* Фур, *м̄а* < *ми ја*: *В̄а'н̄шо* *м̄а* *зим̄а* *ш̄џ̄'р̄џ̄'к̄џ̄ша* Фур, *к̄н̄и'к̄џ̄ша* *м̄а* *н̄ема* Фур, *м̄а* < *му ја*: *н̄џ* *ф̄р̄н̄шо* *м̄а* *ск̄џ̄'ш̄џ̄ле* Дој, *с̄а* < *си ја*: *с̄а* *удр̄џ̄* *н̄џ̄ша* Ник, *н̄о* < *не го*: *н̄о* *знам* Пат.

2.45. Поретко се случува три и повеќе самогласки да се стегнат во една долга: *ц̄џ̄-а̄н̄ум* < *ќе си ја апнам*, *к̄а-џ̄* *о̄џ̄и* < *како ќе си одиш?* Фур.

2.5. Од примериве јасно се гледа дека во дојранскиот говор долги самогласки среќаваме во повеќе видови зборови. Сепак дистрибуцијата им е почеста во глаголските форми (1 и 2 л. мн. аор.).

2.51. Долга самогласка *а̄*: *б̄џ̄'а̄ме*, *вик̄'а̄ме*, *в̄рз̄'а̄ме*, *з̄џ̄'ш̄н̄а̄ме*, *ш̄р̄'а̄ме*, *им̄'а̄ме*, *изм̄рз̄н̄а̄ме*, *ур̄'а̄ме*, *ш̄џ̄'р̄ч̄'а̄ме* (1 л. мн. аор.), *б̄џ̄'а̄ше*, *вик̄'а̄ше*, *в̄рз̄'а̄ше* итн. (2 л. мн. аор.); уште кај некои членувани именки и придавки: *Буӣ'р̄шо*, *измик̄'а̄р̄шо*, *м̄џ̄'а̄р̄шо*, *сй̄'а̄р̄ша*, *сй̄'а̄р̄ше* и сл. Долго *а̄* среќаваме и во некои топоними: *Г̄а'з̄н̄шо* 'место каде што се складирало газија', *К̄џ̄'а̄чо* 'место со смокви и грозје', *М̄џ̄'г̄а̄ша* 'градини', од тур. 'нешто што нема вредност'.

⁹ Има примери, се среќаваат индивидуално, во кои откако ќе се изврши претметнувањето не доаѓа до контракција: *б̄џ̄'б̄шо*, *н̄џ̄'ша*, *р̄џ̄'ша* итн.

2.52. Долга самогласка *ē*: *cēm*, *īēm*, *īrēm* — 1 л. ед. през., *изілъднѣ'*, *узгървѣ'*, *ужурувѣ'* — 3 л. ед. през., *видѣ'ме*, *зѣпрѣ'ме*, *йѣчѣ'ме* — 1 л. мн. аор., *видѣ'ше*, *зѣпрѣ'ше* итн. — 2 л. мн. аор. Долго *ē* среќаваме и кај некои членувани именки од ср. р.: *йѣ'ршо*, *сѣ'ншо*, *сѣ'лшо*, *ше'л'шо*, *че'лшо*. Долго *ē* кај топонимите: *Скѣ'л'шо* 'таму се истоварува рибата', *Сйудѣ'нша* *Чѣшма* Дој, *Сйудѣ'ншо* *Кланче* Фур.

2.53. Долга самогласка *ī*: *īриши'ме*, *уілъши'ме*, *нѣрѣви'ме* — 1 л. мн. аор., *īриши'ше*, *уілъши'ше* итн. — 2 л. мн. аор., *ми* < *мие* (исто: *мйм*), *жнй* < *жние* (исто: *жнйм*), *рй* < *рие*, *сий* < *спие* (исто: *сийм*), *йри* < *трие* — през. форми; кај некои зам. форми: *ви* < *вие*, *ни* < *ние* (*ни ус-неіо сме аднѣ йора*). Долго *ī* среќаваме и кај именките со наставка —*ија*: *інѣсуйи'* < *гнасотија*, *зми* < *змија*, *јѣбѣни'* < *јабаницја*, *курй'* < *корија*, *йиши'* < *тепсија*, *ши'* < *шија*; уште и кај топ.: *Бѣсмѣи'фша* *Бѣшча* (бавча на *Басмѣици*), *Лузй'нша* 'место со лозја' Пат, *Калй'нша* 'место каде што се фрла грип' Срѣт, *Курй'ша* 'место каде се фрла грип', *Мѣчкй'нша* *Скала* 'голем камен под грчката црква', *Сѣлй'ша* 'пазарно место' од тур. *salih* 'згодно место'.

2.54. Долга самогласка *ō*: *брō* < *брои* (исто: *брō'м*, *брō'ме*, *брō'ше*), *крō* < *крои* (исто: *крōм*, *крō'ме*, *крō'ше*), *сийō* < *стои* (исто: *сийō'ме*, *сийō'ше*, *сийōи*) — през. форми. Долго *ō* среќаваме и кај некои именки: *вō'ша* < *водата*, *кō'зша* < *козата*, *кō'жша* < *кожата*, *лō'зшо* (*нѣ лō'зшо има кумба*), *сō* (нема поклопување со предлогот *со* бидејќи во Дој тој гласи *ус*: *ус рѣ'кѣша мѣ удри*); кај заменките: *кō* < *која*, *мō* < *моја*, *йвō* < *твоја*, *йō* < *тоа*; уште и кај топ.: *Бѣјовō* *Чиким* 'место каде се фрла грип', *Дѣлбō'кша* *Рѣка* 'мала река', *Мѣл'ō'фшо* *Мѣсшо* 'место каде што се фрла грип'.

2.55. Долгата самогласка *ū* има ограничена употреба, ја среќаваме кај глаголите: *убū* < *обуе* (исто: *убū'м*, *убū'ш*), *субū* < *собуе* (исто: *субū'м*, *субū'ш*), *гū* < *дува*, *чū* < *чуе* (исто: *чūм*, *чūш*) — през. форми, а кај другите видови зборови се среќава уште поретко: *илū* < *глува*, *илūша*, *мū* < *мува*, *ј'шо* < *увото*, *р'ншо* < *руното*.

2.56. Долгата самогласка *ѣ* ја сретнавме во примерите: *зѣ'лне* 'засолне' (*зѣ'лнум*, *зѣ'лнши*, *зѣ'лнѣме*, *зѣ'лнѣше*, *зѣ'лнѣи*) и *бѣ'лша* 'болвата'.

2.6. За должината на вокалите во долновардарските говори има повеќе искажувања, често и противречни. Така Д. Мирчев во работата за кукушко-воденскиот говор бележи: „Остатоци од некогашниот квантитет, макар и оскудни, се среќаваат и во кукушко-воденскиот говор: *шшо к'и вѣ ййшум*, *к'и ми каажииш ли?*; *ај г'ојме нѣ лѣозйшо*; *кѣозйшо сѣ укузйѣ*; *му искѣраа цела фаша уш кѣожйша*“¹⁰.

Д. Мирчев долго *ī* наоѓа и во множинските форми кај именките од ср. род на *е*: *имйіна*, *вримйіна*, *кучйіна*, *гѣрвичйіна*, па и во други примери во кои има антиципација на мекоста пред *н*: *аку вйдиши сијн йла-мин гѣ-излѣва нѣ-іоре*, *гѣ-знайш*, *ошн нѣсѣм*.

¹⁰ Д. Мирчевъ, Бѣлѣжки по Кукушко-воденския говоръ, СБНУ, XVIII, с. 430

2.7. Д. Иванов во студијата за гевгелискиот говор¹¹ исто се задржува на прашањето за долгите самогласки. Неговото мислење се разликува од мислењето на Д. Мирчев, тој должината ја именува „нова“, „лажлива“ а не „исконска“. Спрема него, при брзиот говор зборот може да се лиши делумно од артикулацијата на некој глас, а може и од целиот глас, под услов тоа да е удобно за артикулацијата на целиот звуков комплекс — зборот. Односниот глас, за чие исчезнување или слабо артикулирање влијаеле редуцијата, акцентот или некоја друга причина (склоност кон антиципација, контракција со соседната самогласка, метатеза, асимилација и др.), во случај да не може сосем да исчезне од зборот, тогаш тој остава траги врз соседната самогласка (компензација)¹² и по таков начин ја менува целата артикулација на зборот. Во таа смисла се изјаснил и Г. П. Христов: исчезнатите гласови, од друга страна, обично се надоместуваат преку извесно удолжување на акцентираниот претходен вокал па се јавува еден вид ново, компензационо удолжување — нов квантитет¹³.

2.8. В. Думев во работата за воденскиот говор¹⁴, спротивно од искажувањата на Д. Мирчев, Д. Иванов и Г. П. Христов, истакнува дека не е логично да се зборува за должина на самогласките во кукушкиот, воденскиот и гевгелискиот говор (т.е. во долновардарските говори), зашто тие се брзи говори во кои редуцијата е силно изразена, а долги вокали и редуција не одат заедно. Тој, Думев, допушта „протегнат“ изговор на *и* во вокативните форми *мóри жéнй*, *мóри мóмй* или кога некој ќе ја разбере туѓата итрина му вели: *ā*.

За примерите од Мирчев на долги самогласки во: *йуси́и́на*, *врими́на*, *ими́на* (*кусе́ине*, *сми́а́ине*) Думев точно забележил дека не се работи за долго *й*, туку за слог *и́* (*ei*, *ai*) во кој има праметнато *i* како во *којн*.

Општо речено Думев има право кога го побива мислењето на Мирчев дека во долновардарските говори има остаток од некогашниот квантитет, но не и кога го негира постоењето на ново компензационо удолжување на вокалите.

РЕДУКЦИЈА НА САМОГЛАСКИТЕ

2.9. Во дојранскиот говор, како и во другите долновардарски говори¹⁵, среќаваме двојност во изговорот на самогласките. Под влијание на изразито силниот експираторен акцент кој просто се „фиксира“ врз акцентираниот слог, неакцентираниите самогласки се изговараат со послаба издишна струја, пократко (редуцирано); *a* се доближува до *ъ*, *o* до *у* (или *ъ*), а *e* до *ъ* (или *и*).

¹¹ Д. Ивановъ, Гевгелийскыятъ говоръ, София 1932 г., с. 60.

¹² С. Бернштейн во „Очерк сравнительной грамматики славянских языков“, Москва 1974, с. 287 зборува за компензационата должина во повеќе словенски јазици.

¹³ Г. П. Христовъ, По-забележителни особености на кукушко-дојранския говоръ, МПр, г. X, кн. 1 и 2, с. 107.

¹⁴ В. Думевъ, Воденскыятъ говоръ, МПр, г. XIII, кн. 3, с. 39.

¹⁵ С. Романски, Долновардарскыятъ говоръ, МПр, г. VIII, кн. 1, с. 106.

2.32. Во примерите: *бинзѝн*, *вилѝдѣн*, *виликовѝа сѣ'буѝа*, *виликоф ѝбс*, *диѝи'лина*, *жлибѝна*, *измика́р*, *измика́рка*, *имѝиш*, *миѝи'л'*, *мисчѝна*, *ѝбици*, *ѝилика́н* 'штрк', *ѝилѝн*, *цидѝлка*, *циѝинѝца*, *цѣрвинѝца*, *уфче'ра цел ден* *циѝи'х*, *чиѝи'ри*, *чиѝи'рсѝи'уѝи'ни* и сл. редукијата на *е* во *и* можеби е помогната од присутноста на уште едно *и* во посочените зборови.

2.33. За резултатот *и* м. *е* во имперф. форми: *бих ѝа́м*, *бише ѝдѣн* итн. има две објаснувања: спрема првото се работи за остаток од старата аористна форма *вы-* со имперф. наставка, а спрема второто за редукија, бидејќи ако помошниот глагол остане сам или се апо-строфира *е* не се редуцира (бидејќи е нагласено): *ѝи ѝа́м бише?* — одговорот гласи: *бѣх*.

2.34. Во с. Фурка, за кое рековме дека се наоѓа на преод меѓу дојранскиот и гевгелискиот говор, ги среќаваме формите: *бах*, *бахме*, *бахѝе* (ка *бах свирач*, *бахме ѝа́м*, и *виѣ бахѝе уф-ни'х*), исто и во Пат (*сѣи'не баа бѣѝли*, *мој акра́н баа*, *ас ка бах куѝи ѝѣбе*), а во Ник *бѣх* итн. Односните форми или се добиени со обратна редукија од : *бѣх*, *бѣхме*, а во врска со лабавиот изговор на неакцентираниите вокали, или се работи за наложување на основниот вокал од множинската форма за 3 л. *баа* < *беа*, или пак за траги од широкиот изговор на стсл. *ѣ*.

2.35. Од примерите што ги изнесовме и од оние што следуваат: *вичѣра*, *Винѣра* (име на звезда и име на жена), *дибѣл*, *кривѝи*, *Мѣкидѝнѣ*, *Мѣкидѝнка*, *ѝича́лба*, *ѝиѝи'чка* 'дел од разбојот, оптегнува', *ѝикѣр* (Дој); *билѣк*, *нидѣла*, *нивѣсѝа*, *миѣшка*, *миѝи'л'*, *мисчѝна*, *свиѝѣц*, *свиѝѣлник*, *свидѣк*, *учиминѝва сла́ма*, *учиминѝф леѝи*, *ѝимѣл'*, *ѝиѝиркини́ка* (Ник); *вичи́ринка* 'вид трева, мириса приквечер', *вичѣра*, *идѣјм*, *измиѝи'нал сѣ нѣ* *нѣо*, *илѣн*, *нивисѝи'лка*, *римѣн*, *ѝиѝѣл*, *сифѝѣ*, *свиѝи'лка*, *сидѣло*, *сикѝнда*, *ѝилидѣло*, *ѝилѣзо* (Фур); *дибѣл*, *билѣк*, *ликуѝиѝи*, *ѝилѣни*, *миѝнка*, *ѝилидѣло*, *ѝимѣл'* (Пат) јасно се гледа дека *е* се редуцира во *и* обично во слогови пред акцент. Формите *ва'дѣн* и *ва'дин* 'денеска' се употребуваат паралелно.

Предлогот 'без' се слуша и *бис* и *биз*: *бис ѝѣбе*, *биз ма́јка*, *биз ри́ба* не *о* *бѣве*.

Редукија на самогласката *о*

2.36. Како што за редуцирано *е* среќаваме два различни рефлексии (*и* и *ѣ*) така и *о* се редуцира еднаш во *у* (*о'у*), друг пат во *ѣ* (поретко).

2.37. На редукија подлежи секое *о* (првично или секундарно), освен она што се наоѓа на апсолутниот крај на зборот, кога служи како показател на одредена граматичка категорија. На пр. *о* во зборовите *сѣло*, *ѝувѣдо* служи како граматички показател за среден род, во *ко́јно*, *во́ло*, *чуве́ко* *о* се јавува како изразител на членската форма за м. р. еднина, а во *риба́рѝио*, *измика́рѝио*, *ко́јнио* исто го изразува членот само во множина. Се разбира дека ова не важи за она крајно *о* што се наоѓа во акцентска група и со тоа престанува да биде крајно — пр.: *нѣ дѣду* - *ми*, *вѣјку* - *му*, *чи́ку* - *ми*.

2.54. Други измени на вокалите. — Преглас $a > e$. За разлика од соседниот кукушки говор во кој прегласот $a > e$ редовно се среќава зад тврдонопчени и венечни согласки $ж, ч, ш$ (особено зад j): *вудиничёр, ірѣнчёр, лѣјчёр, чѣс, чѣша, кукушѣнин, кучѣн, ѣјце, ѣска, Ёнко* ($<$ Јанко), *Ена*(Јана)³⁹, во дојранскиот говор промени од сличен вид среќаваме многу поретко; сп. *лѣсѣувѣчка* Дој, *ерѣм* Фур, *кукушѣнѣц* Дој.

2.541. Лабијализацијата $e > o$ во примерите *чѣйка* 'клун', *чѣйке* 'колва' (добиеени од гл. 'чейка'), *шѣйке* 'шепка' секако стои во врска со дејството на соседното лабијално $й$.

2.542. Некои резултати не идат непосредно, ами поради израмнување на морфолошко ниво, на пр. членуваните форми на именките од среден род на $-e$: *име* — *имѣшо*, *јајце* — *јајѣшо*, *сѣме* — *сѣмѣшо* секако се добиени спрема другите именки од среден род на $-o$ (*сѣло* — *сѣлушо*, *мѣсо* — *мѣсушо*).

2.543. Други случаи: $a > y$: *ѣѣрбуф*, *к'ѣл'уф*, *кѣруф*, *крѣсѣуф*, *двѣјѣца*; во *ѣбуф*, *ѣбува*, *думѣзѣш* се секава дејството на асимилацијата; $и > у$: *шрѣндафул*, *сурмѣшка* 'сиромашка'. Овие промени не се спроведени со закономерна доследност, т.е. не ги опфаќаат сите случаи на дадената самогласка во определена позиција, туку се среќаваат само во одделни зборови, односно во некои зборообразувачки модели.

УПРОСТУВАЊЕ НА ВОКАЛНИТЕ ГРУПИ

2.55. Во дојранскиот говор хијатот главно се избегнува со стегане и скратување на вокалните групи.

Освен старото пополнување на хијатот: *вѣјко*, *вѣјчина* (но: *ѣзба*, а не 'визба'), *вѣ'л'ѣне*, *вѣ'рѣлѣци*, *вѣ'јѣца*, *вѣ'зѣл*, *вѣ'же*, во овој говор, по губењето на некои согласки (g, z, i и сл.) во интервокална позиција, се јавиле можности за нови хијати што се избегнуваат со стегане на вокалните групи.

2.56. Епентетско j среќаваме во народните песни, во почетокот на зборот пред o и y : *кам дѣ ѣаднум дѣ јѣмрум*; *Јѣно ле Јѣнке јѣбува*; *јѣбува мѣма род нѣма*; *ним јѣди дѣлѣко* и сл. Фур, а во с. Николич, според проф. Русиќ, се јавува и во обичниот говор: „јѣф него са стѣмните и бардѣците“, „јѣф двѣро“ (цит. раб., с. 122 и 124).

2.57. Губење на слогообразната функција на самогласките. — Втор начин за избегнување на хијатот се врши така што една од самогласките во хијатската група ја губи слогообразната вредност и преминува во согласка. Тоа се случува во оние самогласнички групи во кои како втора компонента се јавува вокалот $и$. Во таквите случаи самогласката $и$ се скратува во неслоговно j .

Како резултат на оваа појава двосложните групи $-ai-$, $-ei-$, $-oi-$, $-ui-$, $-иѣ-$, $-ѣи-$ се скратуваат во едносложни: $-aj-$, $-ej-$, $-oj-$, $-uj-$, $-иј-$, $-ѣј-$. Пр.:

³⁹ Г. П. Христов, цит. раб., с. 108.

-аи- (-ае-) > -ај-: *гајш* < *gagеш*, *гајше* < *gagеше*, *ијрајш*: *ој* не си *ијрајш* *ијр* *дечкџа*, *знајш*, *знајше*, *јајш*, *јајше*, *кајш*: *и* *иш* *д* ми *кајш*, *ка-ј* < *кога* *е*: *оиче* *ка-ј* *злѐно*, *жѝиш* *ка-ј* *младо* Фур, *лајш*: *куш* *куше* *лајш*, *најш*: *гал'* *к'и* *мојш* *д* *м* *најш*?, *нѝрајш* < *најравиш*, *иѝијајсе*, *ијрудјш* (и: *ијрудјш*), *сај* < *саи* Фур, *снај*, *зај* < *заек* (преку *заик*, има и др. примери во кои -ај- < -ае- преку -аи-);

-ои- (-ое-) > -ој-: *Бујурџа* (Гулѐма Бујурџа), *вѝчка*, *брѝш*, *брѝше* (си *и* *брѝше* *иѝрише*), *лѝиш* < *лозишта*, има и топоним *Лѝиш*, *мојш*, *мѝше* (*д* *мѝше* *д* *дѝше*), *нѝци* < *ножици*, *ѝш* < *одиш*: *ка-ц* *ојш*? Фур, *ој* < *оди*, *сѝѝш*, *иѝд* *мѝне* *сѝѝше*, *иѝѝ* < *иѝи* (=тогаш) Фур: *иѝѝ* не *мѝжѝ* *д* *крадѝш*. Заменските форми *мое*, *иѝое* членувани гласат *мѝшо*, *иѝѝшо*, така и во множина *мѝше*, *иѝѝше*;

-еи- (-ее-) > -еј- (овде ја вклучуваме и групата -ее- > -еј-, бидејќи второто *е* со редукција поминува во *и*, а ова се скратува во *ј*): *еј* (= *еден*): *иу* *еј* *мѝсѝ* Фур, *иѝш*, *иѝше* (*иу* *цел* *ген*), *сеј* < *седи*: *сеј* си *мѝ'дро*, *сеј* *иш* *нѝ* *дѝшо*, *рѝш* < *режеш*, *уѝлхнѝш*, *уѝлхнѝше*, *уѝрувѝш*, *уѝрувѝше*, *флѝш*, *флѝше* итн.;

-уи- (-уе-) > -уј-: *лѝш* < *глувите*, *грѝш* < *другите*: *грѝш* *сѝ* *иѝрдиса'* (другите се *расипаа*), *мѝш* < *мувите*, *иѝш*, *иѝше*, *убѝш*, *убѝше*, *субѝш*, *субѝше* (*д* не *сѝ* *субѝш*), *чѝш* (*иѝрво* *д* *чѝш*), *чѝше*;

-ѝи- > -ѝј-: *дѝ-ј* (< *дѝ* *и*) *зѝиш*, *вѝја* < *вѝица*, *лѝш* (и *иш* *лѝш* *куш* *иѝо* = и ти *лажеш* како...), *лѝше*;

-иш- (-иеш-) > -иј-: *бијш* < *бидеш* (*д* *бијш* *чувѝк*) Фур, *вијш* < *видиш* (*ел* *д* *мѝ* *вијш*), *виј* < *види* (*виј* *мѝшо*) Фур, *блијш* < *ближиш* (*не* си *мѝче* *д* *блијш*), *жнијш*, *жнијше*, *иѝш*, *иѝше* (и *бѝица* му *иѝше*), *сѝријш*, *сѝријше*.

2.58. Се случува, под дејство на изразито силниот акцент, *и* да се праметне пред согласката од истиот слог, при што се скратува во неслоговно *ј*: *бѝица* < *баница* Ник, *грѝш* < *другите*, *кѝш* < *козите*, *кѝиш* < *кѝиш*, *мрѝш* < *мрежите*.

2.59. Правејќи група со претходниот вокал *и* се скратува во *ј* и кога со односната самогласка не се во ист збор, но влегуваат во акцентска целост: *висѝку-ј* < високо *е*, *дѝ-му-ј* *иѝиш* (*дај* му ги ...), *злѝну-ј* < зелено *е*, но: *знајш* *как* *еј* Фур, *куше-ј*, *куи-ми-ј* < *купи* ми ги Пат, *лѝсно-ј*, *она* *иу* *чиѝа'* *г-еј-бугѝа* Ник.

2.60. Истава појава, скратување на *и* во *ј* ја среќаваме и во обратни групи (кога *и* се наоѓа во позиција пред друг вокал). Така двосложните групи -иа- и -ио- се редуцираат во едносложни -ја-, -јо-:

-иа- > -ја-: *Буѝрја*, *иѝѝрја*, *Мѝкиѝија*, *Пѝѝѝија*⁴⁰;

-ио- > -јо-: *иѝлѝмјо* *мѝсѝ*, *убувјо*, *иѝ-ѝѝишјо*, *иѝ-скѝијо* (значи во членуваните форми кај придавките од м. род).

⁴⁰ Прашањето за упростување на вокалните групи во македонските говори опширно го разгледува Б. Видоески во „Прилози за македонската дијалектологија“ (Отклонување на непосредноста на вокалите во нашите говори), МЈ, г. VI, кн. 2, с. 132—150.

3.35. На крајот на зборот: *ајрил'*, *бил'бил'*, *гол'* (уф *гол'о* 'во езерото'), *мил'*, *мил'иша* 'ситен песок донесен од вода', *миш'ил'*, *мърс'ол'*, *кърнфил'*, *кѣиш'ил'*, *кърк'ол'*, *иријаш'ил'* (и: *иријаш'ил'*), *рув'ел'* 'пиштол', *сол'*: *сол' бърке*, *иш'ел'*, *иш'мел'*, *фѣс'ул'*, *фиш'ил'*.

3.36. Пред вокалите од преден ред *е*, *и* согласката *л* се смекнува, а тоа смекнување се задржува и кога вокалот ќе се редуцира или елидира: *бѣ'л'ише* (< белите), *б'ол'ѣн*, *з'ел'никуф* Ник, *к'ър'л'ѣш*, *к'ол'ге* (< коледе) Ник, *л'ѣкувиш*, *м'ул'ѣнце*, *иш'л'ишо* (< пилето), *иш'л'ѣнце*, *иш'л'кан* (< иеликан 'штрк'), *иш'л'ишо* (< полето), *иш'л'ѣнце*, *иш'р'л'ушо*, *иш'л'ѣш'а*чка *иш'ла*, *иш'ол'ѣш*, *иш'ел'ишо* (< тзлето), *иш'ел'ѣнце*, топ. *Скѣ'л'ишо* (< Скелето); така и во личните имиња: *Мише* — *Миш'л'ишо* (чл. форма).

3.37. Кај глаголите од типот *молиш*, *хвалиш* во сите форми и времиња среќаваме полумек изговор на *л*. Ќе приведеме повеќе примери за да се види раширеноста на оваа појава.

Сп. през.: *жал'ум-жалиш-жале-жал'ме-жал'ише-жал'ѣш*,
зѣй'ал'ум-зѣй'алиш-зѣй'але-зѣй'ал'ме-зѣй'ал'ише-зѣй'ал'ѣш,
каш'л'ум-каш'лиш-каш'ле-каш'л'ме-каш'л'ише-каш'л'ѣш,
мис'л'ум-мис'лиш-мис'ле-мис'л'ме-мис'л'ише-мис'л'ѣш,
фѣр'л'ум-фѣр'лиш-фѣр'ле-фѣр'л'ме-фѣр'л'ише-фѣр'л'ѣш,
 аор.: (сѣ)искѣш'л'ѣх-искѣш'л'ѣ-искѣш'л'ѣ ме-искѣш'л'ѣ-ише-искѣш'л'ѣ,
 имперф.: *каш'л'ѣх*, *каш'лише*-*каш'л'ѣх*ме-*каш'л'ѣх*ише-*каш'л'ѣх*а.

3.38. Полумекото *л* среќаваме и во наставките *-ал'ка*, *-ул'ка*: *бѣр-кал'ка* 'голема лажица', фиг.: 'жена што оговара', *врѣжал'ка*, *кукал'ка* 'бела птица со долг врат', *суфал'ка*, *нѣвѣс'иул'ка*.

3.39. Во други примери: *ал'ио* 'вид птица, им помага при рибарењето', *ирикл'ан*, *иул'ка* 'јарка', *ск'ол'ка* 'школка', *сѣл'анѣи*, *сѣл'анка*.

Изговорот *зѣле* (не: *зел'је*, *тил'је*, како што е во западните говори) не упатува на претпоставката дека во овој говор, како и во другите источни говори, новото јотување било извршено, а потоа се добило полумекото *л* пред *е*, ако воопшто во времето на слевањето на *л* + *ј* сѐ уште имало палатално *л*⁵².

Н, Њ

3.4. Старото палатално *н* скоро во сите случаи затврднало: *бана*, *банѣиша* Ник, *вишина*, *ишида*, *јаине*, *книја*, *нива*, *нѣуф*, *нѣуво*, *бѣин*. Мекото *н* затврднало и во имперфективните глаголски образувања: *сѣ кланум*, *сѣ клане*, *сѣ мене*, ист е случајот и во глаголските придавки: *бранѣн*, *жѣнѣн*, *ранѣн*, *цѣнѣн*.

3.5. Траги од некогашната мекост наоѓаме во антиципацијата што се огледа во развојот на *ј* пред некогашното меко *н*, пр. *којн*, *кој-ница* *к'ола*. Веднаш треба да одбележиме дека тоа префрлање се јавува во многу поограничен обем отколку во другите долновардарски говори.

⁵² Б. Конески, Историја, стр. 67.

Така наставките *-(а)јне, -(е)јне* (добиеени од *-нѣ* со новото јотување) што ги среќаваме во гевг. говор кај глаголските именки и кај некои множински форми на именки од м. род: *викнувајне, ликувајне, јодејне, кџжувајне, кујајне, нусејне, илишјејне, сидејне, сил'ајне, сѣиујајне* (Иванов, 77), во дојранскиот говор се скратени во *-ане, -ене* (односно *-ѣне*): *јор'ане, јаз'ане, јад'ане, јив'ане, шјеј'ане, шка'ане, шроб'ане, шрес'ане, сол'ане* и сл.

Со овие примери овој говор се поврзува со кукушкиот: *сегине, одине, едине* (Мирчев, цит. раб., с. 449). Отсуство на антиципација среќаваме и во струмичкиот говор, само што акцентот е на вториот слог од крајот: *јадене, одене, сегене, сине, шјејане, сол'ане* и др.

3.6. Новото јотување ги нема засегнато ниту множинските форми на именките од среден род од типот *јоле*. Така мн. наставка *-ијна < ин'а < инѣ* што е многу обична во Гевгелиско, а така е и во Фур (*кучијна, мулијна, пресијна, симијна*) во овој говор се среќава многу ретко и без антиципација на мекоста (*мѣгрина*). Место неа се употребува наставката *-ишча*: *бишшича* (мн. форма од *бише* 'прасе'), *буришча, времишча, имишча* (мн. форма од *име*), *кучишча, јанишча, машишча, нешшича, скелшича, шемшича, шобишшича* итн.

Затврднување на мекото *н* среќаваме и во прилогот *гене*: *вечърина гене* *ѣ прѣве* (покрај *гѣна* — во др. долневардарски говори), исто во придавката *син, сино, синикува буја*, топ. *Син Кладнац* Фур.

Полумекото *н'* среќаваме во *н'а* (< неа), *н'ѣ* (< него) Ник.

Ј

3.7. Гласот *ј* се одликува со неинтензивна артикулација во која често струјниот елемент ослабува и на тој начин се реализира како неслоговно *и*. Неговата постојаност зависи од оддалеченоста од акцентот, а особено од природата на околните гласови.

Редовно се губи во:

3.71. почетокот на зборот пред вокалите од преден ред: *един* или *адин* Пат, *еш, ешче* (во Фур *ѣхче*), *Евреин, едниш. ѣсѣн, ѣдѣр, ѣдро гѣше, изиѣк* (во Фур *изиѣк*), *ичумѣн, елѣн* и др.;

3.72. во групата *-ија-*: *арѣмј', змј* (< змија), *курј'* (< корија), *кѣј'* (< капија), топ. *Сѣнѣрѣка Кѣј'*, *лувиј'* (< ловѣија), *рѣкј'* (< раѣија), *сирумѣшчј* (< сиромашѣија), *шѣиѣј'* (тепсија); така и во глаголските форми за 3л. мн. сег. време од типот *сѣше*: *жнѣш, мѣш, сѣш, шѣш* (< жнијат, мијат, спијат, шијат), но во аор. форми, веројатно во врска со акцентот, се пази: *жнијах, жнија', жнија'ме, жнија'ше, жнија'; мијах, мија', мија'ме, мија'ше, мија'; сѣијах, сѣија'* итн.;

3.73. во групата *-оа-*: *брѣм — брѣш* (< бројам — бројат), *гѣм — гѣш* (< дојам — дојат), *сѣѣм — сѣѣш* (стојам — стојат), но во аор. форми се пази: *брујах, бруја', бруја'ме, бруја'ше, бруја'; сѣујах, сѣуја', сѣуја'ме* итн.; се губи и во заменските форми: *кѣ < која, мѣ < моја, шѣѣ < твоја*;

3.74. така и во групите:

-е-: *уѣлѣднѣ' < огладнее, изѣшѣрѣ', уѣкурѣѣ', уѣкурѣѣ'ме;*

-ае-: *бā* < бае, *знā* < знае, *зā'дно* < заедно, *зā'дничко*, *ӣкā* < ткае, *ӣрā* < трае;
 -ое(-ои): *брō* < брои, *гō* < дои, *сӣō* < стои, *кō* < кое, *мō* < мое, *ӣвō* < твое;
 -ие-: *мӣ* < мие, *ӣӣ* < пие, *сӣӣ* < спие, *ӣрӣ* < трие, *ӣӣ* < пие;
 -уе-: *ӣц̄у* < ӣц̄уе, *уб̄у'* < обуе, *суб̄у'* < собуе, *чу* < чуе;
 -еа-: *живēӣ* < живеат, *изирēӣ* < изгреат, *ӣеӣ* < пеат, *сēӣ* < сеат, но во аор., пак во врска со акцентот, се пази: *живѣјāх*, *живѣјā*, *изирѣјāх*, *изирѣјā* итн.

Се случува *ј* да се губи и во средината на зборот зад согласка: *лōзе*, топ. *Туџār Косиуфшо Лōзе*, но *лōјиша* < лозишта, топ. *Дѣ'ицки Лōјиша*, така и во имен. *здрāве*: *ај су здрāве*, уште и во *зēма*: *ӣднā н̄ зēм̄иша*, а лит. грозје се изговара *ӣрōзде*.

3.8. Пред вокалите од заден ред *ј* обично се пази: *јāјце*, *јāре-јāришча*, *јāне* — *јāнишча*, *јāг* — *јāгуве*, *јāге* — *јāгум*, *јāбулка*, *јѣб̄нц̄ѣл'к*, *јāйуга*, *јунāк*, но: *ас* место *јас* Нж.

3.9. Во дојранскиот говор, како и во другите долновардарски говори, секундарно *ј* среќаваме многу повеќе од колку во посеверните говори. Пр.:

3.91. неакцентираната форма од помошниот глагол за 3л. ед. *е* се редуцира во *и*, односно поминува во *ј*: *о̄ише ка-ј-з̄л̄ено си ӣу скинāл*, *висōко-ј*, но: *буӣи-еј*, *ар̄н-еј*;

3.92. *ј* од *е* (во заменки): *мōјшо*, *ӣвōјшо*, исто во глаголскиот прилог: *викāјк'и*, *нусēјк'и*, *ӣѣрчāјк'и* итн., но во Фур: *викāк'и*, *мулчēк'и*, *нусēк'и*, *ӣѣрчāк'и*;

3.93. *ј* од преметнато *и*: *бēјсӣе* < безите, *кōјсӣе* < козите, *гр̄ујсӣе* < другите, *бāјница* Пат < баница;

3.94. *ј* од *х*: *нијн*, *нијна*, *нијни*.

X

3.10. Со пазењето на гласот *х* дури и во оние позиции во кои не се среќава во другите долновардарски, односно источно македонски говори, дојранскиот говор ни се претставува како ретко архаичен⁵³.

Така наспрема дојранските форми: *вӣк̄ѣха*, *г̄р̄ж̄ѣха*, *ӣм̄ѣха*, *нōс̄ѣха*, *сēч̄ѣха*, *сӣō'ха* (3л. мн. имперф.), среќаваме:

- а) *ӣл̄е̄ӣѣа*, *знāјаа*, *вӣк̄наа*, *куй̄ӯѣа*, *ӣл̄е̄ѣа* (Гевгелиско),
- б) *ӣл̄е̄ӣѣа*, *знāѣа*, *вӣк̄нѣа*, *куй̄ӯѣѣа*, *ӣл̄е̄ѣѣа* (Кукушко),
- в) *ӣл̄е̄ӣӣѣ*, *знāјѣ*, *вӣк̄нӣѣ*, *куй̄ӯѣѣѣ*, *ӣл̄е̄ѣѣѣ* (Воденско)⁵⁴.

Има и други примери во кои *х* се пази во меѓувокалска позиција (иако не со апсолутна доследност): *Влах* — *еј Влāхо*, *ӣрех* — *ӣрехуве* — *два ӣреха*, *зāдих* — *зāдихо*, *мех* — *с̄ѣ скинā мēхо*, *Духове* 'празник', *ки-*

⁵³ Со исклучок на неврокопскиот и некои источни солунски говори во кои исто така добро се пази *х*. Б. Видоески, Прилози за македонската дијалектологија, МЈ, год. VI, 1955, кн. 2, с. 113.

⁵⁴ В. Думев, цит. раб., с. 61.

3.16. Групата *хв-* дала *ф*: *дек съ фáiше*, *чул не фáiше* — фраза, *ус рѣ'кѣиа о фáiше*, *мишо съ фѣи́л уф кѣи́ано* (*кѣи́ан 'фак'*), *фѣрлil иѣри́ше*, *иѣфѣрлil гóл'о*, *о фѣрлil сему́шо*; *и́лѣм фáлбѣи́*, *съ фáл'ѣи́*, *съ фáлѣ* итн.

S

3.17. Африкатот *s*, освен што се задржал во примери од стел. период: *свезда*, го среќаваме и во нови зборови во кои го заменува стру-
жното *з*. Се јавува:

3.171. во почетокот на зборот пред вокал: *сѣи́ар*, *сѣмбá*, *сѣзні́ише* 'задниот дел од кола', *сáгѣн* *//сѣ'гѣн* (*нѣ-сѣ'ги*, *уг-сáи́*), *симбóл'л'*, *сѣрсѣлiна* 'кајсија', *сѣрсѣáи́* (индивидуално), *сѣн'ише* (*кóмѣришо свѣннáлѣ*), па дури и *сiма* 'зима'; топ. *Сѣфiи́бишо* 'место среде Езеро'; *сiрне*: *ел гѣ сiрне*, *сѣ сiрке*;

3.172. во соседство со сонанти: *мóлсе*, *мóлсум*, *сѣ'лса* Ник, *мѣр-сѣлiф* Ник, *јѣлсá* 'пламен' Ник, *вѣ'рсѣн* Пат;
но: *зиш*, *зигáр* (почесто: *мáјсiур*).

B

3.18. Како и во другите источни говори, така и во дојранскиот етимолошкото *в* се пази и во позиција меѓу две самогласки: *вулувáр*, *и́лáвa*, *и́вѣдо*, *и́вѣдáр*, *живбóи*, *јаву́р*, *кувáч*, *уснóвa*, *чувѣк*; топ.: *Цiнуво* *Лувiише*, *Бѣуво* *Мѣшo*, *Лбiува* *Бѣи́чá*, *Тушáнува* *Чѣшiма*.

3.19. Гласот *в* се испушта пред согласката *г*: *гувѣц*, *гуви́ица*; место 'внук' среќаваме *нук*, *нúка*, *и́рѣнука* (во Фур: *фнук*); *в* се испушта и во *цѣрлiф* < црвлив.

3.20. На крајот на зборот *в* поминува во *ф*: *бѣрлiф*, *гиф*, *криф*, *лоф*, *и́раф* и сл., така и во предлогот *уф*: *уф нас сѣдѣха*, *уф кура́бо* и др.; во Фур: *ф нас*, *ф нiвѣи́а*; *в* > *ф* и во именката *суфáл'ка* 'совалка'.

3.21. Во зборот *би́бул* 'би́зол' *в* со асимилација поминало во *б*, уште: *би́були́ца*, *би́булáрин*; обратно, во *фáврика*, пак со асимилација, од *б* се добило *в*;

во туѓи зборови место *ф* се случува да сретнеме *в*: *кáвѣ*, *кáвѣнѣ*, *кувá* (кофа), но почести се примерите со *ф*: *фúсiа* 'женска поткошула', *фусiáн*, *фáврика*, *кúфѣрчѣи́а*, *фи́и́л'л'* и сл.

Ц

3.22. Дистрибуцијата на гласот *и* во овој говор е необична. Освен во туѓи зборови, многу често се јавува во итеративно-имперфективни образувања, натаму како замена на гласовите *ж* и *жг*.

3.23. Употреба на *и* во туѓи зборови:

3.231. во почетокот на зборот: *и́ам*, *и́анки* 'вид сливи', *и́ѣи*, *и́ѣмбáс*, *и́убѣ* 'вид облека', *и́ѣлѣ'и́ка* 'жилетка', *и́ѣндáр*, *и́ѣмi* 'памија', *и́ѣмѣдáн* 'вид елек', *и́ѣзвѣ*;

3.40. За почетните согласнички групи *чр-*, *чре-* среќаваме замена *цър-*, *цре-*: *църън*, топ. *Църніло*, *цървѣн*, *цървиница* (земја), *църнічка*, *цършѣво дърво* (така и во Фур), но во Ник и Пат *чърѣша*, *чърѣши*.

3.41. Консонантските групи *сър*, *здр* во Ник ги среќаваме без *ш* — *ср*, *зр*: *бисър*, *бисра* (*вода*), *осър* (*нош*), *осра*, *срѣ* 'стреа' (така и во селата од другата страна на Беласица — Смол); *зравѣ* (*дѣше*), *зравѣ* и сл. (покрај: *здравѣ*, *здравѣ*). Но, од друга страна во Фур и Пат среќаваме и вметнување на секундарни *ш*, *д* во согласничките групи *ср*, *зр*: *сшрѣдън*, *сшрѣдна мрежа*, *сшрам*, *сшрѣше* (*сшрѣшум* — *сшрѣшѣи*), *сшрѣда*, *сшрѣмливи* 'срамежливи', *здрел*, *здрѣло*, топ. *Сшрѣдно Ршшче* Бог, *Сшрѣдншша Чѣшша* Пат, *Сшрѣдншшо Пѣле* Пат.

3.42. Други измени на согласките. — Во мал број примери среќаваме измена *с* > *ш*: *шшшница* Фур, во Соб има топ. *Лшшшчин Камън*, во истото село се вели: *шшшшш* место *си ошшше*, *шшшрека* Ник; има и обратни примери во кои *ш* поминало во *с*: *сшѣлка* 'школка', *сшрашша* Пат 'шкрапша';

ж > *ш*: *шшлѣзо*, топ. *Цшлѣзни Мос* Црн, *шшжшшшш*, *шшлѣшша* 'жилетка';

ч > *ш*: *шшшшшшш*, *шшшшшшшшш* Ник.

3.43. Дисимилација. — Примери со извршено разедначување нема многу: групата *дл* - > *шл*: *шлѣшо*, уште: *р* — *р* > *л* — *р*: *Гшшшр*; *н* — *н* > *л* — *н*: *фшшшш* (тур. *fıncan*).

3.44. Асимилација. — И случаи со асимилација нема многу: *л* — *н* > *л* — *л*: *шлѣлно сѣме* (< *ленено*); *б* — *в* > *б* — *б*: *бшбул*, *бшбулшшш*; *к* — *ш* > *к* — *к*: *кшркшшш* 'крт', но: *кшршшшш* 'место каде што има кртови' Фур; *с* — *ш* > *с* — *с*: *сшсѣч* 'ситни зрна замрзнат снег' Дој, *с* — *ш* > *ш* — *ш*: *шшшшш* 'ситни зрна замрзнат снег' Бог.

Губење на согласките

3.45. Губење на согласките во меѓувокалска позиција. — Брзото темпо на зборување и изразито експираторниот акцент условуваат елизија не само на самогласките, туку и на согласките. Особено често се елидираат следниве согласки:

г: *Гулѣма* (*Мала*) *Бушшрѣшша*, *вѣшша* 'водичка', *вѣшша* (< *водата*): *вѣшша сѣ дѣле*, *дѣу-шшш* (< *дѣдо шшш*), *млѣшше* 'младите': *ф* *млѣшше шшшшш* Пат; во глаголските форми: *бшшш* (*дѣ бшшшшшш*), *вшшш* 'видиш', *вшш* 'види': *вшшшшшш* Фур, *шлѣ* 'гледај': *шлѣ* *си дѣма*, *шлѣ* *си рѣбшшшшш*, *шлѣшшшшш* *кѣкѣшш*, *к-ѣм* 'ке одам', *кшлѣ* 'клади': *кшлѣ* *шшшшшшшшш*, *шлѣшшшшш* 'изгледаш': *шшшшшшшшш* *шшшшшшшшш* Фур, *сѣш* 'седи'; во броевите: *шшш* (еден) - *шшшшшшшшш* *шшшшшшшшш* Пат, *дѣшшшшшшшшш*, *шшшшшшшшш*, *шшшшшшшшш* Ник, но: *шшшшшшшшш*; во топонимијата: *Гшшшшшшшшш* *Кшшшшшшшшш* (Кладенчиња);

ш: *зшр* (загар), *ка* (кога): *шшшшшшшшш* *ка шшшшшшшшш*, *шшш* (< *него*): *шшшшшшшшш* *шшшшшшшшш* Ник, *сшш* или *сшш* (сега), *шшшшшшшшш* или *шшшшшшшшш* (тогаш): *шшшшшшшшш* *не шшшшшшшшш* *дѣ кшшшшшшшшш* Фур; *ш* се губи и во кратките заменски форми: *о шшшшшшшшш*, *о шшшшшшшшш*, *шшшшшшшшш* (ке ги) *шшшшшшшшш*;

А К Ц И Е Н Т

4.1. Системот на акцентирањето во дојранскиот говор, во општи црти, се сложува со другите долновардарски говори, односно се вклопува во поголема говорна група што ги зафаќа говорите северозападно од Солун, Пазар, Меглен, Његуш, Воден, Кајлар, Кукуш, Гевгелија, Струмица, Радовиш, Штип и Кочани (спрема Ивковиќ)⁵⁶. Б. Видоески односнова говорна група ја проширува со овчеполскиот, кумановскиот и кратовскиот говор⁵⁷.

4.2. Се разбира дека на ова големо пространство се јавуваат извесни акцентски разлики, па и интензитетот на акцентот во долновардарските говори е поголем отколку во говорите што се наоѓаат северно од нив.

Локални разлики среќаваме и во самите долновардарски говори. Така глаголската придавка во Дојран има акцент на кореновиот слог *бѣѣн*, *носѣн*, *шѣѣн* (така и во Кукушко: *мѣѣрѣи-ј* *вѣѣрѣно*, *носѣн*, *шѣѣн* Гарб), а во Воден акцентски се поврзува со аористот: *мишѣн*, *нусѣн*, *гиѣн*, *ураѣн* (Думев, стр. 77), така и во Солунско, додека во Гевгелиско среќаваме примери и од првиот и од вториот тип: *зѣѣѣн*, *расѣѣрна*, *изѣѣн*, *уйѣѣрин*, но и *уйѣѣрен*, исто: *дудѣно*, *ричѣно*, *сукаѣно*, *умрѣна*, *изѣѣн*, *виѣѣна* и сл. (Иванов, стр. 102).

Разлики меѓу воденскиот говор, од една страна, и кукушко-дојранскиот односно гевгелискиот, од друга страна, среќаваме и во акцентот на еднословните именки, што во множинските форми се зголеμουваат за два слога. Така наспрема воденските форми со акцент на множинската наставка: *врѣџви*, *зидџви*, *руџви*, *сиџви* (Думев, стр. 74), во дојранскиот говор акцентот останува на кореновиот слог: *арџуве* (арк зн. јаз), *врџиуве*, *тџзишча*, *грџбуве*, *сверџуве*, *краџуве*, *кџлкуве*, *чиџуве* (и: *чирџе*); *брџџе*, *дворџџ*, *џџџе*, *сиџолџио* Фур, *клџџџе*, *сџдџе* Ник; така и во Кукушко: *коџуве*, *коџуве*, *коџуве*, *ноџуве*, *ноџуве*, *иџрчуве*, *сџдџе*, *сноџуве*, *сџрџџе*, *цџруве* Гарб; во Гевгелиско: *брџџе*, *брџџио*, *ираџџе*, *ираџџио*, *дворџџ*, *дворџио*, *снеџџе*, *снеџио*, *сџрџџе*, *сџрџџио*, *сиџркџе* (и: *сиџрџи*) — Иванов, стр. 103.

4.3. Исклучок прават именките *вол*, *џој*, *рој*, чија множинска форма еднаш се јавува со акцент на коренот: *волуве*, *џџиуве*, *ројуве*, а друг пат се акцентира наставката: *вџлџве* (во Фур *вџлџвџ*), *џџџџве*, *руџџве*.

⁵⁶ М. Ивковић, Акцентски системи српско-македонских говора, ЈФ, кн. II, 3—4, стр. 258.

⁵⁷ Б, Видоески, Кумановскиот говор, стр. 95.

Оваа наспоредност ја посочува и Иванов во Гевг. говор, на стр. 103 прво бележи *вóлве*, а потоа *вулóве*. Односните именки со акцент на мн. наставка се среќаваат скоро во сите источни говори, како такви ги споменуваат и Ивковиќ (првиот и третиот збор, стр. 46) и Видоески (првиот и вториот збор во Кум. говор, стр. 95 и во Кратовско⁵⁸).

4.4. За акцентот во долновардарските говори (респ. и во дојранскиот) има повеќе искажувања, често и противречни. Spreма Б. Цонев⁵⁹ акцентот во долновардарските говори е полуопределен, двосложен и неподвижен. Слично се изразил и Д. Мирчев (СБНУ, XVIII, 470): „со исклучок на членуваните — *вичирија́, рѣдусија́, сиарусија́*, или состави од зборови со кратки заменски форми — *брѣи-ми́, мѣјк-му́* — во ниеден друг случај акцентот не го менува местото, така што Цонев со право го наречува неподвижен и двосложен“.

4.5. Д. Иванов иако ја допушта тенденцијата на акцентот да остане едновременно врз кореновиот слог и врз вториот од крајот, сепак, земајќи ги предвид множинските (и: членуваните) форми: *си́нве, си́н-ѡио, двóрве, двóрѡио, си́блве, си́блѡио*; натаму импф. мн. форми: *бри́чѡме, бри́чѡиѡе, бри́чаа, вѣ́рвѡме, вѣ́рвѡиѡе, вѣ́рваа, нóсѡме, нóсѡиѡе, нóсаа*; уште имперфективните глаголи: *наи́ѡ'лнѡе (наи́ѡ'лнѡум, наи́ѡ'лнѡиѡи. . .), нѡ́ди́л'ѡе, разди́л'ѡе* и сл., бележи: „Од примерите што ги изнесов јасно е дека во гевгелискиот говор, противно на досегашните определби (Цонев, Мирчев), наред со двосложниот акцент се шири и трисложниот, притоа и едниот и другиот не се „полуопределени“, туку скоро целосно определени, ако не ги земеме предвид исклучоците, што ќе ги има секогаш додека има соседни говори“ (Иванов, Гевг. говор, 106).

4.6. В. Думев во работата за воденскиот говор е попрецизен: „и едниот и другиот (мисли на Иванов и Мирчев) знаат дека и во Кукуш и во Гевгелија и во Воден има маса зборови со акцент на последниот слог: *чувѣ́к, уфѣ́ар, зилѣ́н, видѣ́х* итн., како што има зборови и во трите говори со четворосложен акцент: *ѣ́га́мувиѡѡ, ѣ́чувиѡѡ, Зѣ́нѡшувѡѡ, кѡ́кушкѡѡи* и сл.; следува да се заклучи дека акцентот во кукушкиот, гевгелискиот и воденскиот говор е разносложен, . . . т.е. го среќаваме на првиот слог од крајот, на вториот, на третиот, па и на четвртиот: *иѡи́ѡѡк, вѡсѡ́к, Влѡ́дуѡѡ, Ри́сиѡѡвиѡѡ*“ (стр. 70).

Думев го побива и мислењето дека акцентот во односните говори е неподвижен. Пр.: *Вѡ́дин, но вудѣ́ниѡ; Лу́кувиѡ, но лукѡ́виѡ; ѣ́рне, но ѣ́рниѡиѡѡ; дѡ́рѡиѡ, но дѡ́рѡиѡиѡѡ; мѡ́мче, но мумѡ́иѡѡ; Пе́ѡку, но Пиѡ́кѡвѡдин; лѡ́дну — лѡ́дуѡиѡѡ; кѡ́ѡѡ — кѡ́ѡѡѡѡѡ — рѡ́скѡѡѡ; мѡ́ѡѡ — ѡ́дѡѡѡѡѡ — уѡ́дѡѡѡѡѡѡ; вѡ́рѡѡѡ — зѡ́вѡрѡѡѡѡ — вѡ́рѡѡѡѡѡѡѡѡ* итн. (Думев, 70).

4.7. Во тој однос искажувањата на Думев не се сложуваат ниту со оние од М. Ивковиќ (цит. раб., с. 263), ниту со искажувањата на Б. Видоески⁶⁰, кои односните говори ги третираат како говори со не-

⁵⁸ Б. Видоески, Местото на акцентот во кратовскиот говор, МЈ, год. III, бр. 3, стр. 60.

⁵⁹ Б. Цонев, СБНУ, XIX, 1903, стр. 25.

⁶⁰ Б. Видоески, Акцентските системи во македонските дијалекти, ЛЗб, бр. 3/70, стр. 7—8.

За да се запази парадигматичноста на акцентот, подвижните самогласки *e* и *o*, што обично се губат во множинските форми кај некои двосложни именки, во овој говор се пазат. Сп.: *иџиџел* — *иџиџеле*, *сукол* — *сукóле*, *чџивџриџок* — *чџивџриџоци*; исто така и еднословната именка *гџен* во множина ја среќаваме само во формата *гџенуве*. Уште поинтересен пример за спазување на парадигматичноста на акцентот среќаваме кај именката 'рог'. Спрема мн. форма *руџове*, единската форма се проширила со наставката *-ов* и гласи: *руџоџф*. Поместување на акцентот во единската спрема акцентот во множинската форма среќаваме и во пр.: *орџел* — *орџли* > *орџал* — *орџли* Ник.

4.12. Како особеност треба да се одбележи и фактот дека во префиксираните глаголи акцентот не се пренесува врз префиксот. Сп.: *брáнум* — *удбрáнум*, *вадум* — *извадум*, *кóвум* — *зџкóвум*, *иџишум* — *зџишум*, *чџекум* — *дучџекум*. Вака е и во другите долновардарски говори, а и во говорите што се наоѓаат северно од Беласица. Исклучок претставува селото Нивичино (Радовишко), што се наоѓа високо во планината и претставува преод кон малешевските говори. Таму среќаваме: *извада*, *зџишша*, *дóнеса*.

4.13. Предлозите исто не се акцентираат, тие се сврзуваат со зборот што следува и го губат акцентот: *зџ-рџ'ка* *мџ-фџиџи*, *нџ-рџ'це*, *нџ-иџаза* *му-иџна*, *иџрџ-мџе*, *иџрџ(иџр)-нџео* и сл. Така и во сложените прилози: *дóјди* *нџваки*, *бих* *нџнаки*, *нџзџ'ди*, *нџиџреџи*, *нџстиџреџи* итн. Поинаку се акцентираат степенуваните прилошки форми: *иџ-скóро*, *иџ-лáни*, *иџ-иџ'рво*, *нај-иџ'рво*, *нај-нџиџреџи*. Така и во степенуваните придавки: *иџ-бџел*, *иџ-бџела*, *нај-бџел*, *нај-бџела*, *иџ-цџ'рџн*, *нај-цџ'рџн* (во Фур: *куџиџиџен* *цџ'рџн*), *иџ-висóк*, *нај-висóк*.

Исто така и членската морфема не влијае на акцентското место: *гóл'* — *гóл'о* — *гóл'уве* — *гóл'уфџи*, *мџ'ка* — *мџ'кџиша* — *мџ'ки* — *мџ'киџе*; *зџлџен* — *зџлџенјо* — *зџлџена* — *зџлџенџиша* — *зџлџено* — *зџлџенџишо* — *зџлџени* — *зџлџенџише*; *мóј* — *мóјо* — *мó* — *мóјиша* — *мó* — *мóјишо* — *мóј* — *мóјише*.

4.14. Како важна акцентска особеност на сите овие говори (од Солунскиот Залив до кумановскиот говор на север), е префрлањето на акцентот од крајниот слог кон почетокот, особено од крајните отворени слогови. „Иако во најголем број случаи тоа можело да се изврши па пат на генерализација, сепак за извесен број зборови не може да се рече дека повлечениот акцент го добиле токму на тој начин, бидејќи во старата епоха немале форми со акцентско место на претпоследниот слог. Такви се на пр. именките од типот *добџиџук* (ед.): *добџиџиџи* (мн.) на кои им одговараат во ст. шток. акцентуација *добџиџџк*: *добџиџџџи*, со акцент на крајот не само во двата номинатива туку и во останатите коси падежи со исклучок на ген. мн., за кој, пак, не може да се рече дека влијаел на сите останати.

На ваков заклучок не му се противи материјалот од овие говори. Денеска на отворен краен слог акцентот стои само во неколку случаи: 2 и 3л. ед. аор. (*иџрџча* — *иџрџча*) и формите за ж. и ср. род од *аџгџин*: *аџгџна* — *аџгџно*. Во споменатите примери јасно е дека таквиот акцент е внесен од другите форми, и тоа во *аџгџна* од формите за м. род, а во

раат и еднословните зборови што во множица добиваат суфикс *-ишиа* (односно *-ишча*): *íbs* — *два íbsíа* — *íbsишча* — *íbsíио* — *íbsишчѣиа*, *zíи* — *два zíа* — *zíишча* — *zíио* — *zíишчѣиа*; в. т. 4.2.

За исклучоците што ги среќаваме во множинските форми: *вулóве*, *иуи́ове*, *руи́ове* в. т. 4.3.

4.22. Поврзесложните именки од м. род имаат разнесложен акцент: на последниот слог (обично на суфиксите *-ак*, *-ач*, *-ар*, *-ан*, *-ија* и турските суфикси *-ија*, *-лѣк*), на вториот од крајот (*вѣи́ър*, *вз'и́л'ѣн*, *ка́мѣн*, *ко́рѣн*, *и́в'и́ѣн*) и ретко на третиот (обично кај роднинските и кај фамилијарните имиња): *вѣ́јкувци*, *гѣ́дудвци*, *и́аи́шкувци*, *чи́кувци*, *Гдо́ѣвци*, *Кдо́и́вци*; и: *и́орѣзник* 'ветер што прави пакости'.

4.23. Именки со акцент на суфиксот:

-ак: *алча́к* 'непристоен човек', *ал'ѣба́к* 'глупак', *јуна́к*, *и́русѣа́к*, *и́и́и́и́гдо́к* 'вид комарец', *дуга́к* 'усна', *бѣли́ак* 'вид секира', *муи́ва́к* 'летна кујна', *кѣлка́к* 'скопец овен' Фур, *куба́к* 'клас од пченка со зрна', *куи́а́к* 'дрвена рамка на сид', *и́ѣра́к* 'дрвено гребло' Ник, *и́ѣфа́к* 'мугра' Ник;

-ар: *вудѣнча́р*, *вулува́р*, *жел'ка́р* 'вид орел' Фур, *бѣлбѣча́р* 'мрежа за ловење белвици', *друи́ар*, *гѣрва́р*, *и́рѣдина́р*, *кукуи́ка́р*, *куза́р*, *кужуфа́р* 'езерска птица', *и́ѣрна́р*, *риба́р*, *рѣи́и́и́ѣр* 'скитник', *луи́уда́р* 'мало животно, јаде пченка' Фур, *уфча́р*; *амба́р*, *дина́р*, *измика́р*, *кѣи́и́ѣр*, *и́ѣнда́р*. Примерите со акцент на вториот слог од крајот (кај именките на *-ар*) се ретки: *бѣмбѣ́р*, *ко́мѣр* 'комарец';

-ач: *гѣрл'а́ч* 'со него ги кршат грутките', *и́ѣра́ч*, *кѣри́а́ч*, *куи́а́ч*, *куса́ч*, *кѣрка́ч* 'лаком човек', *лѣжа́ч*, *и́укрива́ч*;

-ан: *ава́н*, *аѣва́н*, *бусѣа́н*, *и́рѣкл'а́н*, *дуи́ма́н*, *ди́ка́н*, *кѣза́н*, *кѣи́ра́н* 'пекол' Ник, *лѣжума́н*, *мѣи́куда́н* 'вид риба', *и́и́и́и́н*, *и́или́ка́н* 'штрк', *руда́н* 'чекрк за предење', *Си́уја́н*, *Трѣја́н*, *и́ѣва́н*, *урма́н*, *чу́чул'а́н* 'птица со чумулавка на главата', *а́рѣи́ла́н* српхрѣ „вилин коњиц“ Фур;

-ија > *-и́*: *Или́* 'Илија', *куми́и́*, *си́румѣи́и́и́и́*, *сѣдн'и́*, *а́рѣи́и́* 'арамѣја', *а́рни́* 'голем казан за перење', *а́и́и́ѣрн'и́* 'кошула';

-ија > *-и́и́*: *бузѣи́и́*, *јѣбѣи́и́*, *луѣи́и́*, *чурбѣи́и́*, *алѣѣи́и́*;

-лѣк: *бѣбѣл'ѣ́к* 'очув' Ник, *гѣмѣзл'ѣ́к*, *гѣмбѣл'ѣ́к* 'заграб сено', *куми́и́л'ѣ́к*, *куѣнл'ѣ́к* 'типјето од секирата', *а́рѣи́шл'ѣ́к*, но: *ба́блѣ́к* „ѓол'цка птица“, *и́в'и́лѣ́к* 'иңсект, смрдушка'.

4.24. Именките на *-ек*, *-ок* исто имаат акцент на последниот слог: *дирѣ́к*, *илѣ́к*, *чуѣ́к*, но *бѣбѣ́к*, *бѣрлѣ́к* 'нешто нечисто', *вѣи́ѣ́к*, *жѣли́ѣ́к* 'жолтица', *мѣрлѣ́к* 'мачор', *мѣи́ѣ́к*, *рѣѣ́к*, *и́ѣи́ѣ́к*, *и́ѣсѣ́к* (Ивковик, цит. студија, стр. 48 погрешно запишал „Во Дојран, Кукуш, Гевгелија: *и́ѣсѣ́к* ...“, со акцент на последниот слог го среќаваме не само во Дојран, туку и во Гевгелија, таму гласи *и́ѣсѣ́к*), *смичѣ́к* 'јачменчок', *свидѣ́к*, *чѣи́вѣ́рѣ́к*, *бѣбл'ѣ́к* 'лоша баба', *вѣрѣ́и́ѣ́к* 'круг' Фур, но: *во́сук*, *мо́зук*, *и́и́нук*.

4.30. Акцентот кај именките од женски род. — Веќе наспомнавме дека акцентот кај именките од женски род на *-а* е повлечен од последниот отворен слог. Исто така истакнавме дека во овој говор среќаваме повеќе исклучоци во тој однос: *вина́, вујна́, висучина́, кума́, шиприна́, слубуда́, ња́ ма́јка-му, сесѝра́-ми* и сл.

Сепак примерите со повлечен акцент се помногубројни и затоа може да се прифати поставката на Ивковиќ дека именките од типот *ба́ба* се измешале со именките од типот *жена́, душа́* и дале еден акцентски тип кој во сите форми има акцент на претпоследниот слог. Овде треба да истакнеме дека акцентираното *а* во примерите *ма́јка-му, сесѝра́-му*, поради кратките заменски форми престанува да биде во заден отворен слог.

4.31. Како кај двосложните, така и во повеќесложните именки акцентот најчесто стои на претпоследниот слог. Сепак има примери со акцент на третиот слог од крајот: *арма́сница, ба́бичка, ва́рница, ла́вичка, ѝсѝина, ја́рина* 'волна од вториот стриг', *мо́мичка, ма́кина* 'воз': *еј ѝ ма́кини́а иде, ле́йница* 'вид риба', *ѝла́дница, ѝрѝѝа́мница* 'вид рибарска мрежа', *ѝѝѝница* 'вид трева со дебели лисја'.

За именките што се акцентираат на четвртиот слог, односно што развиваат спореден акцент на вториот слог од типот: *ве́рвирица, ле́сѝуви́чка* и сл. в.т.4.20.

4.32. Како именките од машки род, така и овие ќе ги разгледаме во групи според суфиксите:

-ка. — Скоро сите именки на *-ка* (изведени од глагол или спрема именка од машки род) се акцентираат на претпоследниот слог: *аѝ́ика, ари́и́ика, бишкар́ка, блѝ́унка, блѝ́ешка, блѝ́ушка* 'бокал', *бѝа́нка, Буја́рка, ѝрѝле́нка, ѝвѝда́рка, ѝсѝи́и́ика, ѝрѝжа́нка, дујрѝнча́нка, дрѝ́мка, дрѝ́јка* 'бела птица, личи на штрк', *измикар́ка, ијра́нка, јѝбу́лка, кукурѝи́ика* 'пченкарен кочан без зрна, а *ѝиче́нка* со зрна' Фур, *кл'уча́рка* 'вид брава', *ли́ска* 'црна птица, голема колку кокошка', *минѝи́лка* 'крпче за нос' Ник, *мумура́нка* 'девојче', *кѝмѝа́рка* 'нива со многу камења', *ѝуа́ѝика* 'појадок', *ѝула́ка* 'јарка' Ник, *рѝѝѝѝа́рка, улѝве́шка* 'задржување' Фур, *увѝ́шка* „вѝрзѝни сѝчки“ Фур, *чи́чка* 'трева со многу боцки', *ѝѝрѝѝѝка* 'крпче'; така и во имињата *Ива́нка, Сѝѝуја́нка*.

Именките на *-ичка* имаат акцент на основниот дел: *ба́бичка, бра́дичка, вѝрѝ́ичка, ла́вичка, мо́мичка, по́бичка, сесѝри́чка, ѝсѝи́ичка* и др. Исклучок прави именката *рѝѝи́чка* 'железна алка на портата, личи на рака' и оние именки што во основната форма се јавуваат со *-ѝца*: *буфѝѝѝи́ница — буфѝѝѝи́ничка, дуви́ца — дуви́чка, гѝби́ца — гѝби́чка, лисѝ́ца — лисѝ́чка, лубуни́ца — лубуни́чка* Ник, *ма́ѝри́ца — ма́ѝри́чка, цѝрни́ца — цѝрни́чка* и др.

Сите именки изведени со двосложните суфикси: *-ика, -инка, -ал'ка, -ачка* имаат акцент на суфиксот:

-ика, -инка: *зѝли́ника* 'дрво што е зелено и преку зимата, но не е иглолисно', *ѝусѝи́и́ника, ѝлу́и́ника, кли́ника* 'листопадно дрво, „крѝхто е“ Ник, *ѝѝѝри́ка* 'кадела кога се преде на *руда́н', вичири́нка* 'вид трева, многу мириса приквечер';

20 и 30 се акцентира почетниот слог: *гва́јсе, ѿри́јсе*, а во 40 претпоследниот: *чи́ири́јсе*. Двоен акцент среќаваме во стотниците од 400 до 900: *чи́ири́(и: и́ири́)сти́уи́и, шéсти́уи́и, гéвѣи́сти́уи́и*.

4.45. Акцентот кај глаголите. — Глаголските форми, спрема месото на акцентот, се јавуваат во две големи групи. Во првата група ги вклучуваме сите гл. форми со акцент на коренот: презентот, имперфектот, заповедниот начин (делумно) и глаголската придавка, а во втората оние што имаат аор. акцент (на наставката): аористот, л-формата.

Презент: *бе́рум, бе́риши, бе́ре, бе́рме, бе́рише, бе́рѣи; ѿмум, ѿмиши, ѿма (и: ѿме), ѿмме, ѿмише, ѿмѣи; ми́сл'ум, ми́слиши, ми́сле, ми́сл'ѣме, ми́сл'ѣше, ми́сл'ѣи*; така и во префиксираниите глаголи: *уѓбе́рум, уѓбе́риши, уѓбе́ре, уѓбе́рме, уѓбе́рише, уѓбе́рѣи; уѓне́сум, уѓне́сиши, уѓне́се; изва́дум, изва́диши, изва́де; нѣира́вум, нѣира́виши, нѣира́ве, и во суфиксните образчувања: нѣрѣ́ч'увум, нѣрѣ́ч'увиши, нѣрѣ́ч'уве, нѣрѣ́ч'увме, нѣрѣ́ч'уфше, нѣрѣ́ч'уѣи Фур; ѿрче́кувум, ѿрче́кувиши, ѿрче́куве, ѿрче́кувме, ѿрче́куфше, ѿрче́куѣи; ѿрка́жувум, ѿрка́жувиши, ѿрка́жуве, ѿрка́жувме, ѿрка́жуфше, ѿрка́жуѣи; рѣзди́л'увум, рѣзди́л'увиши, рѣзди́л'уве, рѣзди́л'увме, рѣзди́л'уфше, рѣзди́л'уѣи; субо́рувум, субо́рувиши, субо́руве, субо́рувме, субо́руфше, субо́руѣи Фур. Следува да заклучиме дека скоро сите глаголски форми во презентот имаат акцент на коренот. Исклучоци има малку: *зѣму́вум, зѣму́виши, зѣму́ве, зѣму́вме, зѣму́фше, зѣму́ѣи; ѿуи́чу́вум, ѿуи́чу́виши, ѿуи́чу́ве, ѿуи́чу́вме, ѿуи́чу́фше, ѿуи́чу́ѣи; куй́увум, куй́увиши, куй́уве, куй́увме, куй́уѣи*.*

И во имперфективните форми акцентот останува на кореновиот слог: *вѣ́рвѣх, вѣ́рвише, вѣ́рвѣхме, вѣ́рвѣхше, вѣ́рвѣ; бе́ѣх, бе́ѣише, бе́ѣхме, бе́ѣхше, бе́ѣи; бри́чѣх, бри́чише, бри́чѣхме, бри́чѣхше, бри́чѣ; нѣ́сѣх, нѣ́сише, нѣ́сѣхме, нѣ́сѣхше, нѣ́сѣ; така и: ѿрче́кувѣх; ѿрка́жувѣх; рѣзди́л'увѣх; субо́рувѣх, но: зѣму́вѣх, зѣму́више, зѣму́вѣхме; куй́уѣх, куй́увише, куй́уѣхме; ѿуи́чу́вѣх, ѿуи́чу́више, ѿуи́чу́вѣхме* итн.

Глаг. придавка: *измй́'н, измй́'на, измй́'но, измй́'ни; зѣвй́'н; суи́й'н; избѣ́рна (нива); исй́ѣчѣн; исй́ѣрѣн; изва́дѣн; зѣва́рѣно де́ше 'затекнато'; зѣй́ишѣн; ле́йнѣн; зѣмй́сл'ѣн; зѣй́ѣчѣно де́ше 'она што не пораснало доволно'; ѿукрй́'н; ѿби́ишѣн; ѿусй́ѣл'ѣно; ѿрѣ́ираѣн; уби́'н; усй́ѣвѣн; уи́ѣишѣн* и др. (в. т. 4.2.)

4.46. Во императивните форми парадигматичноста на акцентот е нарушена: во едн. се акцентира кореновиот слог, а во множина суфиксниот. Пр.: *ѿи́и си — ѿи́најѣ си, бе́ри — бра́јѣ, ка́жи — кѣ́жѣјѣ, ѿди́ — уде́јѣ, ре́чи — рѣ́ѣјѣ, се́дни — се́днајѣ, ѿра́ви — ѿрѣ́ѣјѣ*. Во префиксираниите глаголи ситуацијата е посложена: во еднинските форми како да се развива и спореден акцент (со послаб интензитет) врз префиксот: *ѿска́ри — ѿскѣ́рајѣ, ѿска́и о — ѿскуѣ́јајѣ о, нѣ'ѿби́и — нѣѿуи́ѣјѣ, ѿси́ѣви — ѿси́ѣѣјѣ*. Дека споредниот акцент е со слаб интензитет, или како што вели Ивковиќ дека се работи само за услови за развивање на спореден акцент, ни потврдува фактот дека самогласката, во префиксот, погодена со таков акцент се редуцира: *ѿси́ѣви, ѿ'мѣи, нѣ'ѿра́ви, но: го́нци ѿ го́ма*.

Имиња на лица од женски род најчесто се образуваат со суфиксот *-ка* (*-арка*, *-ачка*, *-инка*): *јусџинка*, *јувџарка*, *друџарка*, *думџкинка*, *јелеџачка*, *бџџачка*, *рџџџинка*, *арџинка*; примериве укажуваат дека тоа се

а́нка 'лоза', со́йка Фур 'вид печурка, ниска, црна', шикá 'грст', шѣр-
нусли́фка 'ракија од црни сливи' Фур, шимја́нка 'вид грозје', шѣл'а́нка
'вид црно грозје', шу́мка 'даб' Фур, шииа́рка 'мешунка' Фур, шл'у́йка
'лушпа', бѣрбула́нка 'измет од овца' Фур, во Дој ѣрѣуле́нка, блѣју́шка
'благо вино' Фур; ульвѣ́шка 'задржување' (сп. гл. сѣ ула́ве 'се задржува'),
увѣ́шка 'врзани „сѣчки“ (суви прачки)';

-ика (-инка): бѣри́ка 'поток', лу́йинка, вичири́нка 'вид трева, убаво
мириса навечер', зѣли́ника 'дрво што е зелено и преку зимата, но не
е иглолисно', кли́ника 'листопадно дрво, „крехто е“ Ник, лѣсий́ника
'ластунка', шиири́ка 'кадела кога се преде на рудáн (чекрк)', шѣрни́нка,

-ал'ка: бѣрка́л'ка 'голема лажица', зѣкча́л'ка, ѣрѣка́л'ка 'пумпа
за прскање лозја' Фур, сѣйја́л'ка, и: минди́л'ка 'крпче за нос' Ник;

-ица: буфѣи́ица 'тупаница', зу́ница 'виножито', зѣврѣи́ица,
ичуми́ица 'слама од јачмен', ѣрѣсийа́ица 'мрежа за риби, ситно пле-
тена', шѣуи́ица 'иситнет леб со сирење', шѣуи́ица 'вид трева со дебели
лисја, како да се мрсни', сп. шѣук.

5.4. Деминутивни образувања. — Со бројната застапеност на
наставките за образување на деминутивно-галовни именки, овој говор
(респ. и кукушкиот, гевгелискиот, струмичкиот) покажува извесна
сиромашност, споредувајќи го со централните и северните говори.

Така суфиксите -че и -иче не се употребуваат за изведување на
деминутивни форми од именките во женски род. Место нив, со вакво
деминутивно значење ја среќаваме наставката -ичка: ѣлв́ичка, жѣ́ничка,
лубѣ́ничка, бѣра́дичка, врѣ́жичка, шѣрб́ичка. Исклучок претставуваат
едносложните именки на консонант кај кои се јавува колебање на родот:
крѣ́фче, со́л'че, ма́ише (: маст).

Натаму, суфиксот -ица за образување на галовни имиња од
именките во женски род исто не се јавува во овој говор. Оваа функција
ја врши пак наставката -ичка: ѣлв́ичка, вѣ́дичка, ду́шичка. Односниов
суфикс (-ица) единствено се среќава во топонимите, и тоа многу ретко.

Суфиксот -е за образување на деминутивни форми од едносло-
жните именки од машки род исто така не се употребува во овој говор.
Место него го среќаваме суфиксот -че, односно -ѣнче: во́лче, до́ише (во
Фур: до́хче), врѣ́хче (и: врѣ́хѣнче), но́ише (и: но́сѣнче), ѣ́ише, ко́ише.

Исто така и наставката -ца, за образување на деминутивни форми
од материјалните именки, не е во употреба. Место образувањата 'крвца',
'мавца' и сл., овде, како што рековме, среќаваме крѣ́фче, ма́ише.

Деминутивни образувања со наставките -ле, -уле, што се сре-
ќаваат во централните говори, во овој говор ги нема.

Најпродуктивни суфикси за деминутивни образувања од машки
и среден род се:

-ѣе: ви́нѣе, вѣрѣ́нѣе, дрѣ́вѣе, ме́сѣе (во Фур: ме́хѣе), мле́кѣе,
кури́иѣе, ѣ́кѣе, рѣ́иѣе, сука́лѣе, се́лѣе, се́нѣе, цре́фѣе;

-ѣнѣе (-ѣнѣе): бра́ишѣнѣе, ви́нѣнѣе (и: ви́нѣе), ѣ́мнѣнѣе, де́иѣнѣе,
ја́ишѣнѣе, ма́чѣнѣе, мѣ́ишѣнѣе, ѣ́сѣнѣе, ѣ́ишѣнѣе, ѣ́ишѣнѣе,

(во Фур, Бог *йр'хчънице*), *йейл'ънице*, *йърл'ънице*, *йел'ънице*, *убраичънице* (во Фур *убрачънице*), *чувечънице*, *ирбздънице*, *лбзънице*, *месъйънице*. Овој суфикс е многу продуктивен, го среќаваме дури и кај некои галовни именки изведени од женски род: *агнурбнкуво јусъйънице*;

-че: *бълэчке*, *бърдэче*, *вэйърче*, *вр'хче*, *върче*, *дбиче*, *зб'йче*, *изйкче* (и: *изйкчънице*), *измикърче*, *кбнче*, *камъиче*, *нбиче*, *нукче* 'внуче', *лэйче*, *облъче*, *йр'йиче*, *сйнче* (и *сйнчънице*), *симичбче* 'јачменче', *убрайиче*.

Кај деминутивните образувања од женски род најфреквентно се јавува наставката *-ичка* (веќе наспомнавме дека ја среќаваме и место суфиксите *-ица*, *-иче*, *-че*): *бјјичка*, *брдичка*, *алвичка*, *вбдичка*, *врййичка*, *лбвичка*, *жйничка*, *кб'ичичка*, *мбмичка*, *мб'скичка*, *нбвбсйичка*, *йрэхничка* 'дамка на лицето', *рб'кичка* (но: *рбкйичка* 'железна алка на портата, со неа се чука за да отворат'), *рбкй'чка* (од *ракија*), *сйбмничка*, *анййърй'чка* (*анййърй* 'кошула'), *ййййй'чка*, *йрввичка*, *мълэчка* *цб'рквичка*, топ. *Чеймичка*.

Суфиксот *-ка* скоро и да не се среќава во деминутивите од женски род. Единствен пример што го имаме забележано е зборот *кръика*.

5.5. Аугментативни и пејоративни образувања. — Дојранскиот говор, како и другите долновардарски, односно југоисточни говори, во однос на аугментативните образувања покажува уште поголема сиромашност отколку во деминутивните.

Така наставката *-иши* за образување на аугментативните форми од типот *мажиши*, *жениши*, *йорбйиши* воопшто не се среќава. Исто така отсутствуют и наставките *-ина*, *-ейина*. Аугментативноста овде се изразува описно: *йулэма жэна*, *йулэм мъш*, или пак со придавката *сйар*, *сйара* што значи голем: *сйар нос кбйу йбше* (*йбше* значи *лонче*). Придавката 'стар' со значење на голем ја сретнавме и во говорот на с. Тремно (Кајларско).

Од друга страна, со аугментативно значење, во мал број примери, го среќаваме суфиксот *-ок*: *мъжбк* 'мажиште' Ник. Овој суфикс, со вакво значење, во работите за северните и западните говори го нема посочено.

Пејоративните образувања најчесто ги среќаваме со следниве суфикси:

- л'о : *зб'бл'о*, *йб'зл'о*, *нбсл'о*, *йуфл'о*, *йрб'дл'о*, *смб'рдл'о*, *ушл'о*;
- ко : *влэчко*, *мбчко*, *мърсбл'ко*, *илбчко*, *йусэрко*;
- чо : *лбйчо*.

Именски форми

5.6. Именки од машки род. — За разлика од западните говори, во овој говор, како и во другите југоисточни говори, аналитичкиот начин на изразување на падежните односи скоро сосем ги истиснал формите со флексија. Така општата форма се изедначила со номинативната кај сите именки, вклучувајќи ги и личните имиња, и родствениите именки, па и воопшто сите воодушевени именки. Пр.: *о видэх деу-ши*; *мб* (< *му йо*) *збма бэлжо кбјн* Ник; *вйкн'б* (< *вйкни йо*) *Арйър*; *о видэ*

Промени на родот

5.17. Иако не во таков обем како во некои други долновардарски говори, сп. во Воденско: *едно уфчар, ниску шгван, кусу чувек, му ричел нџ жений*⁷², во Гевгелиско: *мојшо шайко* Кон, *цзрвешо којн* Кон, и во дојранскиот говор родот е доста расколебан (в.т. 6.61.).

Именките *иној, крај, њесок* се јавуваат во женски род: *ж'лиа иној искр'а, исш'че ин'ојша, сш'ина њс'ок, сџ исшур'и њс'окш'а, нџ ш'а крај, нџ крајш'а и ш'о гџ ш'и о кажум*; место *род, роднина* ја среќаваме генитивната форма *р'ода: р'ода сме; уг р'ода гџ сџ б'ојш*. Место *оинок* се вели *ш'инца: сџ скин'а ш'инц'ш'а*. Примери со замена на машкиот со среден род има помалку: место *лишај* се среќава *лише: едно тулемо лш'е; скин'ах едно лш'шо* Ник.

Се случува именки од женски род да се "однесуваат" како да се од машки или среден род. Пр.: *ш'уш'уло'к 'потполошка' Фур, к'уко (к'укушо к'ука) 'кукавица', ј'к'ел'к 'јака': ј'к'ел'ко сџ скин'а* Ник, *чурл'ин 'чучурлига': чурл'ино, ум'рник 'омарнина': нџ ш'о ум'рник не сџ р'б'ош'е, буд'л'к 'будалаштина': ш'к'оф буд'л'к не сум н'ш'р'в'ил* Фур, *ш'р'бо 'траба, топ платно' Ник, ш'ило 'пила за острење, еге' Ник: сџ ск'рш'и ш'л'шо; место ш'ара се вели ш'иро: дај едно ш'иро*.

Членот

5.18. Во дојранскиот говор, како и во другите долновардарски, односно југоисточни говори, членските форми на -з- и -н- отсуствуваат.

Членот за машки род ед. го среќаваме во скратена форма, завршува на -о: *мш'шо фл'езел уф к'ш'ано; в'рзи о во'ло; уф ф'ол'о; уф кур'або; којно, м'рлоко, уч'иш'ло, чув'еко, чур'ашо; топ.: Бун'ро, Буруно* (турц.), *К'р'ачо* (турц.), *К'м'н'шо, М'н'сш'иро, Ч'к'оро* (ч'к'ор 'пенушка'), *Ш'г'р'вано*.

Со оваа особеност дојранскиот говор се приближува кон струмичкиот, односно се одделува од гевгелискиот говор каде што се јавува во формата -уш. Во селата на север од Дојран, во правец кон Струмица, исто преовладува скратената членска форма: *бујндруко 'јаремот', врш'нико, којно, змијар'нико, д'рл'ачо, нџ ш'р'емо, сш'умнар'нико, сш'ло (сш' 'мразулец') Ник; В'иро, М'н'сш'иро, Р'ш'шо, Ч'ш'иро* топ. во Соб. Во говорот на Фур, веќе споменаваме дека се јавува како преоден кон гевгелискиот говор, среќаваме форми и на -о и на -ош (-уш): *б'ш'руш, л'вуш, ј'ш'ак'уш, нџ ш'ш'уш, но : дв'оро, из'ико, ду ш'ш'шо; така и во топонимите: М'г'емуш, Пар'арош, но: Гул'ико, М'ин'гло, Ч'аил'ако, Ш'ош'оло, а во Бог формата на -уш е скоро единствена: б'рч'егуш, б'р'ичуш, в'рк-уз'унуш, к'ж'уш, м'ж'уш, н'осуш, ш'б'куш; топ.: Вр'ежуш, Гр'обуш, Из'вур'уш, К'ам'нуш, К'ф'ол'уш (к'ф'ол' 'вид камен')*.

Кај именките од женски род определена форма завршува на -ш'а: *вуј'аша 'војската', бун'еш'а, б'ш'аш'а, б'ш'ик'аш'а, ж'либ'ш'аш'а,*

⁷² В. Думев, цит. раб., МПр, год. XIII, кн. 4, стр. 43.

Кратката акузативна форма гласи *iu* (*ü*): *ü срѣшѣ'ше ми; ич нѣ-ј видѣх, дѣ-ј иишум зѣ иш; iu иушчил дѣ флѣзѣи*.

5.31. Лични заменки за секое лице: *сѣбе, сѣбе сѣ, сѣбе си*. Сп. *уи сѣбе сѣ срѣмѣум, уи сѣбе си скѣсум*; се јавува и во членувана форма: *сѣбуио си о лѣдум, не си знѣ сѣбуио*. Често ја среќаваме заменета со формите од личните заменки: *муи нх сѣ рѣбрѣ, ирѣ мене си лѣдум, зѣ вас си-ј куи'ше*? Кратката форма *си* ја среќаваме во т.н. етички датив: *си-ј зѣх иѣрише, си дудѣ уг рѣбѣи*; примери со посвојно значење од типот 'мајка си', 'сестра си' не среќаваме во овој говор; сп.: *мѣјка-му, нѣ брѣи-му* и сл.

Лично-предметни заменки

5.32. Прашалните заменки за лице ги имаат следниве форми: *кој, кѣ* (ж. и ср. р.), мн. *кој*. Општата форма 'кого' во Дој не се употребува ниту во акуз. ниту во дат. форми: *ус кој бише, нѣ зѣм зѣ кѣ јувѣриш, нѣ кој зѣумснѣ иѣкѣф, нѣ кој му-ј иурдѣ*. Така е и во Ник, а во Фур, како и во гевгел. говор, среќаваме: *бѣјѣше, нѣ куио иѣрка-жѣум, уи куио о куи*.

Прашалната заменка за припадност *чиј, чѣ* (ж. и ср. р.), мн. *чиј*, се употребува паралелно со заменката *кој, кѣ*, мн. *кој* придружена со предлогот на: *чиј си || нѣ кој си, чѣ-еј иѣ кѣ'ица || нѣ кој еј, чѣ-еј иш мѣјре || нѣ кој еј, чиј сѣ || нѣ кој сѣ*.

5.33. Неодредената заменка за лице *некуј, нѣкѣ* (ж. и ср. р.), мн. *некуј* Дој, во Бог гласи *никуј, никуа* итн.; сп.: *никуа време си живѣјал едѣн чѣвѣк*; исто и во гевг. говор: *никуј јулѣмиш, никуј иѣша уф нѣ'ише, а иише мајка му: никуа сѣбѣка нѣма уи иѣику ми* (Д. Иванов, стр. 110). И од оваа заменка, во Дој и Ник, општата форма не се употребува; акуз.: *ус некуј сѣлѣнѣ, ус некуј иѣркѣжѣвал*; дат.: *му кѣјѣл нѣ некуј, нѣ некуј бѣиѣи*. За неодредената заменка за предмети *нѣшѣ* нема особено што да се истакне, освен тоа дека во Бог гласи *ниишѣ*. Формите со *и* (*никој, ниишѣ*) ги среќаваме и во други јужни говори (с. Тремно, Кајларско), уште и во неврокопскиот⁷³ и во кумановскиот говор. Заменката *нѣшѣ* (во Бог *ниишѣ*) се јавува и како супстантив: *скѣ'ио нѣшѣ ми дѣдѣ*.

Со значење на неодредени заменки ги среќаваме и бројот *едѣн* и прашалната заменка *кој: едѣн време си живѣјале едѣн иѣи и едѣн иуѣдѣ'*; *кој чѣке, кој ирѣише, сѣише нѣшѣ ирѣвѣи*.

Општа неодредена заменка: *секуј, сѣкѣ* (ж. и ср. р.); сп.: *секуј си лѣде зѣ неѣо, нѣ сѣкѣ илѣ мѣ'сѣо не му сѣ јѣде, секуј дѣн сѣ иѣсна иѣсна*. Општата форма не се употребува; сп.: *нѣ секуј му кѣжѣум, нѣ секуј иу нѣшѣ, нѣ секуј му сѣ мѣле*.

Одречната заменка гласи: *никуј, нѣкѣ* (ж. и ср. р.). Акузативот и дативот се изразуваат со номинативната форма: *никуј не ирѣзнѣум, нѣ никуј не иуѣишѣум*.

⁷³ К. Мирчев, Неврокопскиятъ говоръ, стр. 105—106.

Често пати кај овие прилози отпаѓа последниот вокал, односно последниот слог (за ова в. т. 2.45. — 2.50.); сп.: *и́ам бих, и́ам иѝ видѣх, сѧ, сѧ́а* (и: *сјѧ* Ник) 'сега': *сѧ* си *дудѣ, дѣк бѣше?*, *дѣк о усѣвѣи?*, *иѝк дѣ дѣи, иѝк иѝ чѣкаѝ, ка* (< како) *мѧ имѣио?*, *ка иѝ лѧиши?* 'како ти оди', *как чѣиѧји?* 'како си мислиш?', *нѣкѣк сѣ рѣзбрѧме, нѣкѣк не бѣве, сѣкѣк иѝрубѧме, кам о бѣичѧ' иѝи?* Сп. уште: *кѧлко иѝдѣи имѣи?*, *иѝлко ми усѣиѧ, зѣиѝ иѝ викѧ;* сложени: *иѝ-нѣиѝио 'многу'* (*иѝ-нѣиѝио иѝбулки иѝрдѣ*) Фур, *дѣк'де бѣше?* Пат, *нѣк'де удѣ?*, *уѣк'де фѣиѝ?*, *иѝ-нѣиѝкѧ сѣдѣи, иѝ-нѣиѝкѧ ки иѝи кѧжум, ел иѝ-нѣиѝука;* со честиците не, ни: *уднѣде зѣчукѧ, ниѣде не мрѣднѣве.*

5.39. Од броеви: *еднѧи, угеднѧи сѣ зѣублѣчи, зеднѧи избѣѧа, зѧдно бѣхме, едѣн-иѝ'иѝ, дѣк-иѝ'иѝ иѝ рѣзбрѣме* Фур, *ноѧи-иѝ'иѝе му иѝм кѣжѣвно* Фур; сложени прилози (од број и именка): *еднѣрѧнка иѝсѣдѣх* уф *них.*

5.40. Интересни прилози од глаголски корен и именска наставка среќаваме во примерите: *иѝрчѣни' си дудѣх, дѣ свѣриѣме нѣ вѣркѣни', нѣ вѣркѣни' бидѣ.* Овде треба да се спомене и прилогот *сѣ'иѝио: сѣ'иѝиѝи сѣ, еднѧ сѣ; сѣ'иѝио куѝи* *них.*

Инаку, глаголски прилози на *-ичим, -ичимиѧа* (*викѧичим, биѧичим, вѣриѣиѝимиѝѣ, угѣиѝимиѝѣ*), познати во други долновардарски говори⁷⁵, во Дојранско не се среќаваат. Не се среќаваат и оние на *-ана* (рипана, трчана), на *-иѧа* (виканиѧа, беганиѧа).

5.41. Други покарактеристични прилози: *иѝкуѧа 'мешечки'* (*иѝкуѧа бѣше лѣиѣнѧ*), покрај *иѝрѣи*, со исто значење, се употребува и *удудѣве: удудѣве си удѣ, удудѣве бих иѝука*, така и во Кукушко: *удудѣве иѝ срѣиѧѧѧ Гарб, нѧиѝкум 'после', нѧм сѣ л'ѣиѝе* Фур, со исто значење *сѣиѝе* (*дѣри сѣиѝе ми кѧжѧ*) Гарб, *едѣј сѣ свисѣиѝ, кѣ'сно-ј иѧре, кѣ'сно бѣше, дѣкѣниѝи си дудѣ, удѣѧки 'одовде': удѣѧки-иѝ лѣдѣум* Фур, *вѧнка о усѣвѣиѝ, нѣѣѧко бидѣ, еѣус иѝдиѝ?*, *сѣ-скѧро 'сега, пред малку': сѣ-скѧро иѝдѣме* Фур, *сѣ-скѧро сѣ вѣрѧѧ' Фур, уд иѝндѣвѣко о нѣм вѣдѣно.*

Во употреба се и следниве прилози од турско потекло: *бѧзи 'понекогаш' (бѧзи знѧм иѝу нѣиѝчо, вѣкѣме бѧзи), бол 'многу' (вѧ иѝдѣиѧа бол рудѧ' крѣ'иѝиѝе, буѝѧѧа 'оѧаа што троши многу'), бѣиѝкѧ сѣдѣхме, бѣјки дѣ не дѣиѝе, иѣч-еј иѧре 'доѧна е веќе' Ник, кѣиѝки 'подобро': кѣиѝки дѣ сѣ вѣ'рѧѧхме, кѣиѝки дѣ иѝ вѣкѣѧѧ, сѧѧким и иѝи не бѣше иѝѧм, сѣфѣиѣ рудѧ вѧ иѝдѣиѧа.*

П р е д л о з и

5.42. Поради споменатите особености на говорот (редукција, елизија) повеќе од предлозите се јавуваат во подруга форма отколку во литературниот јазик. Исто така некои предлози се употребуваат со поинакво значење.

⁷⁵ В. Думев односните форми ги посочува во работата за воденскиот говор, стр. 63; на *-ичим* сретнав форми и во Кајларско.

5.51. *на*. — Овој предлог има широка употреба во дојранскиот говор. Од пространствените значења, како специфичност, треба да се одбележи неговата употреба место предлогот *во* со географски имиња: *бих нџ Гивилиј', бих нџ шчијскџаа болница*.

Освен со дативните форми (*Ни кџах нџ Мџрика Ник*), се јавува и со формите за акузатив: *џ видџх нџ мџка-џи* (за ова в.т. 5.6.).

5.52. Предлогот 'околу' се изговара *кулу* и *укулу* (поретко). Освен пространствено значење (*кулу ма'ста, кулу јагњџио, укулу кџш-чџаа*) изразува и приближност по време: *укулу ручџко, кулу Бужџк, кулу Гулџма Буџрџџа*.

5.53. *џрџ* (< през). — Се употребува со пространствено значење: *џрџ рџкџаа* (и: *рџкџаа*) *џминџл*, исто и со значење „во време на“: *џрџ живџџо нџ чувџк сџ ки му мџне низ џлавџаа, џрџ вуџнџаа не бише џџка*.

5.54. *џрџ, џр* (< при). — Има широка употреба. Го среќаваме со пространствено значење место предлогот *кај*; сп.: *бих џр учџџџло, џрџ браџ ми о видџх* Фур, *к-џдум џрџ џаџџко Ник, џрџ нас џџ усџџџџи, џрџ Арџр ли сџџџи?, џџ не џраџџи џрџ дџчџџаа?*

5.55. *џрџ* (< пред). — Освен со пространствено значење (*џрџ мџне, џрџџ кџшчџаа, џрџџ џкџ'џаа*), се употребува и за време: *џрџ рџџџко, џрџ Бужџк, џрџ два дџна*.

Со преносно значење: *нџ мџжум дџ сџ јавум џрџ чџриџ'џаа*.

5.56. Предлогот 'преку' се јавува во формите *џрџки, џрџки, џруки*; сп.: *џрџки нџџо џџ свџриџџ рџџџџџаа, џџџ е џрџки мџра* Фур, *џрџки аџџ дџн* Фур, *џумџнџ џруки рџкџаа*. Освен со овие пространствени и временски значења, се употребува и преносно: *сџ ми дуџдџ џрџки џлава* Фур; во Дој: *џрџџо џџ џлџџ џрџскукџа*.

5.57. *сџруџи* (< спроти). За особеноста на говорот редуцираната самогласка да се префрла пред сонантот *р* в.т.2.17. Означува време: *сџруџи нџдџ'а, сџруџи Вилџдџн, сџруџи џразџџџо*; просторно противставување: *куџџа ме-ј сџруџи џкџ'џаа, сџруџи слџ'нџе си сџдџнал* Фур; во Дој *сџруџи*. Сп. други значења: *сџруџи џлавџаа и каџџџаа* — пог., *сџруџи нџвџсџџџаа и мџмчџџо; сџруџи нџџо, џџџ си дџџџе*.

5.58. *џд*. — Покрај многуте значења што ги има и што се познати и во други говори, како специфичност треба да се истакне неговата употреба место предлогот *џо*: *џд нџкуџ дџн ки си доџде, џд нџкџ' врџме сџ рџџбулџл*. Со посвојно значење ретко се употребува.

5.59. *ус, сус, сџс*. — Предлогот 'со' го среќаваме во формите *ус* (најчесто) и редуплицирано *сус, сџс*. Сп.: *џџја'ме ус нџкџџаа џџсна, ус рџ'џџџо не сџ фаџџе, ус џавуло си кинисџл; сус два сџ'рџа, сус две џџли сџрџџџџџи, сус два кџнџа куџрџнџи* — нар. песна Бог, *сџс рџруџџџџо џадџно* Фур. За тоа како се добиени овие форми и оние од наредната т. (5.60.) в.т. 2.41.

5.60. Предлогот 'в, во' во овој говор гласи *уф, ф*; сп.: *уф нас биха, уф џкџ'џаа, уф Буџдџрџџо, уф нџ'џре, уф кџшчи; ф џусџџџли, ф урџџо, ф дџџџи саџџо* Фур.

Г л а г о л и

5.61. **Образување на деноминативни глаголи.** — За глаголите изведени од именки нема што особено да се истакне, најчесто ги среќаваме на *-уве* и *-е*: *бул'д'уве*, *в'р'уве*, *ки с'в м'в'же*, *ки с'в ж'ене*, *с'в ч'еше* и сл. Поинтересни, заради наставката, се глаголите изведени од придавка. Тие, скоро редовно, се јавуваат со наставката *-ѐе* (*-ѐ*) : (*ки*) *у'л'днѐ'м* — *у'л'днѐ'ји* — *у'л'днѐ'*, *з'н'ѐмѐ'* 'занеми', *й'убл'ѐднѐ'* 'последне', *й'улудѐ'*, *й'уж'л'иѐ'*, *у'журувѐ'* 'окорави'; *ки с'в й'уд'ѓрб'ѓвѐ'*; (*с'в*) *з'л'ѓнѐ'*, *ц'р'в'нѐ'*, *ш'р'п'нѐ'*.

5.62. **Образување на несвршени од свршени глаголи.** — Бидејќи во овој говор глаголските групи се измешале, односно сите глаголи во 3 л. едн. завршуваат на *-е* (*и'л'еде*, *к'о'је*, *м'оле*, *н'осе*, *с'ече*, *й'ере*), разликата на видот, што кај некои глаголи во литературниот јазик е изразена преку разликата во основниот вокал: *зема* — *земе*, *зай'вора* — *зай'вори*, *фрла* — *фрли* итн., овде односнава разлика се изразува со наставката *-уве*: *зѐме* — *зѓм'уве*, *й'уи'че* — *й'уи'ч'уве*, *й'ув'аре* — *й'ув'ар'уве* (*зер м'в й'ув'ар'увиш к'ам'не*), *зѓй'воре* — *зѓй'вор'уве*, *уи'воре* — *уи'вор'уве* (*вр'аи'иш с'ама с'в уи'вор'уве*).

5.63. **Наставката *-уве* ја среќаваме и кај оние глаголи што обично промената на видот ја искажуваат со редување на кореновиот вокал или со „појава на таков вокал таму каде што денеска го нема во свршениот вид“, значи, место *збере* — *збира*, *набере* — *набира*, *й'ост'еле* — *й'ост'ила*, во овој говор среќаваме *у'дб'ере* — *у'дб'ер'уве*, *н'дб'ере* — *н'дб'ер'уве*, *й'ус'и'еле* — *й'ус'и'ел'уве*: *ф'ус'и'ано о н'дб'ер'увум*, *с'екуј с'ам си у'дб'ер'уве*; исклучок: *й'об'и'и'ре* — *й'уи'и'и'ре* (*сам си й'уи'и'и'ре*), а во *й'д'ре* — *у'ј'и'и'ре*, освен појава на вокал среќаваме и промена на консонантот *г* во *ј* за кое ќе зборуваме подолу (в. т. 5.66.).**

5.64. **Воопшто изведувачето на несвршени од свршени глаголи со наставката *-уве*, во овој а и во другите долновардарски говори, е многу почесто отколку во другите наши говори.** Д. Иванов (Гевг. гов., 88) за ова прашање пишува: „Големи промени предизвикала аналогјата според глаголите со наставката *-овам*, *-увам*. Несвршената (одн. итеративната) форма скоро кај сите глаголи завршува на *-увум* ...“ В. Думев (Вод. гов., 60) исто се задржал на ова прашање, според него и наставката *-ум* за 1 л. едн. през. е добиена спрема глаголите на *-уве* (за ова в. т. 2.72.). Примери има многу: *б'р'ѓи'и'и'сувум*, *б'р'ѓи'и'и'сувиш*, *б'р'ѓи'и'и'суве*, *б'р'ѓи'и'и'сувме*, *б'р'ѓи'и'и'сувише*, *б'р'ѓи'и'и'сувиш* (*ем с'в к'ар'ѓи*, *ем с'в б'р'ѓи'и'и'сувиш* — значи наставката *-уве* ја среќаваме и во имперфективните форми на глаголи изведени со туѓата наставка *-са*; сп. и: *ч'ѓ'и'о й'ѓ'и'ѓ н'осо м'о к'р'ѓ'ѓ'сувиш* и сл.), *з'ѓк'л'у'чуве*, *н'ѓй'л'нуве*, *з'ѓс'у'ве*, *й'р'ѓч'екуве*, *й'р'к'ажуве*, *й'у'л'ѓд'нуве*, *с'ѓй'н'уве*, *с'ѓр'ѓм'уве*, *у'б'л'ѓчуве* и др.

5.65. **Наставката *-ве* служи за изведуваче на несвршени од свршени глаголи со општ дел на вокал:** *дуб'ѓ* — *дуб'ѓ'ве* (*но'ѓо й'ѓр'ѓ дуб'ѓ'ве*), *ис'ѓй'ѓ* — *ис'ѓй'ѓ'ве*, *из'м'ѓ* — *из'м'ѓ'ве* (*с'екуј й'ѓиш ус й'ѓбила в'ѓда ѓѓ из'м'ѓ'ве*), *й'укр'ѓ* — *й'укр'ѓ'ве*, *у'л'ѓднѐ* — *у'л'ѓднѐ'ве*, *гузн'ѓ* — *гузн'ѓ'ве* (*у'дг'ѓк гузн'ѓ'*

виш?), *йузнā* — *йузнā'ве*, *у́лхунē* — *у́лхунē'ве*, *йужл̄ийē* — *йужл̄ийē'ве*, *нъвй'* — *нъвй'ве*, — *усйй'* — *усйй'ве* (сѣ *усйй'ве* *йу* *двā* *йъйа* *нъ* *дēно*), *уздрвē'* — *уздрвē'ве*, *укурвē'* — *укурвē'ве*.

Се случува, иако поретко, наставката *-ве* да ја сретнеме и кај глаголи со општ дел на консонант: *снѣсе* — *снѣве* (*тйā* *кукѣица* *цѣла* *йудина* *јājца* *снѣве*), *флѣзе* — *флѣве* (*сѣкуј* *йъйи* *нис* *тйā* *врāйа* *си* *флѣве*), исто: *излѣзе* — *излѣве*. Од глаголите со општ дел на *в*, несвршени форми се изведуваат со удолжување на основниот вокал: *йуирāве* — *йуирā'ве* (*сāйио* *сам* *о* *йуирā'ве*), *исирāве* — *исирā'ве*, *рѣсирāве* — *рѣсирā'ве*, но: *зѣбрāве* — *зѣбрā'ве*.

5.66. Во неколку глаголи пред наставката во несвршениот вид се јавува *ич*, односно *ји* наспроти консонантите *йй*, *г* во свршениот; сп.: *йлāйше* — *йлāйше* (*цѣла* *йудина* *дѣрч* *исйлāйичум*), *фāйше* — *фāйше* (*дѣк* *сѣ* *фāйше*, *чул* *не* *фāйше* — пог., *нојо* *мѣстйио* *зѣфāйиче*, *сѣ* *зѣ* *рѣ'кйа* *йѣ* *фāйше*, *йи* *фѣйчāл*); *вйде* — *вйђе* (*нојо* *йъ'йа* *о* *вйђуум* *уф* *них*), *зājде* — *зājђе* (*слъ'ниѣйио* *сѣ* *нъ* *ридо* *си* *зājђе*), *рѣде* — *рѣђе* (*кāйа* *йудина* *си* *рѣђе*), *сāде* — *сājђе* (*и* *нъ* *вѣ* *врѣме* *сājййи*), *извāде* — *извājђе* (*извājййи*), *йубрāде* — *йубрājђе* (*сйѣлѣ?* *-тйѣ* *шѣ* *сѣ* *йубрājйуум* -одг.), *нъвāде* — *нъвājђе*, *сурѣде* — *сурѣђе*, *исйāдне* — *исйājђе* (*кāйа* *вѣчѣр* *исйājђе*). Во овие случаи „историски погледнато сме имале заправо наставка *-ја*, па промената на консонантите настанала во допир со *ј*“.

5.67. Во имперфективните форми, покрај промената на консонантите, се случува да сретнеме и нов вокал што го нема во свршениот вид и тоа во такви согласнички групи што се тешки за изговор: *йāдне* — *йѣјйине* (*нъ* *нојо* *дўйи* *им* *йѣјйинйи* *зѣ'дўйио*), *ўдре* — *уждўре* — *уђйāре*.

5.68. Некои свршени глаголи на *-не* имперфективни форми образуваат со наставката *-ке*; сп.: *лѣйне* — *лѣйке* (*шѣ* *лѣйке* *нъ* *висѣко*), *лāйне* — *лāйке*, *сѣйне* — *сѣйке*, *йāйне* — *йāйке*, *чāйне* — *чāйке* (искрата *чāйке*), *рйййне* — *рйййке*.

5.69. **Образување на свршени од несвршени глаголи.** — Како и во литературниот јазик перфективните глаголи, освен со наставката *-не* (*вйке* — *вйкне*), се образуваат и со голем број префикси, кои обично се јавуваат во редуцирана форма: *ду-*, *зѣ-*, *из-*, *нъ-*, *уд-*, *йу-*, *йуд-*, *йрѣ-*, *йѣр-* (последниве два стојат место *йре-*, *йри-*, *йро-*, за ова в. т. 2.16.), *рѣз-*, *су-*. Сп.: *му* *дўйурих* *оше* *мāлце*, *зѣзāх* *уф* *йй'нйиа*, *и* *дўйрāх* *рўбййше*, *дѣ* *ми* *нъвāде* *лўко*, *й* *дунѣ* *йувѣ'йа*, *изйризā* *вѣ'јйишѣ* Пат, *сѣ* *зѣкълнā* *зѣ* *мѣјкā-му*, *йрѣйи* *йрāзникѣ* *исйрѣскāх* (*йрѣ'ске* 'варосува'), *о* *йудмисй* *квāсо*, *дѣ* *сѣ* *йудлўчум* (*йудлўчум* 'јаде лук'), *уикрѣдѣл* *уи* *цѣ'рквйиа*, *сѣ* *йрѣйѣчѣх* *нъ* *слъ'ниѣйио*, *сā* *ки* *сѣ* *рѣсйлāче*, *й* *йрѣбрāх* *дѣма*, *о* *йрѣбудѣл* *уф* *курѣмо*.

Нередуцирани префикси среќаваме во императивните форми за 2 л. едн.: *дѣнци* *йѣ* *дѣма*, *дѣнци* *йѣрййше*.

5.70. Треба да одбележиме дека употребата, односно значењето на некои префикси во овој говор не се поклопува со она од литературниот јазик. Сп.:

- префиксот *в(о)-* не го среќаваме кај глаголи изведени од придавки, место *вирви* се употребува (*сѣ*) *зѣцѣрви*, а место *влоши* : (*ми* *сѣ*) *слуши*;

Поинтересен е вокалот -у- од наст. што се јавува кај глаголите со општ дел на консонант: *викум, сакум, носум, косум, сечум, љечум* и сл. Кај глаголите со општ дел на самог. односниот вокал се контрахира со вокалот од општиот дел и се додава нас. -м: *уљадне'м, брџм, сийџм* и др.

За начинот како се добило тоа у има повеќе искажувања; сп. Д. Иванов (Гевгелискиот говор, 45), Д. Мирчев (цит. работа, 464), В. Облак (Macedonische Studien, 14), В. Думев (цит. работа, 60). Нам ни се чини најверојатно она од Романски (стр. 137): вторичниот вокал во нсма се лабијализирал, а потоа по аналогича се наложил и кај другите глаголи.

Оваа особеност дој. говор ја споделува со кукушкиот и гевгелискиот, а во Воденско каракт. вокал се јавува ѓ: *виќџм, нџџм, љџџм* (Думев, 59).

Формата *знаум*, забележана од Мирчев, на Д. Иванов (Гевг. гов., 187) му изгледа неверојатна не само за гевгелискиот, туку и за кукушкиот говор. Навистина во кукушкиот говор кај глаголите со општ дел на вокал наставката -м се додава директно: *знам, жнаим, мим* (со кратко, обично и) Гарб, меѓутоа во Гевгелиско (с. Петрово) забележивме: *жнџум, знаум, сийум* и сл.

5.74. 2 и 3л. едн. — Веќе споменаваме дека во 2 л. како основен вокал се генерализирал гласот и за сите глаголи. Кај глаголите од е група нормално дошло до редукција, а потоа кон оваа поголема група глаголи се приклучиле и оние од а-група.

Кај глаголите со општ дел на вокал, основниот вокал и се скратува во ј: *знаји как еј Пат, љији (ли) рџи'?*, и *џи ки сийји уф нас*. Во формите за 2л. често се испуштаат согласките *г, ж, з*: *клаји (< кладиши), гаји (< гадиши), гоји (< гојдиши), сџирији (< сџирижиши), флџи (< флезиши)* — за ова в.т. 3.45.

Во 3л. се генерализирал основниот вокал од е-група во сите три групи: *виџе, коџе, нџе, мџе, љџе*. Веднаш да одбележиме дека покрај обичното *саџе, виџе* може да се чуе и *саџа, виџа*. Во ова лице испуштањето на консонантите *ж* и *з* не е обично: *флџе, сџириџе*, но покрај *клаџе, гаџе* се среќава и: *кла, га*.

5.75. Во множинските форми за 1 и 2л. наставките може да се додадат на општиот дел, односно тоа така привидно изгледа поради елизијата на основниот вокал: *љљџме — љљџиџе, љџме — љџиџе, нџме — нџиџе*. Дека сепак се работи за елизија ни потврдуваат оние глаголи во кои со испуштањето на основниот вокал би се создале согласнички групи тешки за изговор: *виќнџме — виќнџиџе, мџс'џме — мџс'џиџе, најџме — најџиџе*, а покрај тоа формите *нџме, љљџме* при лежерен изговор може да се чујат и *нџџме, љљџџме*, односно *нџџиџе, љљџиџе*. Значи во овие лица како основен вокал се јавува ѓ, за разлика од другите долновардарски говори каде среќаваме *виќнџме — виќнџиџе, мџслиме — мџслиџиџе, најџме — најџиџе* Гевг, Кук, Вод (в. Думев, 59). Со оваа особеност дој. говор се приближува кон струмичкиот во кој исто среќаваме *виќнџме — виќнџиџе* (и: *виќџме — виќџиџе*), *мџс'џме — мџс'џиџе* итн.

Кај глаголите со општ дел на вокал среќаваме: *знá'ме — знá'ше*, *жнй'ме — жнй'ше*, *йй'ме — йй'ше*, *брó'ме — брó'ше*, *сйб'ме — сйб'ше*, за разлика од другите доловардарски говори каде што пред наставките *-ме*, *-ше* се јавува скратено *и*: *знáјме — знáјше*, *жнйјме — жнйјше*, *ййјме — ййјше* Гевг, Кук, Вод (Думев, 59).

5.76. Формите за 3л. мн. имаат наставка *-(ъ)иш*. Вокал во наст. кај сите глаголи со општ дел на консонант се јавува *ъ* (*< а*): *йўкъиш*, *ймъиш*, *оръиш*, *мэсъиш*, *сэчъиш* итн. Д. Иванов (Гевг. говор) давајќи преглед на глаголските форми бележи: *йлэиъиш*, *викниъиш*, *нóсқиш*, *куйўвқиш*, *сáкқиш* (стр. 94), додека во материјалите редовно среќаваме *ъ*: *йуворъиш*, *иска-рвэиш*, *вэрзувэиш*, *исйрáишкыш*, *кэчувэиш*, *зэуишэиш* (стр. 114), *дарувэиш*, *бэкнувэиш*, *лáfыш*, *чínыш* (стр. 115).

Значи во трите лица мн. кај глаголите со општ дел на консонант како општ вокал се генерализирал *ъ*.

Кај глаголите со општ дел на вокал среќаваме: *бáиш*, *знáиш*, *жнй'иш*, *мй'иш*, *сйй'иш*, *брóиш*, *сйбóиш*.

5.77. За през. форми на пом. глагол сум нема што особено да се каже, освен дека во 3л. мн. среќаваме *сэ < са* (*< стсл. сѣтъ*): *рибише сэ шэрдэсэни*, *лош лаф нэ сэ кэжале*.

Минато определено свршено време

5.78. Лични наставки:

едн.	1. л.	-х	мн.	1. л.	-ме,
	2. „	—		2. „	-ше,
	3. „	—		3. „	-а

5.79. Во 1 и 2л. мн. иако преовладуваат наставките *-ме*, *-ше* (со проширен основен вокал): *куйá'ме — куйá'ше*, *зэкълнá'ме — зэкълнá'ше*, *крѣдѣ'ме — крѣдѣ'ше*, *извэрвѣ'ме — извэрвѣ'ше*, *нусй'ме — нусй'ше*, ретко среќаваме и примери со наставките *-хме*, *-хше*: *зер іъ изіубіхше?*, *сэ ску-сйхше* 'се насекиравме'. Аористни форми на *-хме*, *-хше* не се среќаваат во гевгелискиот говор, исто и во селата меѓу Гевгелија и Дојран (Бог и Фур), но ние веќе истакнавме дека во овој говор гласот *х* има почеста употреба отколку во другите југоисточни говори (в. т. 3.10.).

Во аор. форми од Дојран што ги наведува Ивковиќ не ги среќаваме наставките *-хме*, *-хше*, а Г. П. Христов во работата за кукушко-дојранскиот говор само глаголите *йлэше* и *бре* во 1л. мн. ги бележи *илиишэхме*, *ура́хме*, додека примери без *х* има многу повеќе: *вэри́ме — вэри́ше*, *йшэри́ме — йшэри́ше*, *имáме — имáше*, *илигáме — илигáше*, *бй́ме — бй́ше*, *знэ́јме — знэ́јше*. Во Кукушко аор. форми на *-хме*, *-хше*, според спомнатата работа на Думев не се необични, сп. на стр. 62: *Кук. — или-и́эхме — илии́эхше*, *сиáхме — сиáхше*, *викна́хме — викна́хше*, *куйува́хме — куйува́хше*, *илигáхме — илигáхше*.

5.80. Во 3л. мн. основниот вокал се контрахира со нас.: *йшрчá'*, *имá'*, *урá'*, *кусй'*, *нусй'*, *йшрдѣ'*, *вэзѣ'*, *фл'эзѣ'* и сл.

Поретко се случува, кога глаголската форма се наоѓа покрај замена, од наставката *-јше* да се испушти *-е*: *иирџајџи си нџ иулајиша* (иулајиша 'ходник').

5.92. Како и обично, заповед за 3л. едн. и мн. се изразува со сврзникот *да* или честицата *нек* + презентот: *дџ си дојде, нек сџ иујијише, нек ии каже, дџ сџ вџрнџи, нек си куйџи, он нек ии даде*.

Блага заповед се изразува синтаксички — со *ај*, *ел* (*елајише*) + сегашно време со *да*: *ај дџ јадиш, ај дџ флџзџме, ај дџ сџ чџкџме, ел дџ иџ вџдум, елајише дома, елајише дџ сџ рџзбџрџме*.

Негираните заповедни форми исто се изразуваат синтаксички: *каж му ним дџ оде* (ним < немој), *ним дџ сџ карџи* — 3 л.

Глаголска л-форма

5.93. Во овој говор образувањето на глаголската л-форма се ослонува само на аористните основи и затоа не среќаваме двојни форми од типот *бројал* — *броел*, *носил* — *носел*, туку само *брујал*, *нусил*, *сиџнал*.

Со оваа особеност дојранскиот говор се разликува од воденскиот во кој глаголската л-форма се изведува и од имперфективни основи: *носил*, *учил* (од *носел*, *учел* со редукција) — Думев, 63.

Единските форми имаат наставки како и во литературниот јазик: *викал* — *викала* — *викало*. Во množината среќаваме двоен изговор, додека во Дој се на *-ле*: *викале*, *брале*, *куси́ле*, во Николич односните форми се на *-ли*: *вика́ли*, *бра́ли*, *куси́ли*.

Кај глаголите со општ дел на вокал наставката *-л* обично се додава на проширената основа: *знџал*, *жниџал*, *стиуџал*, *иџјал*, *сџ измиџал*, *иџкџјала*.

Иако глаголите од *е*-група, *о*-раздел во аор. форми поминале во *е*-раздел, во л-формата среќаваме остатоци, покрај *рџчџл* среќаваме и *рџкџл*, покрај *иџчџл* и *иџкџл* (*цел ден нџ слџнице сџ иџкџл*) Мор, покрај *убл'џчџл* и *ублџкџл* Ак, покрај *фл'џзџл* и *флџџл* Мор.

Некои од глаголите со општ дел на *г*, *и* во л-формата ги пазат односните гласови: *ил'џиџела*, *мџиџела*, *клџдџл*, но покрај *јџдџл* и *јал* (*јал не јал ири-иул*), исто: *Кџл'о гал* — *Кџл'о зџл*.

Глаголите што имаат неправилни аористни форми: *брах*, *избрах*, *дуџрах*, *рџсџрах*, *зех* во л-формата ги среќаваме со истата основа: *бра́ле* *думáиш*, *о зџ́ле* *вуј́ник*, и она *дуџра́ла*, *ми сџ рџсџра́л* *рџка́во* нџ *аниџ-џри́ша*.

За разлика од други источни говори, во овој говор сложените глаголи *донесе*, *огнесе* глаголската л-форма ја образуваат само од коренот *-нес-*: *иџ дунџџл* *дома*, *иу уднџсџли* нџ *до́кџиур*.

Глаголска придавка

5.94. Во овој говор глаголската придавка од сите глаголи, вклучувајќи ги и оние со општ дел на согласката *-н*, завршува на *-н*, *-на*, *-но*, *-не*: *би́ше* *иу́крџ'н* (*иуџкрџ'н*), *уф* *вуј́на́ша* *би́ше* *убџ'н*, *бих* *измџ'н*, нџ *сва́дба*

С И Н Т А К С А

6.1. Во обработката на прашањата од синтаксата, освен на појави што се потврдуваат во голем број примери и со тоа презентираат закономерност, се задржуваме и на оние особености што не се спроведени со апсолутна доследност, зашто тие можат да побудат интерес било како иновации, било како реликти од постара состојба. На пример: употребата на номинативната форма од некои заменки со значење на акузативната, потоа присуството на адверсативниот сврзник *али* и сл., не се многу раширени појави, но можат да укажат на извесни тенденции во развитокот на односниов говор.

Треба да нагласиме дека дојранскиот, во склопот на другите долновардарски говори, со некои синтаксички и морфо-синтаксички особености се изделува од другите источни говори. Се работи за оние модели и смислови врски на зборовите во реченицата што и во западните и во долновардарските говори се развиле под изразито воздејство на несловенските балкански јазици, како на пр.: употребата на кратките заменски форми во почетокот на реченицата пред глагол, обопштувањето на предлогот *на* кај директниот предмет, градењето на простата прашална реченица без прашалната партикула *ли*, а поретко и: употребата на предлогот *од* како граматички показател за припадност што го заменува стариот посесивен генитив — датив, претпозитивната употреба на кратките заменски форми со императивот, непосредното прибавување на дополнението за место кон прирокот.

Редот на зборовите

6.2. Меѓу важните синтаксички особености на македонскиот литературен јазик а и на западното наречје е местото на кратките заменски форми: тие по правило стојат пред глаголот, а и реченицата може да почнува со нив. Таа особеност ја познаваат балканските јазици: грчкиот, романскиот, ароманскиот, албанскиот⁷⁷.

Веќе истакнавме дека повеќе балкански несловенски особености дојранскиот ги споделува со западните македонски говори. Тоа важи и за местото на кратките заменски форми. Многу често глаголот во однос на заменската форма е во постпозиција: *Појдоу ѝу ѝушиџил дџ*

⁷⁷ Б. Конески, Историја, с. 125.

6.33. Ако се употребени заедно кратките заменски форми со помошниот глагол тогаш заменските стојат по глаголските форми: *Жéна му ои́ишла дѣ вéде дал' сѣ iу уи́иѣале. Ас знám ка сум iи iурѣсна́ла. Ои́ише ка-ј злéно си-iу-скинал. Къндiло-ј iшѣ iб-рано iш-сѣ (< са — 3. л. мн. од 'сум') сѣ (< се) служи́ли мéсиш лáмба Ник. Угдéк смѣ сѣ чинáле бу́иши Дој.*

Се среќаваат и примери во кои заменката доаѓа пред помошниот глагол: *Приб́рали iу бiа iшам. Тóлко му сѣ биле iа́рше нѣ чувéко, а глаголската форма за 3. л. ед. редовно стои зад заменката: Му кѣ́жала как iо-ј (< е) нѣкѣ́рала жéнь-му дѣ нѣи́раве iшкá Ник.*

Се случува, особено во говорот на Аканцалија, кратката заменска форма и помошниот глагол да се одделат еден од друг со основниот глагол и тоа заменката да дојде пред, а помошниот зад основниот глагол: *Ка сѣ (< се) рѣзли́увáли сiе. И iи сѣ сликáл си. Му-ј зимáли сѣ (< са). Гѣ слушáли сме.*

6.4. Партикулата за негација 'не' во сложените глаголски форми стои пред помошниот глагол: *Пѣ не сум iи нусу́вала Фур. Исто така и заменските форми обично доаѓаат по негацијата 'не': Дал' он ич не ми iа-ј скѣ́иал нѣ мéне. До́јде бѣiо сiчко iи зи́ме, уг увéзо дел не ни зи́мише. Мер н'ѣ (< не iо) знáиш, iрѣф лѣжáч еј iшѣ Ник.*

Ретко, пак во Аканцалија, се среќаваат примери во кои негацијата доаѓа зад заменската форма: *Ка си не мѣ́иш бис чи́ара, а таму се случува и да се одделат негацијата и помошниот глагол: А, iи' рѣбѣ́иш не áрно-ј дѣ-ј кѣ́жу́вме.*

6.5. Зборувајќи за редот на зборовите во дојранскиот говор, ќе се задржиме уште на една особеност, што ја познаваат балканските несловенски јазици. Атрибутската определба — иако основно го чува старото место пред именката на која се однесува: *Едiн цáрски кáвициј', он сiшар чувéк бил. . .* — неретко доаѓа и зад именката, како што е во романските јазици, во албанскиот и делумно во грчкиот (Конески, Историја, 105—106). Сметаме дека во долновардарските говори ароманското влијание било најсилно. Сп. *Она i вѣрсáла су синѣ́ири јáки. Тѣквá бѣл'ас лѣиша бише iшаа iшам. Чи́ицири́јсе вѣiбна iрáзни. Зи́ме уи́ iшаа iѣи́лiша, бѣлiша. Пѣ́ри злáиши сум iи дал. Сѣ i зéле, iѣ дýри и бѣлúшкѣ́иша скѣ́ришѣна. Кѣ́иша úбува бiха нѣи́рвѣiле. Уф рѣбѣ́ишiа iбсiува дѣ не сѣ бѣ́ркиш. Ус мiлусiша iбсiува (или: iусiудiнiшкa) ки бiде. Сѣ iáишки дiви лувiл Дој. Кѣ́кви не лáфуве iрѣ́зни ми искѣ́жá. Гáвулу́и црѣ́н дѣ iи iлáше Фур. Рѣбѣ́иша злáиша си усiѣ́ви. Пѣ́ишишiа лѣиши фѣ́иш Ник.*

Освен придавките во постпозиција ги среќаваме и посвојните заменки кога позасилено ја изразуваат определбата: *И сѣсiт́ра-iи iшѣ iшквá бише. Дѣ́ишiо мѣ не о жáл'ум Дој.*

Кога именката се определува со два атрибута, најчесто едниот се поставува пред, а другиот зад именката: *Е, нѣ́дѣл éдна лиси́ца úмрѣна Дој. Нѣ iѣ́шiо сiт́ришѣл адна рéка мѣ́иша. Сѣ́дѣх уф адiн а́нција сјурмáх Пат. Жѣ́лiши кiи́ишкчки сiи́иш цѣ́фiше Ник. Ја едiн ми́јур iáишкyф дѣ-iу́друм нѣ iѣ́зо, но има и примери во кои и двете определби стојат пред*

Се случува односните именки да се ”однесуваат” како општи, т.е. да се јавуваат и во множински форми: *Вујни* (= војски) *џа́ро џуи́чи́л, чи́на́л, нъ мо́жъи́ дѧ зе́мъи́. Ки џи́и га́де џуле́ми џѧ́ри, бѧ́киџе* Дој.

6.67. За разлика од примерите во кои единската форма на субјектот се сфаќа како збир од повеќе единки и се поврзува со множинска глаголска форма, поретко се среќаваат примери во кои субјектот е даден елиптично, а бидејќи се подразбира другиот дел, тој се поврзува исто со предикат во множина: *куџу деџе фѧ́рл’џвѧ́ме џѧ́кџи́ лиџи́ри́ди* (се мисли: како дете, заедно со другите деца. . .). Потврда за тоа наоѓаме и во реченицата: *И џѧ́ ус сиџе се́лски мо́ми џџи́ле, џѧ́џѧ́ле, куџи́ се́лски де́џа* Дој.

6.68. Во врска со различните видови несогласувања во овој говор треба да се спомене и безличната употреба на глаголската л-форма, во среден род, независно во кој род и број е субјектот: 1901 *џџи́на сѧ́ џѧ́џи́ло кумџи́и џф џѧ́џи́ио се́ло* Пат.

Особености на заменскиот предмет

6.7. Познато е дека во нашиот јазик заменските проклитики односно енклитики се јавуваат „како неопходни или второстепени, дополнителни, формални показатели на синтаксичките односи во основните синтаксички врски”⁸⁵. Во дојранскиот говор, а така е и во кукушкиот, прецизноста во изразувањето на синтаксичкиот однос меѓу деловите на реченицата со помошта на заменските клитики е засегната со натамошното упростување на падежниот систем кај заменките (преку израмнување, замена или комбинација— в.т. 5.28. — 5.34.). Се разбира таа „засегнатост“ не е од таков карактер за да ја наруши изразноста, зашто јазикот има и други показатели, како што е, да речеме, контекстот.

6.71. Употреба на номинативната форма со значење на акузативната. — Оваа појава редовно се среќава кај лично-предметните заменки (кој, некој, никој, секој) и со неа дојранскиот говор се одделува од гевгелискиот, а се поврзува со струмичкиот и кукушкиот (делумно). На пример: *Кој фѧ́џи́џи́ џѧ́џѧ́а, кој нъ муже́ дѧ́ издѧ́рже умре́* (м. Кого го фатија. . .). *Ус се́куј мо́жум* (м. Со секого. . .). *Ни́куј не џѧ́џи́ѧ́вум*. Така и во датив: *Нѧ́ не́куј но́ио џи́ џѧ́рџи́се џѧ́ѧ́џи́а*.

Овде треба да се истакне ретката употреба на номинативни форми од личните заменки во комбинација со кратките дативни место формите на директниот: *Кој џмиџе но́ио џѧ́џи́е сиѧ́ѧ́а, џѧ́ му ѧ́ѧ́ѧ́ме ка́џа* (м. него го викавме каја), односно индиректниот предмет: *Јас, ве́ле, џо ки ми сѧ́ џи́џи́ џѧ́ри? То́, џа не му сѧ́ да́ѧ́е мѧ́џи́ѧ́џи́а*.

6.72. Употреба на кратката акузативна форма место дативната. — Оваа синтаксичка особеност дојранскиот говор ја споделува со соседните говори: гевгелискиот и кукушкиот. Најчесто се јавува кога заменските форми за 1. и 2. лице ќе се најдат покрај помошниот глагол за

⁸⁵ З. Голомб, цит. раб., МЈ, XI—XII, с. 124.

Интересен и специфичен за овие говори е фактот дека продолжителни дејства се изразуваат со повторување и на свршени глаголи: *Чувéко сѝáне, сѝáне и ин вѝке нъ řúйкѝа. . . И řу зéмѝи, řу зѝвбóрѝи, řу зѝвбóрѝи řáмкa.* Објаснение за тоа наоѓаме во нарушеноста на глаголскиот вид во овие говори.

6.94. Во изразувањето на посвојноста исто се јавуваат случаи на повторување, т.е. се среќаваат примери со употреба на двојни граматички показатели за односна појава. Така покрај кратката заменска форма — во служба за изразување на посвојност се јавува и плеонастичка употреба на именка + на: *Кумъндíро ин, нъ вујнáиá, кáчън нъ кóјно óде нѝрѝи, вујнáиá řу нѝо.*

Има случаи кога посвојноста изразена еднаш со кратката заменска форма се повторува со посвојна заменска придавка: *Аку řѝ не, зéми ми мóјиá дѝа. Кој ки řу фáиe ки бѝде řрѝф уф цáрсѝвуио ми мое.*

6.95. Повторување и двојно изразување на негацијата: *Не, не, мóл'ум řи сѝ цáро. И рудíло сѝ мѝ'шко дѝе без дѝ не знá нѝкуј* (в. уште 6.12.).

6.96. Дополнителни објаснувања среќаваме и со повторување на додатоците: *Си удгéла лѝицѝиá уф нѝнѝиá кѝ'шчá, уф дѝйкѝиá. А řѝ řи' дѝцѝиá уф нѝ'и́ре řѝскѝи, уф Сѝрѝма. Кој знá дек уи́и́де řо дѝишмѝио řо бѝиe řáм, нъ кó'лиá.*

Испуштање на делови на реченицата

6.10. Желбата за економичност во зборувањето, толку карактеристична за овие говори, се манифестира и со испуштањето на реченичните делови.

6.101. Елипсата на предикатот се јавува во различни ситуации, но општо им е тоа дека разбирливоста не е нарушена. Така без предикат се јавуваат вторите реченици во кои би се повторил истиот предикат од претходната: *И, мóмѝиá си удгéла дóма, дѝиио уф áно.*

И во следниве реченици испуштениот предикат може да се разбере дури и без претходниот контекст: *Зимáле еднá врѝкá брáино, и зѝ Кѝкуи* (м. заминале за Кукуш). *Прѝсáл си řаá вѝчър и сѝбáјлиниá збóиум нъ аңѝи'иá* (м. му рекол збогум на аңѝијата). *Таа цéна, ни динáр збóлу, ни динáр řоре* (м. Цената ќе биде таа. . .). *И зѝме, ус кумáиио, ус лѝбуфѝи řу řáвѝиá* (м. го удрила по главата). *Гáзгá, знáји řии — дáми уф нѝкуј лóиш řрѝви řи нусѝх óфицие — сѝиe, řи еднá, вѝле, не усѝиá* (м. сите изумреа).

Сп. уште примери со испуштен помошен глагол: *Таа јѝбóлкá крѝáиá бе* (м. е „крѝáиá“). *И нъ ó'řiо нáј-ўбува řаá мóма, сѝлѝкѝиá, нъ сјурмáи́кó чувѝк* (м. најубава беше таа мома).

6.102. Отсуството на предлози при некои именски состави исто побудува интерес. Едни случаи се познати во повеќе говори, а други имаат поограничени ареали и можат да послужат за дијалектни диференцирања.

и вакви конструкции: *Дујде агна бърчѣйка и віке нъ мѣјка-ин: „Бай Рїсїто іде“.* *Сїуїлїл вода зъ дъ їъ изміе мѣјкъ му.* *Дѣїїто а зел и нъ сѣсїуръ му.* *Рѣчѣл дѣфо нъ же'їїїа му дъ їу фѣрле јурїано вѣнка.* *Му нѣїрѣ-віла рѣкаѣ нъ мѣжѣ-ј.* Во овие реченици, каде посвојноста се однесува на субјектот, во литературниот изказ би се употребила кратката дативна форма од повратната замена: ... на мајка *си*, ... на сестра *си* и сл.

Оваа појава ја забележил и Зб. Голомб во Солунско: и ги спр́-
тиха манцѐтому, си јас гу уклава́х бра́тми, му сто́ри дру́к чи́ф на д’а́т,
а́тому (МЈ, XIII-XIV, с. 202) и ја поврзува со отсуството на повратната
посвојна замена *свој*. Аналогна е состојбата и во дојранскиот говор,
и таму како и во Солунско функцијата на односнава замена ја презеле
посесивните заменски придавки: *Јас мо́јша ки-ѿ ја га́м, ѿаа ним ѿ
зи́ми* (м. Јас својата . . .). *На́ј-се́ѿне уѿиѿи́ел у едѿн не́ѿуф душма́нин и му
сѿ мо́ле го му сѿ чѿне кефѿл’*. *Уфча́ро угде́л си уф не́ѿѿи́о се́ло. Мѿжо
ѿрѿна́л ѿу не́ѿуфѿи не́ѿија́ѿле g-о́ге. Си угде́ла лѿѿи́ѿа уф ни́ѿниа кѿѿи́а,
уф ду́ѿкиѿа*⁸⁹.

Инаку и во овој говор припадноста се изразува со дативната заменска форма *си*, но кога таа припадност не се однесува на роднинско име: *Вајн си куиџле нивичка, уџре којнче, рало. . . И кџшча си нџџрвџџле, сџџо. Ко'л'ше си-ј усџџвџ'ме шам, џџ'лни џџџ, па дури се случува заменката да се оддели од глаголот: И џџкџ ус џмо си уфчџркџџа сџ чинџла цџрџца. Зџџи гџ кој'џџи вџјскџџа сус сџблиџџе си, што веќе не е обично за литературниот џазик.*

6.131. Во изразувањето на присвојноста интересна е употребата на аналитичките дативни форми во конструкции каде што би сме очекувале употреба на посвојните заменски придавки: *Мо́ре дъ и шийа́'л'ше* нъ нас ни съ нѣто ѿб-арни, оиѣко́лко къ'шиѣ нъ них (м. нашите штали, нивните куќи). *Дѣнъм се́а жѣна сум нъ шѣбе*, как дъ не ми ка́жи (м. твоја жена сум). *Дал' он ич не ми ѿа-ј скѣѿа́л ѿлаѣѣша* нъ мене (м. мојата глава). *Уд нъ нѣѣо гружи́'нѣа-ј и он* (м. од неговата дружина). *Нъ нѣѣо де́ѣѣша* съ ѿб-а́ѣѣлѣј (м. неговите деца). Ваква употреба на заменската форма како посесивег атрибут се среќава и во Солунско: *на м'ѣна* . . . *ко́н'ѣми* (MJ, XI-XII, с. 123).

6.132. Описното искажување на посвојноста во овој говор, како и во другите источни говори,⁹⁰ се изразува со предлогот *на*: *Нъ Гѣце Дѣлчув браѣи му, ѿб-мѣлѣчѣо браѣи, Милѧн*. Тоа е познато, меѓутоа овде се интересни конструкциите кога освен предлогот *на* ќе се јави и друг предлог (*уф*, *гу*), тогаш тие одат заедно пред именката на која се однесува посвојноста: *К-ѡме уф нъ ѿро дѡро, ки ѡрме, ѿо има живо сѣѿо ки изѡрме. Ка гуѡдѣи уф нъ дѣфо кѣѿиѿа, и ка извѡдѣ дѣфо еѡи кумѧѿи... Уф нъ Јѡмѡбѡѿи нѣѿѿѧ извѣрѿѣ чѣѿма. К-ѡгум гу нъ Кѡро мѧѣѣ му*.

⁸⁹ Оваа балканска црта зафаќа голем ареал во јужните говори. Проф. Видоески ја лоцира на целиот појас од Корча до Солунско (Заменските форми во македонските дијалекти, МЈ, XVI, стр. 58). На север, како што констатиравме, појавата преку Кукушско достигнува до Дојран.

⁹⁰ Б. Видоески, Основни дијалектни групи во Македонија, МЈ, XI—XII, с. 25.

а ийише мѣрка-му: „Зышб дѣ не ми кѣши тѣишкучишо имѣне“. Уи ка ки іу излѣкувши дѣишо, цѣро ки нѣма мѣсио дек дѣ иѣ иуре иѣбе. Ка ки иѣднши, рѣчѣ, нѣ доло уф ливѣише, там ки иѣ ирѣчѣкѣи две кучијна. Тѣ дур дѣ вѣде иѣриише, му угриѣл един мијур. Дур бише жѣва мѣрка-ми, дурѣо бише. Чим ки иѣчне дѣ іу сувѣрзуве, кѣјно вѣке. Чим ки сѣ сѣиѣне, ки иѣчнѣи дѣ звѣнкѣи. Чим іѣ дунѣ дома, иучнѣ кѣви. Дудѣка-ј мѣлѣчко иѣрѣба дѣ іу иудѣиш иѣрво, иѣсле он ки иѣце сѣмо. Исиѣум зѣзѣрна, сѣ рѣзѣиѣ. Исиѣум исиѣднѣ нѣ вѣнка, иучнѣ дѣ вѣке. Дур дѣ сѣиѣнѣме, ѣни изѣиѣле.

6.21. Условните реченици за главната се врзуваат со аку и дѣ: Аку не сѣкме дѣ иѣце, иуѣиѣ іу угѣивме уг мѣжѣ му. Аку сѣкиши кѣсѣло мѣко, иуѣиѣ уг мѣиѣниѣиша ки иуриши уф нѣіо и он сѣ фѣиѣише. Д-иѣише рѣчка, ки иѣ иѣрѣиѣиѣх, нѣмише сѣма дѣ іѣ нѣиши. Дѣ мѣише, ки му иуриши куриѣмо.

6.22. Каузалните реченици најчесто одат со сврзниците: оиѣи, чим, дил'ми (од турско потекло): Цѣро ѣдна шѣка иѣри му дѣве бѣкиѣиш, оиѣи дѣишо сѣфѣи о вѣждѣве. Оиѣи бише дилѣко, уф нас сѣиѣ'. Не иуѣишувѣише уг иѣиѣише мѣи, чим сѣ л'уѣише. Чим сѣ иѣиѣи, ним и иуиѣиѣише. Чим іу нѣма ду сѣ, ним о чѣкѣише. Дил'ми сѣ ѣрѣсѣле, нек сѣ зѣмѣи. Дѣ не му иѣриѣише имѣишо, дил'ми не о іѣде.

Од сложените со каузално значење го среќаваме сврзникот уѣишѣ: Уѣишѣ-ј иуѣѣрѣн, нѣ смѣе дѣ дѣје. Уѣишѣ си иѣкѣф и дѣѣиша не иѣи-ј бѣве.

6.23. Најчести декларативни сврзници се оиѣи и дѣ. Сп.: Гу вѣдѣ'ме оиѣи иуѣмѣно здрѣл, іу ижнѣиѣ'ме. Сѣ зѣкѣлнѣ бѣи нѣма дѣ крѣде іѣре. Угдѣл иѣрѣво уф ауро и иучнѣл дѣ іу сувѣрзуве кѣјно. Мѣи и жѣна иуриѣле иѣрѣво кѣзѣно вѣда дѣ сѣ иѣбѣле. Дѣишо си рѣчѣло: дѣ вѣдум шо ки иѣрѣве бѣиѣа-ми. Ти сѣкиши дѣ нѣ изѣдиши, дѣ нѣ иуѣубиши, оиѣи здрѣл иуѣмѣн иѣ зѣрѣ'ме. Е, бѣи сѣ, рѣчѣл, дѣ вѣдум дѣли мѣиш дѣ іу иуѣвѣриши.

6.24. Од релативните сврзници шо има најширока употреба: Сѣлѣ — иѣ шо сѣ иуѣрѣиѣум (м. 'со кое'). Едно вѣме иѣише кѣиѣли, шо мѣрѣваа жѣишо. Дѣишо шо угѣл иу кѣиѣише бил іѣсѣо. Он иѣ зел иѣиѣн, шо иуѣиѣадуѣиш нѣ іѣбѣиѣиша. Дѣ не іѣ иуѣлѣднѣиш иѣаа шо ки-иѣ дѣде лей. Сѣ вѣриѣла жѣ'ниша нѣ дѣфо, шо іѣ зѣклѣл Лѣ'ишо. Ки иѣи курѣиѣиш еѣиѣн фѣк, иѣи шо іѣрѣдѣиш мѣсѣо, ки иѣ фѣиѣиш. Ој а дѣиѣиш иѣаа иуѣиѣиша шо-ј доло.

6.25. Од начинско-поредбените ќе се задржиме на дијалектниот сврзник нѣіо: Пѣ-лѣсно ки сѣиѣиѣнум иѣиш, нѣіо ус иѣаа кѣрѣиѣиѣ'. Пѣ-ѣрно дѣ дѣје бѣиѣиш ми, нѣіо друк. Пѣ-иѣиѣко-ј дѣ иѣи рѣиѣише мѣѣре, нѣіо кѣиш.

Ќе го споменеме уште и сврзникот кам ли: Нѣма фусѣиѣн, кам ли иѣи дѣ зѣиѣиш, иѣрѣіѣвѣи! Он нѣ мѣже сам дѣ сѣ іѣде, кам ли мен дѣ мѣ іѣде.

Л Е К С И К А

7.1. Лексичките дијалектизми се релевантен фактор во изделувањето на дијалектите како јазични посебности, т.е. тие се неопходност во формувањето на целосната претстава за одделен говор.

Не претендирајќи на исцрпност, во прилогот — сопоставувајќи ја говорната лексика на дојранскиот говор со литературната — се даваат на показ дијалектизми што побудуваат интерес со формата и семантиката, а освен тоа можат да послужат и како вредни показатели за тоа како речникот еволуирал и се збогатувал.

Поглед врз лексичкиот состав

7.2. Во дојранскиот, како говор со изразита редуција и елизија среќаваме повеќе лексеми што по фонетски пат се измениле и добиле форма непозната во литературниот јазик и на тој начин привидно ја зголемуваат разновидноста во однос на литературната лексика: *бручѝи* 'братучед', *во'ѝа* 'водата', *св'ба* 'сабота': *велиќа св'ба*, *срј* 'сега', *н'а* 'неа', *н'о* 'него' и сл.

7.3. Не се малубројни и оние дијалектизми што имаат ист корен со соодветни зборови во литературниот јазик, а разновидноста се јавува само во морфемите, тоа се т.н. *зборообразувачки дијалектизми*: *ѓѣрил’ак* ‘грклан’, *ра́зілој* ‘зглоб’, *рѣквѣнка* ‘ракатка’, *среду́лник* ‘средиште’, *цѣрвук* ‘црв’, *руја́к* ‘рој’, *ко́мѣр* ‘комарец’, *куи́ишук* ‘копито’, *ку́ко* ‘кукавица’, *вѣрбѣна́к* ‘врбјак’, *и́ишики* ‘таму’ итн.

7.4. Како интересни треба да се истакнат и *семантичките дијалектизми* — зборови што структурално и фонетски напoлно им одговараат на соодветни во литературниот јазик, но со преосмислување развиле ново значење или пак презентираат постара состојба: *војна* 'војска', *макина* 'воз', *сложен* 'рамен', *сџијне* 'спечали': *дѣвѣт* гудѣни *трѣбѣ* дѣ *рѣбѣ* *дѣ ѿ сџијне* тѣ *дѣвѣт* лири, *чѣрѣа* 'кепе од невалан шајак', *фѣнѣла* 'машка поткошула', *сѣде* 'живее', *ѣриѣ* 'голема рибарска мрежа', *обѣлѣ* 'силен пороен дожд', *меѣѣа* 'топло време во зимски период', *мѣко* „нѣ мѣшки рѣби ѣкрѣта“.

На еден од начините како се добиле *семантичките* дијалектизми ни укажуваат *мнојузначните* зборови: *чувече* 1. 'мал човек', 2. 'гледено око', *кѓкълче* 1. 'коска', 2. 'зглоб', 3. 'адамово јаболко', *сѓ'рце* 1.

забите', *акъ'л гъши* Дој, Пат 'умник', *куъшики зъ'бе* Дој 'очни заби', *мал ези́к* Ник 'ресичка над душникот', *чѣлестѣи* Дој 'вилици': 'ка умире чувѣко, му вързѹвме *чѣлестѣи*', во Пат: *чинѣ, кокълче* Дој 1. 'испупчениот дел на гркланот', 2. 'мал зглоб', 3. 'мала коска', *съ зъ'бе* Пат, Дој 'кleshти /се/, *курѣм* Дој, Ник 'мев', но: *мъ въ'рѣише ѿѿуко* Ник 'ме болеше мевот', или *съ'рѣуѣо мъ ја́де* Ник 'мъ бѣле нъ странѣта, тука нѣкъде, курѣмо мъ бѣле', *чърѣо сла́бо му рѣбѣше* Ник 'ако јадењето не може да го сѣмеле', *ку́на* Ник 'мала детска рака': 'ку́ничкѣта нъ ма́јка', *чѣйѣрок* Пат, Ник 'растојание меѓу палецот и показалецот', *зѣврѣи́ница* Ник 'шлаканица', *букиѣи́ница* // *јумру́к* Дој, Ник 'тупаница': 'ак ти бѹ'нум е́дин јумру́к', *бѹ'не* Ник 'удира': 'глѣјш ка гу бѹ'нах', *ѿнчѣ* // *си́йска* Дој, Ник 'ак зѣмиш тѣка, уф еднѣта рѣ'ка, а ак зѣмиш уф дѣвете ѿрѣс', *къла́м* Ник 'долгата коска на ногата од коленото до глуждот', *аши́к* Ник 'коска од глуждот', 'уф нѣ'тре шо съ тѣ, уф зглобуфто', *бѣлѣ'р* Дој 'дебелото месо на задниот дел од ногата, под коленото', *си́лина* Пат, Ник 'слезина', *дѣра* Пат 'стапка', *агъ'м* Ник, Пат 'чекор', *шѣикъ'н* Ник 'човек што со едното око гледа на една, а со другото на друга страна', во Дој *иши́к*, а во Пат *јан'озли́а, ѿрѣхна* Дој 'дамка на лицето', *ѿрехнѣ'аф* Дој, Пат 'човек со дамки по лицето', во Ник *дѣмкъ'аф* // *шѣрѣн, ѿергѣли́а* Ник 'гу викуме тѣ ако бѣли му съ ѿчите ма́лко', *диши́'ан* // *чѣ'ан диши́ја* Пат 'човек со големи заби', во Дој *зѣл'о, ѿудбѹкѣн* Дој 'човек потечен од пиѣње', во Пат *бубунесѣл* (, ут пѣјне'), во Ник *ѿуддѹ'н* и *сиуфѣсѣн, кѣл'уф* Дој 'оној што има рани', *сими́чѣк* Ник 'јачменчѣк': 'тѣка викуме нѣ нѣ ѿчите шо излѣвѣт брѹнки', во Пат *сми́чѣк, зѣкѣва ка́шлица* Пат 'голема кашлица од која малите деца 'зѣикѣвѣт', во Дој и Ник *цѣ'рна ка́шлица, брѹнка* Пат 'мозолче, бронка', *дѣла́к* Ник 'ви́кме ак искариш нѣко ло́ша брѹнка, ло́ша бѣлес', *си́нка* Ник 'мал чир што помодрува и многу боли', во Дој *си́накуви́ца, бѣ'ди́ца* Ник: 'брѹнки шо излѣвѣт, нѣго чѣшѣт', *срхр*. 'копривѣача', *нѣйѣрѣи́ушка* Дој, Пат 'повреда на ногата од многу одење, набиено место', *ѿли́а* Дој 'меур на ногата од тесна кондура', *ѿл'ускъви́ца* Дој 'меур од изгорено', *нѣйѣсно* Дој 'модрица од удар или притисок', *ѿрѣкъ'лѣсно* Пат 'удрено', *ури́е* Дој 'пождригнува', *ѿзѣѣа ми ври́е* Пат 'имѣм киселини во стомакот', *ѿхѣшка* Дој 'туберкулоза', *ѿуѿѣи́иѣнѣн* Ник 'жѣлтѣсѣн, блет чувѣк', *вункѣи́'аф* Ник 'оној што боледува од епилепсија', во Пат: *уд вѣнка ѿдѣне, ба́бѣ шѣрка* Дој 'сипаница', *ѿ'нке* Ник 'датка кога зборува', *ѿнкѣло* // *ѿел'ѣкѣ* Пат 'оној што датка', *зѣрѣзѣвѣјн* Ник 'зарипнат', *неможѣ'* Дој 'болест': 'веможѣ' мѣ фѣтѣ', *изнѣмѣи́иѣн* Дој 'исцрпен, изморен', *рѣшѣурѣн* Дој 'болен': 'бих рѣсѣтурѣна', *кѣѣе* Пат 'блада': 'кѣѣе уд нѣго ѿгин', *ми съ бурѣве* Ник 'ми се лоши': 'ут тѣ ја́дѣне ми съ збурѣви — ак тѣ-ј ло́шо', *кривѣалник* Ник 'човек со крив врат', *ѿуѿѣл* Ник 'човек без нога', *чула́к* Ник: 'нѣ рѣ'кѣта ак мѣ нѣма чула́к викуме, а и прѣсте ак нема па чула́к', *мѣѣлѣс'с* Ник 'слабо дете што бавно напредува', *суруѣ* Дој 'слаба, висока, девојка', *жѣѣнѣн* Пат 'пораснат', *ѿулу́мѣй* // *курѣмѣй* // *ѿибикѣй* Дој 'човек со голем мев', *ѿѣѣи́* Ник 'оној што добро ги согледува работите', *диѣнуѣла́ф* Ник 'непокорен, буен', *сурѣф* Дој 'будала': 'не сум сурѣва', *скѣсѣн* Дој

'насекиран': *ним съ коси* 'не се секирај', *шъксиръилй* Дој 'несрекен', *шъксиратй* 'несрека', *ајл'ас* // *линлиф* Дој 'мрзлив', *врэдън* Дој 1. 'работен', 2. 'крупен', *пръкъжлийф* Дој 'зборлив': „пръкъжлива нъвѣста“, *иъ'рйуф* Пат 'брз': *му сйоре рѣбѣиша*, *иъ'рйуф чувѣк* 'добро му напредува работата', *иъ'лѣврѣй* Дој 'човек што многу лаже', *нънийур* Пат 'оној што ретко и малку зборува': „го-ј лѣн адйн лаф дъ пръгуборе“, *бъснарка* Пат 'бајачка', *бескъ'шник* Ник 'скитник', *рѣишъарка* Дој 'жена што оди многу по гости', *думъшар* Ник „мъ'ш шо съ вѣрте дѣма“, *мизивир* Пат 'шпион', *асъниша* Ник 'оној што работи потајно', *бил'мѣс* Ник „кога нѣкуј не рѣзбѣре може дъ съ рече: ебѣ ти бил'мѣзо; мѣсто бил'мѣс мож дъ рѣчѣме и къкъвѣнин“, *сѣйй* Дој 'внимание': *си ирајш сѣйй* 'внимателен си', *чиийин* Дој, Пат 'лош': „ного читин му съ пугудй чѣл'ѣтта“, *нъбуйшве* Ник 'клевети', *аздйсън* Пат 'немирен, полн со неконтролирани страсти', *ачиѣс* Дој 'отворен, претприемчив', *шмриѣ* Пат 'пребирлив во јадење', *зурлудйсън* Ник 'преморен', *сѣклѣи* Дој 'тешкотија, нервоза', *късѣвѣи* Дој 'грижа', *съ сѣклдйсуве* Пат 'се притеснува', *асрѣишън* Дој 'желен, страден': „тѣ-ј асрѣтън зъ дѣте — ак нѣма дѣца, ак нѣма имѣне, асрѣтън зъ имѣне, зъ съто-ј асрѣтън, з-ѣдна лъжйца млѣко-ј асрѣтън“, *увърдѣ* Дој 'дарежлив': „ако-ј увърдѣ ки ѡде уф кѣвънѣто, тѣ чѣстѣве нъ тѣбе, нъ мѣне“, во Пат *иумѣрий*, *къздысън* Ник 'налутен': *къздысѣ іѣре* 'се налутй', *къскъндйсуве* Пат 'завидува', *мѣ'лске* Ник 1. 'многу работи': „мѣлскаѣ цел ден нис пѣл'то“, 2. 'многу јаде': „мѣ'лске, не с-игра“, *варке* Пат 'брза', *бѣкаре* Пат 'внимателно се однесува кон некого /нешто/': „ак нѣмиш фѣјде не гу бѣкариш тѣлко“, *шъмъхлийф* Дој 'оној што многу работи со стремеж за збогатување', *курлемйчки* (*ѡде*) Ник „не мйсле, не глѣде, курлемйчки ѡде“, *рѣйе* Пат 'кара': „ним гу рѣги тѣлко“, *ѣде* Пат 'оговара, напаѓа': „ного гъ ѣдѣт мѣмѣта“, *рѣйне* Фур 'удира': *съ рейнѣ* 'се судриѣа', *иѣйке* Дој 'удира со рака', *иѣйкъниѣа* 'шлаканиѣа', *чѣлке* Дој 1. 'удира' (обично со нога), 2. 'краде', *рѣске* Дој 'триѣка', *кайе* 'крши' Ник: „съ сѣкѣпѣ бѣрдѣко, му сѣкѣпѣ глѣвѣта“, Дој: *гъ-ј-кайиш* *ирѣйише* 'да ги кршат грутките', *иѣйишйсе* Ник „тъптисѣл си ус него // си тѣргнал пу нѣгѣвѣо акъ'л // съ ѣјдисѣл си ус негѣвѣо акъ'л“, *исѣкаре* Дој 'извади': „исѣкари пѣрйте“, *съ ил'ъндйсуве* Дој 'се забавува': „ним съ ил'ъндйсуви ус дѣтто“, *гълдйсе* Ник 'се занесува по нешто', *бѣйре* Ник 'кога се полива со врѣла вода': „бйшкъта гъ бѣгрѣме ка ки съ тѣре врѣла вода и съ кѣбе“, *бѣрѣишйиѣсе* 'помирува': *бѣѣ сѣкарѣни ама съ бѣрѣишйиѣѣ* Ник 'беа сѣкѣрани ама се помириѣа', во Дој за празникот Прѣчка го даваат следново ѡбјаснување: *иѣй дѣнуве ак не съ, нъ мѣжѣи* *гъ съ бѣрѣишйиѣсѣй*, *съ уруишйиѣсуве* Дој 'се занимава', *съ дѣрле* Ник: „съ л'ѣте, демѣк съ дѣ“, уште: „съ дѣрле, ки мѣ ѣпне тѣ кѣче — мѣж и тѣка дъ съ кѣже“, *шѣваре* Ник 'чудно се движи': „шѣварѣт тѣѣ тѣмка, не знам шо ки бйде; шѣварѣт нъ гѣр нъ дѣл“, *бѣфѣише* Ник 'работи': „зъ кој бѣфѣи и он не зна“, *ируѣале* Ник 'отвори дупка': „съ прувѣлй тенѣърто, съ прувѣлй зйдо“, *урниѣсе* Ник, Дој 'растури': „урниѣсѣ лувйшѣчѣто“, *гуздысе* Пат 'дотѣра', *бѣрке* Дој 'бѣра': *сол' бѣрке*, во Ник 'мѣша': „ним съ бѣ'рки уф тѣ рѣбѣта“, *бѣ'ркѣно* (бѣрашно) 'мѣшано' (бѣрашно), *бѣј* Дој 'висина' (на човек): *фѣрлий бѣј* 'порасна', *му съ услѣчи* Дој 'му се заслади, му се

допадна', *бу́ла* Ник 'неред, неспокојство', *ју бу́ле* 'го чува, се грижи за него', *вира́н* Пат 'расипан, незгоден', *арка́* Пат 'поткрепа', во Ник: *арка́* „нѣ гъ'рбо дѣ дигниш нешто, не́ко дѣрво ли, шо дѣ било. Арка́ викуме или *нѣра́мник* — нѣра́мник јо́нце, нѣра́мник трѣва. Турско збор е то“, *кѣ'лве* Дој 'удира, толчи': *нѣ шчи́ца кѣ'лвѣхме ме́со*, во Фур *кѣ'лке*, *сѣ скл'учи́х* Дој 'се сфатив, се здрвив' (од студ или од многу седење), *сѣ свѣли́* Дој 'се симна': *сва́л сѣ дол*, *сѣ ула́ве* Фур 'се задржува', *ульвѣшка* 'задржување', *лумо́ше* Фур 1. 'зборува неразбирливо'; 2. 'зборува напразно', *исѣуи́оре /сѣ/* Фур 'качи /се/': *сѣ исѣуи́урил нѣ кирми́јше*, *зѣуше* Фур 'чуе, забележи': *іле́ј дѣ не шѣ зѣуше*, *зѣо́рѣн* Фур 'многу жедеј'.

7.9. **Роднински односи и возраст:** *аналѣ'ка* Ник 'макеа', *бабѣлѣ'к* Дој 'окув', *винчи́ниѣ* Фур 'свадба, брак', *баши́ца* Дој 'татко': гу видѣх *бишча́-ти*, *шу́лко* Ник „мѣ'шко мѣлѣчко ак не-ј крѣ'стѣно“, *йѣ́жа* Пат 'женско не крстено дете', *мо́мичка* Пат, Ник 'девојче', *мумури́ѣ* Ник 'девојка', во Пат *ерѣ́нка*, *кѣ́мийли́ѣ* Дој 'единец', *шчерки́ниѣ* Дој 'паштерка', во Фур *керкени́ка*, не *али́с сѣсѣ́ра* Ник 'сестра само по мајка или само по татко' или *сѣсѣ́рені́ка*, исто и во Пат, не *али́с браи́* Ник 'брат само по татко или само по мајка' или *брѣ́йѣни́к*, *мѣксѣ'мче* Ник „дѣтто мѣлѣчко ка-ј“, *йичли́ме* Ник 'вонбрачно дете', *дечка́р* Ник 'човек што ги милува децата и што сака да си игра со нив', *йусаќниѣ* Ник 'љубовник', *йусаќница* Ник 'љубовница', *йусѣ́сѣ́рима* Дој 'другарка од невестата што помага на свадбата', *йу́йку́мниѣ* Дој 'втор кум', *сѣ́ар свай́* Дој 'некој постар сват од страна на момчето, на свадбата е покрај кумот', *крѣ́йѣни́к* Ник 'крстениот на кумот му паѓа „крѣ́штѣни́к“, *чи́на* Дој 'стрина', *ле́уса* Дој 'родилка', *мѣ́шкый' Дој* "сѣ мѣ'шки дѣца“, во Пат *мѣ́шкарѣ*, *женскый' Дој* *шѣ́ чувѣ́к са́мо женскый' има* 'тој човек има само женски депа', *бѣ́л'ок* Ник, Фур 'погрден израз за баба': „бѣ́л'ок не́дин“, *шѣ́йкувни́на* Ник 'имот оставен од таткото': „*шѣ́ нѣ́ва ме-ј шѣ́йкувни́на*“, во Дој *би́ичини́ѣ*, *сѣ́мсѣ́лѣ́ѣ* Ник 'род': „едін сѣ́мсѣ́лѣ́т сме или е́јн со́ј сме“ — ако се од еден род, *бра́че* Ник 'така се обраќа жената кон братот на мажот', во Пат *ба́че*, *ба́ше* Ник 'така се обраќа помалиот кон постариот брат', „и нѣ *брѣ́йѣѣ́ѣ* ак са́ке ки му ви́ке тѣ́ка, по́рано то́ бише, а се́га . . .“, *шѣ́ше* Ник 'вок. од татко', *дѣ́а* Ник 'постара сестра': „она мо-ј до́да“, *йѣ́ра* Дој, Пат 'возраст': *ни сме е́днѣ йѣ́ра* 'на иста возраст сме'; *нѣ ко́ йѣ́ра бише?* Пат, *акра́н* Ник 'вртник': *акра́н сме*, *ла́йе* Пат 'млад и неискусен'.

7.10. **Хигиена, облека и обушје:** *ска́ма* Дој, Пат 'сапуница', *ри́за* Дој, Фур 'крпа за бришење', *суи́ра́на* Пат 'вид чешел, во косата собрана на куп се става како шнола', *си́руи́а́ѣ* Фур 'жилет', во Пат *бри́чка*, *изва́јѣ* Дој 'плави алишта по перење', *ло́чка* Дој 'мрсна дамка на алишта', *скѣ́рна* Ник 'нечистотија': „гнѣ'сно шо сѣ нѣфа́ште нѣ ко́'жта уд го́ре нѣ чувѣ́к“, во Фур *бѣ́кѣ'р ши* *фѣ́йи́ле рѣ́ѣѣ* 'рацете ти се многу нечисти', *бѣ́рлѣк* Дој 'нешто нечисто': *ѣл бѣ́рлѣк сѣ́гнал*, во Фур 'нешто растурено, неуредно', во Пат: *усѣ́ѣ́нѣ а́ѣн бѣ́рлѣк* 'неизоран, неискусен дел од нива', *йѣ́ѣ́ѣѣ* Ник 'вид шамија', *шѣ́рвѣ́ѣѣ* Ник, *шѣ́рвѣ́ѣѣѣ* Пат 'крпа со која жените си ги врзуваат косите', „а ако-ј тѣ́нкичка, та́ уд до́л шо сѣ вѣ́рзѣ́ве, сѣ ви́ке муфѣ́с“, *минѣ́ѣ'ка* Пат, Ник 'крпче за нос',

[illegible]

равът пълók, а пóвике пълóзи сноп; пóвике снóпи ка ки-ј збérъме правът *сидва*“, *ишчár* Ник ”тò нъпрét шо жние, мькár ак кóпе нъпрét и óро ак игра““, *ишчár* Ник ’жетвар што жние сосем на крај на постата, ”нъ пáшкътa““, *армэнийи* Ник ”л’угъто шо ги фáтиш дъ ти пумáгът нъ гúмнуто, они ки ти рьбóтът, ти ки му плáтиш““, *врах* Ник ”ка кóпустел’ът жíтто тó съ вíке врах““, *вэжýна* Ник ”снóпито ги вързúвме ус вэжýна, уд жíто ги прáвме ний и уд рь’ш, ак има“, *иълмáрка* Пат ’специјално дрвце што се држи в рака кога се жние за да не се исечат прстите’, *гикáна* Пат ’направа за вршење од дебели штици, одоздола има железо и кремен; коњите ја влечат по посланото гумно и така зрната се одделуваат од класјето’, *сјýрий* Пат ’криво дрво со кое се собира извршеното жито на куп, на дрвото — *сјýрийо* седи човек, а го влече коњ’, *јаба* Пат, во Ник *јава* ”куту лупáта, цела нъправъна уд дъ’рво, зъ вéјне нъ врáo. Съ упутрéбуве ка ки дó жíтто дъ съ пудвé“, *кэрийлók* Ник ”она не-ј цела, она-ј куту бунéла, има куту рьгóве, рóшки. Съ упутрéбуве зъ вéјне нъ врáo дудéка има слáма, ус н’á съ фь’рке“, *иърáк* Пат ’вид гребло’, *скýвэ* Пат ’глотеж што останува во решетото при сеењето’, *гэрмón* Ник ”съ вíке жíтто шо ки съ клá уф нéго дъ съ прсьé“, *иуфийурáк* Пат, Ник ’трева од второ косење’, ”пуфтурáк съ вíке и нéкó сýтно нéшто шо ки испáдне пуфторно, дъ рéчъме грóзде или пъ сýјал си нéкó жíто, а пуфтурацý нáпкум испáднали“, *нэмлiа* Ник ”кóга съ кóсе ливáта, шо кá исфь’ркът трéвътa, и мькár тó чíсто мéсто дудéка кó’ста фáште пу рéдо и дек ки пумíниш, знáчи рет искóсýна трéва нэмлiа съ вíке“, *ил’ници* Ник ’купчиња околсена трева на ливада’, во Пат: *кукáчки*, *чилéнк* Ник ”ак гу судéрме сéнто уд нэмлiа’та, уд ил’ниците, нъ куп, таа гъ вíкуме чилéнк, она-ј вэртлэста, сивриá, висóка, а ако-ј длэгнэвэста нъправъна кýйа гъ вíкуме“, *увéшка* Фур ’заграб сено’, во Ник со исто значење: *куйáк*, *кусýло* Пат ’рачката на косата’, *ерс* Ник ”кóга клéпъме, уд дол шо-ј, нъ н’ó турúвме кó’ста, а уд гóре шо чýкъме гу вíкъме чькáн“, *кусýлски кáмн* Ник ’камен за острење на косата”.

7.14. Растителност: *ил’ускэвэц* Пат ’божур’, во Ник освен *ил’ускэвэц* го викаат и *гúф афибн*, *брол* Пат ’отровна трева’, *иуиьдиче* Пат ’вртипон’, *ишéувэц* Ник ”исто-ј тó трéва, ширóчки лiста дáве. Ка кó путрьгíниш óдма куту кóнци съ чинúвт; лiсто съ турúве нъ рáна, дá тéгле гнóјта“, *лбиьн* Пат ’трева со многу широки лисја, расте покрај води’, *иинiьр* Ник ”гъ вíкъме нъ сéкó трéва шо прáве бóцки куту тóпка“, има и посебен вид: *иинiьр думузéи*, *иълмiда* Ник ’трева, ”бóцкът лiстътa мálце нъ вр’о, гъ има уф нiските мéста, мéтьр и пул мóж дъ пурáсне, цвéто нъ мóжум дъ ви гу убjáснум, али гóре мóж дъ дáде плóт куту гингър, куту тóпче“, *лiьвэц* Пат ’штавел’, *кýкуво* *ирóзде* Ник ’ниска трева, ”дáве плóтчътa, прóл’ътта рáно, куту зр’нца, куту груздáк, сiна, цървéна бужá“, *кулуйиш* Пат ’има плодови (кореня) како компирот, плоски се, расте меѓу коренята на габер, има розов цвет’, *змиjáнэц* Ник ”трéва, цвéто ка кó дáде смь’рде нóго. Дл’ги ги дáве, куту сáбји, а смь’рдът. Мiсл’ум цвéто, а плóдо пóсле мý стьнúве куту уд чинiчка клáшче, мál’ка уд чинiчка, цървéно, рáсте пу кь’рувътo“, *змиiнци лúк* Пат ’трева, има корен што личи на глава од лук’, *цэрицфáк*

[illegible]

кърпидл Ник 'орел', *дүмо* Ник 'був', *шл'кан* Пат, Ник 'штрк'; езерски птици: *кукал'ка* Дој 'бела птица со долг, прав клун, има долга шија, долги нозе, брзо плива, голема колку кокошка', *врџнишчѣ* Дој 'има "пъпълова" боја со бели перца, има "кѣ'са" шија и "кѣ'са чопка", "кѣ'си нозе", малку поголема од гулаб', *кра* Дој 'голема колку "пил'кан" (=штрк), шарена (бело со црно), има "кѣ'си ж'лти нозе, ж'лта и извијна чопка", *йро* 'црна птица, има долга шија и долг извиен клун, опасна е и за човек; многу лесно ги фака рибите, има "кѣ'си нозе", голема е колку *биба* (=шатка) — 1,5 кгр., *ачко* Дој 'црна птица, има извиткан клун, "кѣ'си" нозе, остри нокти, дере повеќе од мачка, не е голема, помала од "биба", *лиска* 'црна, голема колку кокошка, има бел, прав клун и бела точка на челото, има мали нозе со остри нокти, многу дере', *грајка* 'има "пъпълова буја", долги нозе и долга шија како "пиликан", клун тенок, прав и долг, многу личи на "пиликан", *баблѣк* 'бела птица со некое црно перце, има широки нозе и многу плива, голема е до 10 кгр., крилјата ѝ се многу широки, шијата долга а клунот широк, "две кила крап гълтнуве", *сурле* 'бела птица, помала од кокошка, колку гулаб', има кѣ'си, црвени нозе", "кѣ'са" шија, клунот ѝ е жолт, прав, во водата просто паѓа, бидејќи има остри очи и од далеку ја здогледува рибата', *курица* 'голема е колку една кокошка, кафена боја има, "кѣ'си" нозе, плоски, шија "кѣ'са", клун мал но широк, црвени очи, гледа ноќно време и тогаш ја лови рибата', *кожуфѣрин* 'има кѣ'си нози", "темна пъпълова" боја, шија "кѣ'са", клун "кѣ'с", широк, црвени очи, лови ноќно време, како и *курица*, и *ал'ушо*, а сите други птици гледаат само дење; голема е колку кокошка', *бол'ца биба* "кѣ'фена, не лове риби, пасе трева", *лола* 'има шарена боја (бели, пепелави и црни перја), "кѣ'си нози", средно долга но дебела шија, клунот ѝ е извиткан, тешка е колку поголема кокошка (2 кгр.), *ал'ю* "пъпълова" боја, 'кѣ'си нози", "кѣ'са" шија, "кѣ'с" клун, црвени очи, ноќно време работи, помал од гулаб (до 250 грама); сите овие птици доаѓаат зиме а лете си одат, овде не се множат.

7.17. **Рибарење.** — Во рибарењето им помагаат езерските птици. Тие "пучнуваат дѣ идат уф уктѣмвѣр месѣц". Ги факаат "уф пиликатник", тоа е ограден простор со трска, во вид на круг, како срце, одозгора има мрежа, над водата 1,5 м., внатре има мртви риби, од страната има отвор околу 10 см. широк, низ него влегуваат птиците, но не можат да излезат, од таму ги вадат со *йѣвла* 'црпка', им ги сечат крилјата и ги ставаат во *јеривѣл* 'ограден простор со трски (околу 10 м.²)', тука ги ранат, остануваат околу 1 месец, а потоа ги ставаат во *мандраиша* 'простор што се преградува парцијално според тоа како птиците ги гонат рибите кон *кѣице* — тоа е простор колку поголем кревет, заграден со леси, личи на *пиликатник*, како срце, кошињата на котецот се викаат *кѣишове* и од таму насобраните риби ги извлекуваат со *йѣвла* 'црпка со обрач колку поголема тепсија'; "секо мандра има 2—3 *лувишча*, тѝ сѣ кулиби, служат зѣ сѣдне и зѣ чувѣне ут пил'ците. Кулибѣта има *сѣј*, *сѣј* ги виќаме тѝ шо сѣ дѣбуви колуве, сѣ зѣбѣјцѣт уф зѣмѣта пуд вѣта и после ки сѣ нѣредѣт кути кѣшча. Ки сѣ искѣве удѣѣле душмѣ и после нѣ куши'нта ки сѣ пушчѣт нѣѣоре дѣ'рва и сѣ нѣправе кути кѣшчичка. Ка

кѣ чѣтисѣш ус чѣтири кушѣта, съ пукрѣ'ве ут гóре и ут стрáните су трѣска, високѣта грѣда съ вѣке *клѣн*; нѣврѣс лѣста съ бѣре блáто и съ пукрѣ'ве сус блáто, оти тѣ *ѣчкувѣшо* (птиците), тѣ съ нóго лóши и пѣјдѣнѣт уф блáтто, уф трѣсѣкта уд гóре кути кáмьн. Ёдно врѣме спѣјá уф лувѣшчѣта, оти кѣ стујáл Стáр Дóјран мáндрите бѣле нѣ гóре, прѣма Нѣкулич, дѣлѣко и уд нѣдѣл'а нѣ нѣдѣл'а си идѣле дóма, тáмо спѣјáле, сѣга-ј пѣ-лѣсно. Тугáј гулѣми лувѣшча прѣвѣле, и *кѣ'ш* уф сред имáле, кѣ'т е дек съ вáле óгин“. ”Кура́бо-ј ширѣк мѣтър и двáјсе, мѣтър и пѣтнáјсе, дѣ'лк еј пѣт и шѣјсѣт, вѣ'рхо нѣ кура́бо съ вѣке *чилѣ*, има две чилáта, ут стрáнѣта нѣ кура́бо има двѣнáјсе *нуѣл'ки* (дрвчиња што ги држат штиците од страните), уд дѣ'буво дѣ'рво, дѣбо пѣ тра и шчѣите дѣ съ уд дѣ'п, пѣ áрни съ, пѣ трáт, чáмо скóро изгнѣ'ве; ка ки бѣде кура́бо гутѣф съ кѣтрѣнѣ-суве *кѣлѣфáш*“; *штрундѣр* 'дáбово дрво, стои напречно на корабѣт', ”нѣ трундѣро има прувáл'но дѣпки, зѣмѣна-ј мѣрка кѣлко-ј ширѣк кура́бо дѣка стѣт чивѣјте, нѣ тѣ чивѣј флѣвѣт дѣпките нѣ трундѣро; нѣ трундѣро имá скрѣмѣтѣици, *скрѣмѣшѣик* е дѣ'рво ут смрѣка, чѣтáл кѣту бѣкѣва Т, едѣнѣо дел оде прáво нѣ гóре, а ут стрáнта има испѣшчѣно дѣка лѣже *кушѣ'шá* (= весло), купѣ'та-ј дѣ'лга трѣ и пул мѣтра; купѣјте съ уд чáм, оти они съ пѣ-лѣки“; кога одат на рѣбáрење, еднѣот весла а другѣот *влѣѣве* 'ја поставува мрежата', за да се плашат рѣбите ”нѣ кура́бо чѣкѣме сус *исѣбл*, сус него и съ цѣ'рпе вѣта ут кура́бо“, рѣбите ги гонат уште и со *кушѣишче* (4 м. долго дрво) на кое имá прикачено бѣла крѣпа, *шриш* 'голема мрежа (300 м. долга), се фрла и се влече кон крајѣт, ја влечат 12 души', *гаѣле* 'јака мрежа од лен, се употребува за ловѣње сѣмѣве, закачена е на тркалезни *шѣ'рѣшче* во вид на инка, од последнѣот круг (се вѣка *шѣзнѣк*) сомѣт не може да се врати', *бѣлѣчáр* 'спирално поставѣна мрежа за фáкáње бѣлѣици', *шѣсѣшáмница* 'средна по големина мрежа, ја влечат 6 души', *аилáди* 'вид мрежа', *мрѣжá зѣ шѣрѣкѣне* 'правѣна од *кѣрѣл'* (многу јак конец, во минáтѣто го купувáле од Солун), со неа ловат *шѣшѣишче* и *кѣшѣшче*, долгá е околѣ 50 м., ширѣкá 3 м., се поставува нѣкѣно врѣме“; *сѣшѣрѣчѣки* 'Нѣк 'паринки од рѣби', во Дој: *сѣшѣрѣшѣки*, *скѣрлѣшѣки* Нѣк ”тиѣ шо дѣшѣт рѣбите“, *млѣко* Нѣк ”нѣ мѣ'шките рѣби шѣкѣта“, *áшѣр* Дој ”шѣкá уд жѣнѣски рѣби“, *шѣркѣ* Дој 'рѣба кострѣж', *лишѣиш* Дој 'тенкá, долгá рѣба, имá зелѣникавá бѣжá, доáфá до 1 кгр.', *лѣшѣишче* Дој 'ширѣкá е, кафѣна, имá јáки *сѣшѣрѣшѣки*', *шѣшѣишче* 'имá голѣми *сѣшѣрѣшѣки*' (црѣноперкá), *мѣшѣкудáн* 'вид рѣба', *шѣлѣскѣн* 'сосѣм мálá рѣба, не јá јáдат, се употребува за мáмѣц', *мѣрсáлишѣче* 'мѣсто кáде што се мрѣстат рѣбите', *шѣрлѣгá* 'мáлá шѣколкá', *бáлѣо* 'дрѣвѣе, се употребува, при плѣтење на мрѣжи'.

7.18. Дѣлови на колáта и прѣвоз: *кулѣшѣка* Пат 'колá на две тркáлá', *чѣшѣвѣрка* Пат 'колá на чѣтири тркáлá', *зѣ'гѣн шѣкѣ'м* Пат 'зáднѣишѣте на колá', *лишѣири* Пат 'стрáници на колá што се употребувáат кога се вози сѣно, слáмá и сл.', *куллѣчѣки* Пат 'стрáнични дрѣвцá на кои се опѣраат стрáнишѣте', *ок* Пат 'рудáта на колáта кога влечат двá коњá', *рѣзѣбѣј* Пат 'рудá на колá кога влече еден коњ', *гѣшл* Пат 'глáвина нá тркáло', во Фур: *бѣшѣшѣм*, *шѣрмáк* Дој 'спѣцá на тркáло', *шѣбáне* Пат 'нáплáти нá тркáлѣто', *дѣшѣишл'* Дој 'оскá што ги спѣјува двѣте тркáлá',

‘замрзнати капки, сиѣак’, *йулѣдица* Ник ”лადън вѣтър и дош, кога съ пулѣдуве зѣмѣта“, *сѣсиа* Ник ”нѣакън снѣк, уд вѣтъро нѣтрѣпън“, *алан ѣуѣѣн* Фур ’снѣг со ветер’, *ѣбѣлк* Фур ’силен, краткотраен дожд’, *сулинѣр* Пат ’мразулец’, *ѣснѣк* Пат ’студено и ведро’, *умурнѣк* Ник ”гу вѣкуме нѣѣ кога уд нѣгдѣ вѣтър нѣма, а нѣѣ-ѣ тѣѣло“, *зѣнка* Ник ’виножито’, *мѣрка* Ник ’рано наутро, пред зори’, во Пат: ’приквечер кога зајдува сонцето’, *сѣбѣѣлѣѣс* Ник ’свѣзда дѣница’, *ѣнѣш* Ник ”кога съ ѣдѣ мисѣнѣта, кога гѣне“.

[illegible]

македонскиот литературен јазик, туку и од соседните (српскохрватскиот и бугарскиот), а од друга страна се среќава во источните и западните словенски јазици (сп. рус. *правый*, пол. *prawy*, чеш. *pravý* 'десен'); иако се мисли дека односново значење на зборов во посочените јазици не е првично, сепак таквата семантичка идентичност побудува интерес, *ийилинија* Фур 'раскрсница' (стсл. петла), *йолес* Ник „ниџ ѓмме упрѣдѣлѣни денуџе, нџ тѣ ден сѣбѣјле кој ки ти дѣ, тѣ тѣ *йулизѣл*: кѣкоф беркѣт к-ѣмиш, шо к-ѣмиш дома. Пѣлес сѣ вѣке тѣ. Тиѣ денуџе сѣ: Свити Рѣнгел и Вѣрѣница“, *рѣиѣ* Ник 'клоца': чув сѣ, тѣ кѣјн *рѣиѣ* (сп. стсл. *рѣиѣ* 'задник'), *рѣза* Ник „кѣрпа зѣ бѣрѣѣне“ (сп. рус. *риза* 'свештеничка облека'), *сѣчка* Ник 'сува прачка': „грѣнки шо-ј бѣрѣт зѣ гѣрѣне“ (< прсл. **soka*), *сѣ* Дој 'чаталесто дрво за потпирање лозници'; во РМЈ зборов е даден како дијалектизам со значење 'скала', додека во други словенски јазици семантиката на зборот е како во нашиот говор, така во рус. јазик *соха* освен 'прѣмитивно рало' значи и 'дрво за потпирање', а во чеш. *socha* освен 'статуа' значи и 'чаталесто дрво', му *сѣре* (работата) Ник „шо му вѣрѣе рѣбѣтта, пѣ-скѣро шо мѣж дѣ зѣвѣрѣне“ (во РМЈ *сѣори* 'трае', а во рус. *сѣорый* 'брз'), *сѣне* Ник 'се суши', „сѣне тѣгѣно, нѣшто друго сѣне“ (стсл. *сѣхѣти*), *сѣ свѣне* Ник „сѣ стрѣмѣе“ (стсл. *сѣхѣти* сѣ 'се срами, се отстранува'), *скѣрна* Ник „гѣнѣсно шо сѣ нѣфѣште нѣ кѣжта уд гѣре нѣ чувѣк, уд нечистуѣи“ (стсл. *скѣрнаѣѣ*, сп. чеш. *skvrna* 'петно, дамка'), *иѣиѣе* Ник 'мисли, претпоставува' (стсл. *чѣт*- и *чѣт*- 'брои, рачуна'): он *иѣиѣѣе* кѣ устѣм тѣка ас нѣго.

Туѓи зборови

Иако може да се зборува за меѓусебно влијание на балканските јазици, иако тие имаат извесен заеднички речнички фонд, сепак „грчкиот и турскиот, како јазици со посебен престиж, биле изворот од кој се ширеле ред зборови во сите балкански јазици, па и во македонскиот“ (Конески, Историја, 217—218).

Извесен дел од туѓиот лексички фонд веќе е претставен во тематскиот дел, посебно во оној што се однесува на човекот.

7.23. **Грцизми.** — Јужните македонски говори имале директни и продолжителни врски со грчкиот јазик од кој трпеле силно влијание. Заедничката религија — христијанството допринела тоа влијание да биде поизразито и бројот на позајмените грцизми поголем. Искрпен преглед на грцизмите во македонските народни говори дава А. Таховски⁹². Голем дел од наведените (околу осумстотини) ги среќаваме во дојранскиот говор, а им се познати и на други наши дијалекти, затоа ќе се задржиме само на помалку познатите, т.е. на оние што имаат повеќе регионално обележје: *ѣрмѣс* Дој 'свршувачка': бѣхмѣ нѣ *ѣрмѣс*, *ѣрмѣсник* Дој 'свршеник', *ѣрмѣсница* 'свршеница' (< /h/armózo 'свршува'), *ѣнѣѣина* *ѣѣѣѣс* Дој 'епилепсија' — директен превод од

⁹² А. Таховски, Грчки зборови во македонскиот народен говор, Посебни издања на Филозофскиот факултет, Скопје 1951, кн. 1.

грчки, *зълѣсн* 1. 'збунет', 2. 'кога човек губи здив': дѣтто съ *зълѣсѣ* (од плачење), *зѹнка* Дој 'виножито', во Битолско значи 'појас' (од *zōnē* 'ивница' + наставка -ка), *кѣлам* Дој 'трска за насукѹвање предена жица', од истиот корен има и глагол *кѣлѣмѣсѹве* 'намотува *кѹпѹрина* на *кѣлѣме* за ткаење' (< *kálamos*; формата *кѣлам*, а не 'калем' ни укажува дека зборот е добиен директно од грчкиот, а не преку турскиот), *кѣлѣшаѹи* Пат 'кум' — во обраќање: *кѣлѣшаѹи* Рѣсто, *кѣлѣмана* 'кума' — во обраќање (од *kallós* 'убав'), *кирфѹи* Дој 'шајка', од истиот корен *ш* е и називот *кирфѹица* Дој 'безопасна игла', *кердѹсе* Дој 'печали, успева', често се среќава во благослови: неڪ съ *кердѹсѹи* (се однесува на свршеници), *кумѣи* Дој 'парче леб' (< *kōttātī*), од истиот корен е и *кумѣѹар* 'погрден израз', *кѹѹи* Дој 'пиралка' (сп. н. гр. *kóptō* 'удира'), *курѣм* Дој 'мев' (< н. гр. *kormi*), *мѣнгѣл* Дој 'жапка на влезната врата', преку тур. од н. гр. *mándalos*, *мѣнгѣл* Дој 'бадем', *мѣнѹкере* Дој 'крст од „чесно дрво“, со вода во кое тоа било потопено се прска болен од урок': дѣ ти гѣсѣт *мѣнѹкере*, *му нѣѹлѣсѹве* Дој 'му префрла': му *нѣѹлѣсѣх* нѣ Пѣрто; и јадѣнто дури мѹ *нѣѹлѣсѹве*, *умѣсе* Дој 'личи': *умѣсе* нѣ бѣшѣа-му, *ухѹи-килѣф* Дој 'болен од туберкулоза' (од н. гр. *χτιμβ* + *οχ* со народна етимологија), *ѹѣлѣмѣрка* Пат 'дрвце со кое се помагаат жетварите', *ѹѣрѣмѹн* Дој 'прекар': *шѣ ѹѣрѣмѹн* гу вѣкѣт, не нѣ ѹме, *ѹѣшаѹи* Дој 'компири', *ѹиѹиѹи* Ник 'штица со прегради за носење леб на фурни', *ѹѣрѣмѹар* Дој 'трговец на ситно', *сѹиѹѣсѹве* 'развѣлачува памѹк со тетива', *ѹѣрѣмѣре* Дој 'тридневнo гладување во почетокот на велики постѹи', *фѣсѹл* Дој 'грав', *фѣлѹи* Дој 'парче леб, исечен танко' (сп. гр. *fyllon* 'лнст'), *фѣлѣс* Дој 'лѹза ка путѣруве'.

7.24. Турцизми. — Во прегледов ќе се задржиме на оние турцизми што не се општо познати или побудуваат интерес со формата, значењето, акцентот и сл.; во нив ги вклучуваме и зборовите од арапскиот и персискиот јазик, примени преку турскиот: *ајѣмѣк* Дој 'младо непослушно момче', *ајлѣк* Дој 'слободен, без работа', во тур. 'месечна плата што ја примаат службениците', *аѣѹнка* Ник 'девојка што служи, слугѹница', *ајлѣс* 'мрзлив, мрзливец', *акѣл* Дој 'ум': нѹго-ј *акѣлѹи*, *алѣк* Дој 'недостоеен, понизен': шо съ прѣвиш *алѣк*, *аѣрсѣс* Ник 'тѹ бес *аѣр* значи чувѣк, нѣма аѣр уд нѹго', *арѣлѣк* Дој 'процеп, меѓупростор', *ачѹи* Дој 'отворен': *ачѹи* мѣсто, *ѣсѣл* Дој, Ник 'имено': *ѣсѣл* стѣрто ѹме-ј бѣба, *асѹи* Дој 'нервозен, лут', *булѣмѣнѣ* Дој 'болест во грлото': *кѹ гѹѣѹи* *ѣгрло* 'механичкo чистење на загноени крајници', *булѣки* Дој 'дај боже', во пожелувања: *булѣки* дѣ съ нѣјдѣт, *бол* Пат 'изобилство од нешто', *буруѹѹѹк* Ник 'свила', *мѣ бѣкѹиѣсѣ* Пат 'ми дотегна', *ѹу бѣѣлѣсѹве* Пат 'го замаѹва', *вѣрѣклѹи* Дој 'позлатен': *вѣрѣклѹи* съ прѣве, *вѣѣѣѣѣсѹве* Дој 'остава': *вѣѣѣѣѣсѣ* уд нѹго, *гѣлѣнѣ* Дој 'човек во бунило од голема температура', *сѣ гѣвѣрѣндѣсѹве* Дој 'се поправа' (од прележана болест), *дикѹи* Дој 'раб': ѹдри един *дикѹи* нѣ мѣкинѣта, *дукунѣсѹве* Дој 'прави штета': тѹ пѣјне му *дукунѣсѣ*, *дѹс* Пат 1. 'рамен', 2. 'еднобоен', *ѹфѹиѹѣ* Дој 'клевета': ним фѣрѣли *ѹфѹиѹѣѣѣѣ* нѣ нѹго, *ѹнѣф* Пат 'совест', во Дој: *сѣјѹи*, *ѹнѣн* Дој 'луѓе': нѹго *ѹнѣн* дѹјдѣ, *јѣдѣѣ* Пат 'танка коска со два крака од грбот на птица', со неа се прави ошклада, краците се кршат и кој прв ќе погрѣши или ќе се излаже ја губи опкладата (обично

лежани во Дојран скоро една третина имаат турско потекло (целосно или делумно — како дел во двокомпонентни називи). Сп.: *Бејово Чиким* 'бегов излез' — таму се фрла грип, *Бобинџам* 'широко фрлање' (на грипот), *Бурџно* 'нос' — таму се фрла грип, *Гол'ај* — мала река образувана од преливот на езерото; место од каде што истекува езерската вода на кај Долно Поле во Грција, *Гул'уџиџе* 'мали езера' — баруштини, *Даж'ан Тейеси* 'ловциско место' — рид, *Дерџаџи* 'глава на река' — извор на река што тече низ Стар Дојран, *Дикилиј Таш* 'забоден камен' (според легендата го фрлил Крали Марко), *Јени Маалџе* — турска населба во Стар Дојран, *Јџам* 'пештера' — рид со пештера, *Кал'а Тейџе* — највисокиот рид над Нов и Стар Дојран, *Канли Армуџи* 'крвава круша' — таму се фрла грип, *Караџа* 'брест' — место со лозја, *Карабали* 'при рид' — рид над Стар Дојран, *Кури'џа* 'шума' — место каде што се фрла грип, *Кџз'а Туџрак* 'првзена земја' — место со лозја, *Коџмакам Чешмеси* — чешма на патот од Стар за Нов Дојран, *Мерџа'џа* 'она што нема вредност' — градини, *Милџи Баџчеси* 'народна градина' — излетничко место со кафеана, *Орман* — ловиште, *Ориџа Чиким* 'среден излез' — таму се фрла грип, *Пуџе Дереси* — рзичка, *Сџли'џа* 'згодно место' — пазарно место, *Сџиџкџа Чешма* — чешма на пазариштето, *Сун-џурли'џе* 'сокол' — месност, *Табџиџа* 'кожарска работилница' — место крај Езерото со работилница за обработка на кожи, *Кџиџиџа* — извор од спила, *Кош бурџи* — таму се фрла грип, *Кџиџо* 'мал полуостров', *Учурум* 'бездна' — таму се фрла грип, *Чиким* 'излез' — на тоа место се фрла грип, *Чинџиџе Бурџи* — таму се фрла грип, *Чџиџ'м* 'мал шум', — таму се фрла грип, *Шџдрџано* 'водоскок' — чешма.

Турцизми употребени како дел во двокомпонентни називи: *Бурџиџо* Лувџиче — ловиште 'рибарска колиба', *Горна Аџа* — таму се фрла грип, *Гулџмџа Кџдџрма* — дел од патот меѓу Стар и Нов Дојран, *Долна Аџа* — таму се фрла грип, *Еврџе Дереси* — место каде што се фрла грип, *Лџпува Бџиџа* — градини каде што ја има тревата *лџуџ*, *Мџлџкџа Кџдџрма* — дел од патот меѓу Стар и Нов Дојран, *Сџџиџки* Лувџиџа — рибарски колиби што имаат сопственици, *Сџџ'р-џа Кџиџ* — на тоа место во Езерото зимно време се собираат рибите, *Чикимџа Рџка* — суводолина.

7.25. Латинизми и романизми. — Балканската латина освен во познатите: *кмеџи* и *кошула* оставила траги уште и во зборовите: *русџли* и *мџсџл*. „*Русџли* ниџ виџме нџ тиџ едно време шо шџтаа, играја ус дџрвџни кџлџчки. Они излџвџт уд Бужџк, нџ втџрџо ден, ду Вудџиџи. Пџрте ги субџирџт зџ мџнџстџр“ Ник (< *rosalia* 'недела пред Дуовден'); *мџсџл* „ткџни кџрпи, тиџ сџ две дџнџли, суџиџиџи пу еџн мџтџр. Кџлџвџт уџ нџтре леп, сџл'џне си нџсџт нџ нџвџта тиџџи, аку нџсџт рџџџ“ Ник (преку гр. од ср. лат. *mensale* 'маса').

Аромански заемки: *каре* 'тера, поведува' (< ром. *cara* — лат. *carrare*): *зџкари-о* и *дџтџо ус тџбе; кџри си мџл'џо, ус мен нџмиџ рџџџа* Ник (фраз.: 'гледај си работата'), *џл'џмџо* Ник „мајстурџо шо клџвџт, зџ зџдо дџ бџде праџ“, *сџџза* Ник „спџза-ј уд џџино пџпџлта сус мџлџчки жџрчиџта. Ки цџрпиџиш ут шпџрџто, мџкар уџ пџпџларџниџо, жар шо пџџџине дол — спџза тџ-ј“ (< ароманското *spurnā*).

некого се бара премногу', *ем шу'ишо, ем ру'ишо* Дој „ем не гу зна' ем с' ф'але“, *ка ки с' скр'о', ш'к'а ки с' ск'ине* Ник 'работата треба правилно да се постави уште во почетокот', *кр'у'иша и'иш' кор'но си и'ј'ише* Ник 'какви родители — такви деца', *не н' м'а'р'ишо, ш' н' сум'аро* Дој „н' можам н' тебе, н' ж'на-ти ки в'р'евум“, *н' з'ј'о ви'ке б'еи, н' ш'з'и'ша гр'иш* Ник 'се однесува на човек со непостојан карактер', *с' б'риче ли куми'и'ша и'иш' с' ш'биш* Ник 'непријатноста кај соседите е непријатност и за тебе', *ш'кс'ал Кир'јан, ама не г'ал* (Кир'јан ймуго му б'ило) Дој, со исто значење: *и'иш' ш'кс'у'в'не к'и'иша не с' р'с'и'у'ве, уф' не'ио-ј и ур'ехо и ш'с'л'иша* Дој 'тој е главен, од него зависи', *уф' б'и'и'ша не и'и'ише и'б'ио* Ник 'работите успеваат ако сам си ги вршиш', *уф' дек' с'а'ке и'р'н'ч'аро, и'иш' шам' а кл'аве р'ч'к'иша* Ник 'оној што има сила работите ги решава по свое наоѓање“

ЗАКЛУЧОК

Врз основа на изложеното можеме да ги одделиме следниве поважни особености на дојранскиот говор.

Фонетика. — Во дојранскиот говор, како и во другите долновардарски говори, среќаваме двојност во изговорот на самогласките. Под влијание на изразито силниот експираторен акцент, неакцентираниите самогласки се изговараат со послаба издишна струја: *a* се доближува до *ъ* (*бабъџа*, *лаваџа*), *o* до *y* (*уфчър*, *усумгъсѣ*). Така е и во Гевгелиско, а и во другите долновардарски говори, меѓутоа во однос на резултатите од редукијата на вокалот *e* среќаваме разлики. Додека во дојранскиот говор редукијата на *e* во *ъ* е скоро регуларна: *бѣбѣк* 'бебе', *зълѣн*, *нѣвѣсѣа*, *нѣгѣл'а*, *ѣѣѣл*, во гевгелискиот говор е предимно се редуцира во *и*: *вичѣра*, *зилѣн*, *нивѣсѣа*.

Различни резултати се јавуваат и во измените на крајните вокали кога стојат зад друг вокал. Додека во гевгелискиот говор спрема Д. Иванов „во отворени крајни слогови нема редукија“, во дојранскиот говор во резултат на контракција (на што му претходела асимилација) се јавуваат долги вокали, а квантитетот на самогласките има фонолошко значење, зашто корелацијата краткост—должина служи за разликување на некои зборовни парови кај кои должината, односно краткоста е единствен диференцијален фактор. Сп.: *вѣ* (< *вие* — лич. замена за 2 л. мн., глагол) наспрема *ви* (кратка зам. фор.), *мѣ* (< *мие*, гл.) наспрема *ми* (кратка зам. форма), *мѹ* (< *мува*) наспрема *му* (кратка зам. форма), *сѣо* (< *стои*), наспрема *сѣо* (број).

Брзиот говор и изразито експираторниот акцент се јавуваат како причина не само за редукија на неакцентираниите самогласки, туку и за нивното крајно ослабнување и отпаѓање (*бѣла* — *бѣ'лаа*, *кубѣла* — *кубѣ'лаа*, *сѣло* — *сѣ'лио*).

Носовката од преден ред (⦿) во дојранскиот говор, како и во другите југоисточни говори, не се мешала со носовката ⦿, така што редовен рефлекс за ⦿ се јавува *e*: *изѣк*, *ичумѣн* и сл.

Основна замена на носовката од заден ред (⦿) се јавува гласот *ъ*: *вѣ'же*, *вѣ'л'ѣн*, *ѣ'ба*, *ѣ'рба*, *кѣ'шча* (во Фурка: *куѣа*), *кѣѣина*, *ѣгѣр* итн.

Во овој говор развитокот на вторичниот вокал се совпаѓа со оној во другите долновардарски говори. И во почетните и во крајните консонантски групи скоро редовно среќаваме *ъ*: *лѣ'же*, *лѣѣѣца*, *бѣ'дник*,

ДОЖРАНИ

Тѡ уфчѣр имѣл бил'уци: бил'ук имѣл кѡјне, бил'ук имѣл ѡфци, бил'ук имѣл крѣви, чак-шо-и-кѡзи. Арно-ама съ-нѡбѡцѣт едѣн пѣт ѣѡвуло и деуто гѡспо. Ѓѡвуло му-вѣле нѣ-деуто гѡспо, а тѡ чувѣк, уфчѣро бил нѡго чѣсѣн, ѣѡвуло му-вѣле нѣ-деуто гѡспо: „Тѡ чувѣк јѣс ки-гу-грѣшум“. Сѡмо еднѡ дѣте имѣл, нѣшчо друго, и-жѣна. „Кѣк ки-гу-грѣпши, нѣ-мѡјш дѣ-гу-грѣшиш“. „Ки-гу-грѣшум, јѣс ки-гу-грѣшум“. „Дѡбро, дѣ-вѣдѣме дал' ки-мѡјш дѣ-гу-грѣшиш“. Оде ѣѡвуло кѣде кујнѣро кѣк пѣсе уф-шѡмѣта кѡ'јнто. Сите ги . . ., изумѣрѣт кѡ'јнто. Иде кујнѣро прѣ-ѣзѣдѣта, плѣче, му-вѣле: „Ѓѣзда, еднѡ злѡ, вѣле, нѣ-нѣјде вѡ'јн и нѣма кѣк дѣ-тѣ-сѣ-јѡвум сѣга прѣт-тѣбе“. „Дѡбро, вѣле, шо тѣ-јѣ“. „Сѣте кѡјне, кут-ка-бѣха, сѣте изумрѣ“. И-он му-вѣле: „Дѡбро, бѡк ги-дѣл, бѡк ги-зимѣл. Нѣ-сум, вѣле, јѣс ги-дубѣјѣл, нѣкуј дѣ-ми-ги-ѣј дѣдѣл, и јѣс сум-ги-печѣлѣл. Кѡлко пѣрѣ ти-чѣне месѣчието?“ Тѡлко пѣрѣ. Му-давѣт пѣрѣте. „Тѣ-мѡл'ум, вѣле, дѡјш дѣ-си-тѣриш рѣбѡта“. Нѣ-мужѣл ѣѡвуло дѣ-гу-грѣше нѣ-стучѣро. Нѣ-другио ден оде уф-крѣвите. Исто и крѣвите тѣкѣ изѡмѣрѣт. Иде гуѣдѣро, вѣле: „Ѓѣзда, гуѣтѣ сѣте измрѣѣ“. „Ич, вѣле, ни-еднѣ не-устѣнѣѣ“. „Ни-еднѣ не-устѣнѣѣ“. „Дѡбро, вѣле, бѡк ги-дѣл, бѡк ги-зѣл. Нѣ-ти и нѣ-тѣбе ѣкѣчто, шо-вѣкѣме нѣѣ, ѡтре ѡј си-тѣри рѣбѡта“. Ѓѡвуло не-мужѣ дѣ-гу-грѣше нѣ-стучѣро, стѡкѣта изумрѣ, а нѣ-гуѣдѣро му-плѣшче кѡлко мо-јѣко. Нѣ-другио ден оде нѣ-ѡфците. И ѡфците исто тѣкѣ изумѣрѣт сите. Иде уфчѣро, и-ѡн плѣче. Му-вѣле: „Ѓѣзда, знѣјш ѡти, дали уф-нѣкуј лѡши трѣви ги-нуѣх ѡфците, сите, ни-еднѣ, вѣле, не устѣнѣѣ“. „Ајде, му-вѣле, ним-сѣ-кѡси, бѡк ги-дѣдѣл, бѡг ги-зимѣл. Ел дѣ-ти-плѣтум шо-тѣ-јѣкѣчто, ѡј си-тѣри рѣбѡта“. А пѣк-тѡ' чувѣк, шо-ј-стучѣро, имѣл, ет-нѣ-прѣмер уф-нѣшѣто сѣло ѣма дистѣна, двѣјсе дѡши сирѡтинѣи, устѣнѣле уд-рѣто изгѡрѣни, нѣ-мѡже дѣ-пудѣгне кѣшча, нѣма алѣт, нѣмѣ рѣбѡта, тѡ чувѣк им-дѣѡѣл месѣчие спрѣма фѣмѣл'ѣта. Е сѣ нѣ-прѣмер: Кѣро-ј наш пѣт души, и нѣ двѡјца, сѣдѣм. Он нѣ-прѣ'ѡе ѣдна смѣтка кѡлко му-ѡде зѣ-месѣц брѣпши, зијѣтин, друго пѡ друго, и-пѣ аку-си-нѣјде нѣкѡ рѣбѡтичка, тѡ нѣгуѡ-ј. А плѣтта, кѣ-ки-дѡјде пѣрѡи, он им-гѣ-дѡѣв нѣ-тѣ сѣрѡѣси. Нѣ-мужѣл дѣ-гу-грѣше ѣѡвуло пѣк нѣ-тѡ чувѣк. А пѣ-тѣ' сѣрѡѣсте-шо-сѣ, шо-сѣке дѣ-ним плѣшче сѣкуј месѣц, нѣли, сѣ пѣминѣѣ дистѣна, кѡлко-ј месѣцо вѣдѣн, нѣ-пѣрѡи па трѣбѣ дѣ-ним плѣте. Чувѣко сѣ-изнѣмушѣи, нѣма пѣрѣ. Дѣдѣ едѣн, два месѣци плѣти и тѡлко

* Три приказни снимени на магнетофонска лента ми даде А. Поповски.

му-съ-бїле пьрїте, ус-стока мо-ј живото нь-него. А пь-детто му-бїло въ-зрьсно, усумнїсе, дъзвнїсе гудїшно му-бїло детто. И глєде, татку-му съ-уме. О-звъруе дек съ-уме, му-веле: „Тате, шо съ-умиш?“ „Е, как не-ки-съ-умум бе сїнко! Стокьта бок гь дьде, бок гь зє, амь сã нь-тї сјурмасте шо цап к-им-дадум. Еј-го-пързи ки-дојде саке д-им-исплатум нь-кој колко сум-тъксал“. „Лєсна рьбота-ј та, тате, рьчєл. Утре-ј уф-Струмица пьзар. Ки-мь-носиш ти нь-пьзаро, ки-чүкиш бьрьбано“. Нь-първє детто една смєтка. Нь-прімєр сто ил'ади динара чїнът тї сјурмаси шо-саке д-им-платє. „К-ојш, рьчєл, ки-вїкьме там нь-упшината, ки-чүкът бьрьбано: мь'шко дєте съ-прудавє нь-только гудїни, само зь-только пьрї. Та цєна, ни динар здолу, ни динар горе“. „Добро“, рьчєл. Гу пуслушувє таткуто нь-сїно. „Ајде, рьчєл, к-одьме“. И зїмът, ѳт нь-пьзаро, гу-чүкът бьрьбано: „Мь'шко дєте съ-пурдавє само зь-сто ил'ади, нїшчо півике“. Е, съ збралє тамка ного нърѳт, шѳ-ј та рьбота, тѳ чувєк зьшѳ пурдавє детто. Испагє єдїн царцки кавицї', нєли сєкуј дзѳр има, кавицї', он стар чувєк бил, ја кути-мєнє нєкуј, а-нмал дєте. Рьчєл: „Сто ил'ади, сто ил'ади, јас, рьчєл, кѳ зїмум тѳ дєтє“. „Зьшѳ о-сакиш дь-ти-рьботє?“ „Нь-чєдо мєсто, рьчєл, јас кѳ зїмум. Немум, рьчєл, јас дєца, ки-со-глєдум кути-тї шо-си-гу-гл'даль, а шо-вє причїнта, вїке, јас нє-знам вãшта рьбота кьквã є“. Стãрио зимувє пьрїте, а детто му-веле нь-башчã-му: „Сєга к-ѳдиш дома, к-им дајш нь-мьсьчãрто платта и к-им кажиш: уд-ўтре нь-тъкã бьркãјте-си кьсмєт, нь-мѳжум јас дь-въ-глєдум, єту глє'тє, кути рїбьта нь-псьѳкта устьнах“. Гãвуло пã нь-мужєл дь-гу-грєше. Детто си-уддє вїке ус-кьвицї'та, уф-Стãмбул ли, дєка уддєл. Идь гãвуло, нь-стãрио му-давє єдна кєл', єдна крãста, сьт рãни стьнал и л'ўто дь-бєгът уд-нєго. А тькоф стучãр, гãзда бил. И нь-чувєцїтє двãл, ама сєга єто изнмѳштгьн устанувє. И сã ус-бãбьта си гўворьт: „А мѳри бãбо, вєлє, нєли-ј срьмѳта и грьѳта уд-чувєцїтє тькоф дь-мь-глєдът. Оди, му-вєлє, мь-зькѳпи там уф-бунїшчьто, бунїшчє вїкьмє нї гўбрьто дєка о-фь'ркът, само глãвьта дь-ми-сь-глєдє, снагьта нєка мє-ј ф-зємьта, уф-гўбрьто“. И тã жєна. о-пуслушувє, ѳдє гу-зькѳпувє. Нємът, ни-лєп нємът, нє-устьнãло ни-пьрã. „Шѳ-дь-правьмє, вєлє, бãбо зь-лєп?!“ „Јас, рьчє, к-ѳм ки-пїтум ут-сєлто, ки-ти-дунєсум и нь-тєбє“. Уддєла тã жєна, дєка ѳ вь'рвє лãфо, ут-тєбє єдїн кумãт, уд-нєкуј сїрнє, уд-нєкуј ўрда, шѳ-вїкът, збрãла єдїн прьдник, прьдник вїкьмє тї пьргачуто. Гãвуло ѳдє, уд-уфчãро му-саке зь-бѳга. „Дãј брє сїнко, вєлє, и нь-мєнє нєшчѳ зь-бѳга“. Тѳ, зь-дь-нє гу вь'рнє: „Стрүпки, рєкъл аку-сакиш уд-рãнитє дь-ти-дãм“. „Стрүпки, стрүпки, рєкъл, дај єднã-двє“. Искãрувє уд-рãнтє єднã-двє стрүпки, му давє. „Нã, рьчєл, јас ду-сã нє-сум-згрєшїл, па и сã нєма дь-згрєшгум“. И гãвуло ѳдє нь-чєшмьта, сєлцки чєшми нєли їма. Бãбьта ѳдє дь-с-ньпї' вѳда уд-чєшмьта, ус-пь'лгьн прьгач лєп — кумãтє. Ї вєлє: „Е, дь-ть-фүкнє, ѳј ти прьси кумãтє, а јã твѳѳо мьш двє лїри ми-дьдє, скријãл-єј ут-тєбє, нь-мєнє, вєлє, ми-ј-дьдє“. Стрүпкитє уд-рãнтє ги ньпрьвїл он нь-лїри. И тã жєна, сїлшã, вїлшã: зьшѳ тькã мѳѳѳ мьш дь-ньпрьã, мєн дь-мь-пүштє дь-прѳсум, а ѳн-пь нь-прѳсцитє дь-давє лїри. И зїмє, ус-кумãтто, ус-лєбувѳто, пу-глãвьта. „А мѳри жєно, рьчєл, збєри си акь'ло, тѳ-ј гãвуло, дь-пүкнє“, и гãвуло пукнãл. И крãј ду-там.

Сă дъ-ј-уоставѣмѣ стърте, д-ѡмѣ прѣ-дѣтто. Дѣтто прѣ-старио кѣвъци' фѣлцѣне мѣ, нѣкуј нѣръ'че кѣвѣ — му-носе, а стѣрио вѣре кѣвѣто. Арно ама, едѣн дѣн, цѣро нѣръ'чуве кѣвѣ и му-вѣле стѣрио нѣ-дѣтто: „Ајде сѣнко, вѣле, тѣ вѣри вѣдѣн кѣвѣ нѣ-цѣро“. „Амѣ-ишче, вѣке, тѣте дѣ-нѣ згрѣшум?“ „Кѣквѣ ки нѣпрѣвиш, рѣчѣл, тѣквѣ ки нѣсиш. Глѣј пѣ-кѣмѣкли' де-ј, пѣвѣке кѣвѣ дѣ-ма“. Дѣбро, ама вѣ'зрѣсно дѣтто, нѣ-ј нѣкѣ аѣмѣ'. И нѣпрѣве еднѣ кѣвѣ, о-носе нѣ-цѣро, чукувѣ нѣ-пѣртта, о-дѣве и си-излѣве уд-вѣртта нѣ-вѣнка. Послѣ нѣкѣ минѣта му-вѣле дѣуто: „Оди, вѣле, зѣми фѣлцѣ'нѣто“. И тѣ дѣте ѡде, пѣ чукувѣ нѣ-вѣртта. Цѣро, еднѣ шѣкѣ пѣри му-дѣве, бѣкѣиш, оти и дѣтто сѣфтѣ о-вижуѣве он дѣ-му-носе кѣвѣ, а и кѣвѣто ногѣ ѡбуво о-нѣпрѣзил. И дѣтто и носѣ сѣ нѣ-стѣрио, му-вѣле: „Цѣро ми-дѣдѣ бѣкѣиш, зѣми, вѣле, бѣкѣишѣ, тѣри-ѡ дек кѣ тѣриш“. „А, нѣ, рѣчѣ, тѣ цѣро нѣ-тѣбе ги-дѣдѣ“. „Не, не, вѣле, шѣ-ѡф-тѣбе, шѣ ѡф-мѣне. Тѣ си-стѣр, јѣс-сум енѣс млѣт, шѣ ки-пѣчѣл'ме, пѣ нѣ-мѣне ки-сѣ. Шѣтѣм нѣмиш никуј, тѣ пѣ нѣ-мѣне ки-сѣ, нѣгѣ ти кути стѣр ги-чуѣви тѣ пѣри. Јѣс, вѣле, шѣ-ки-ми-сѣ, тѣкѣ јѣдѣне, пѣ'не, си-ѣмѣ сѣто“. Нѣ-дѣругѣо дѣн цѣро сѣ-пѣфѣл'ѣве нѣ цѣриѣтѣ: „Е, вѣле, цѣриѣе, ѡф-нѣшиѣ кѣвъци' имѣ еднѣ дѣте, сѣга шѣ прѣве едни кѣвѣта, нѣ сѣмо, вѣле, шѣ-ј кѣвѣто, и дѣтто, дѣ-гу вѣјш, ѡф-чѣша дѣ испѣјш. Тѣквѣ, вѣле, млѣдо, ѡбуво“. „Ми, рѣчѣ, дѣ-нѣръ'чѣм и јѣс еднѣ кѣвѣ“. „Нѣръ'чи“, рѣчѣ. Нѣръ'чѣла и ѡна еднѣ кѣвѣ. И сѣ стѣрио му-вѣле: „Вѣри вѣдѣн на-цѣриѣтѣ тѣ кѣвѣ“. „Ама, рѣчѣл, цѣриѣа-ј, тѣ-ј жѣна; ај ѡс цѣро, рѣчѣ, и он мѣ'ш и ас мѣ'ш пѣ сѣ-пѣгудѣ'ме, ами ѡс-жѣни, рѣчѣ, кѣк ки-сѣ-рѣзѣбѣрѣме!“ „Нѣ, нѣ, рѣчѣ, ти, ѡт-сѣга нѣ-тѣм, тѣ ки-тѣ-рѣбѣтѣ, низ-дѣвро, рѣчѣ, сѣ ти ки-вѣриш кѣвѣта“. И дѣтто, пѣмѣтно: „Ај, рѣчѣл, дѣ-носѣм“. Чукувѣ пѣ нѣ-вѣртта и вѣке уд-нѣ'тре цѣриѣтѣ: „Ајде“. Флѣзѣл дѣтто, пѣдѣве кѣвѣто и гу-кѣлѣв тѣм нѣ-мѣста. „Пѣслѣ, рѣчѣл, ѣлѣ зѣ-фѣлцѣ'нѣто“. И тѣ дѣте: „Зѣбѣгѣм, зѣбѣгѣм“, си ѡде. Послѣ пѣуѣлѣна сѣт ли, едѣн сѣт ли, уддѣло дѣ-ги-зѣмѣ фѣлцѣ'нѣто. И ѡна еднѣ шѣкѣ пѣри му-дѣве. „Спѣлуѣ-ти, спѣлуѣ-ти“, ии-уддѣло дѣтто. ѡде пѣ прѣ-стѣрио. Му-вѣле: „Тѣтко, сѣ-сѣ, вѣле, дѣплѣ пѣриѣтѣ“. „Уд-дѣка бѣ?“ „Уд-цѣриѣтѣ, вѣле, шѣ-ј-нѣсѣх кѣвѣ. Цѣро ми-дѣдѣ ѡс-ѣднѣта шѣкѣ, а пѣ цѣриѣтѣ ѡс-дѣветѣ, вѣле, ми-дѣдѣ. Ми-нѣпѣлѣни пѣбуѣто пѣри“. И му-ј-дѣвѣ нѣ-стѣрио пѣ. „Дѣ, бѣ, вѣле, ѡстѣви-си и-зѣ тѣбе“. „Не-ми-трѣбѣ, вѣле, ѣс кѣ ки-сѣкум ки-дѣм ѡт-тѣбе ки-зѣ'м ѣку сѣкум дѣ-кѣпѣм зѣ-јѣдѣне нѣшѣтѣ уд-вѣнка, имѣш бѣло, шѣ-бѣло“. „Е, ѣјде, рѣчѣл, дѣбро“. Цѣриѣтѣ сѣ-пѣфѣл'ѣве и нѣ-шѣеркѣ-ѣ оти ѡбуѣво кѣвѣ вѣрил сѣно нѣ-кѣвъци'тѣ, а и дѣтто бѣло ѡбуѣво, млѣдо, зѣ-жѣнѣѣне. Вѣле: „Мѣмо, кѣк ки-дѣјде дѣтто дѣ-мѣне, дѣ-му-нѣръ'чѣмѣ кѣвѣ?“ „Јѣс, рѣчѣл, ки-јѣвѣм нѣка ти-дѣнсѣт“. И јѣвѣве цѣриѣтѣ. Му-вѣле стѣрио нѣ-дѣтто: „Ајде, вѣле, вѣдѣн вѣри кѣвѣ, ама нѣ-цѣруѣтѣ шѣѣрка ки-вѣриш, нѣ нѣ-цѣриѣтѣ“. „Ми нѣ ѡ-знѣм, рѣчѣ, бѣрѣѣ“. „Кѣ нѣѣчиш, рѣчѣ, тѣм ѡни-сѣ сѣ пѣт-бѣрѣј“. Нѣпрѣ'вѣт пѣ еднѣ кѣвѣ. И ѡна сѣ си-сѣде тѣм нѣ-крѣвѣто. Кѣ ѡ дѣнѣсуѣ кѣвѣто: „Ајде“, му-вѣле. Флѣзѣло дѣтто, нѣ гу-зѣмѣ мѣмѣтѣ фѣлцѣно, туку кѣ зѣјдѣла ѡф-нѣгѣ. Дѣтто ѡт-стрѣм фѣтѣло сѣ'лзи дѣ-рѣне. Сѣ-ѡстрѣмѣло дѣтто, а пѣ тѣ сѣ-зѣлѣѣбѣла ѡдѣм ѡф-нѣгѣ. „Шѣ, рѣчѣла, рѣниш сѣлзи?“ „Ми, дѣсѣт пѣтѣнѣјсе минѣти кѣ ѡ-дѣрѣжѣм кѣвѣто, нѣ ѡ зѣмиш“. И послѣ гу-зѣмѣла. ѡ-зѣмѣве. „Пѣслѣ, рѣчѣла, дѣјди зѣ-фѣлцѣ'нѣто“. И тѣ дѣте си-ѡде. ѡт кѣ си-ѡде, нѣ-стѣрио му-вѣле: „Ас, вѣле, зѣ-фѣлцѣ'нѣто

не-флѣвум там уше еднош, дъ-ги-зімум“. „Оти-бъ сѣнко?“ „Оти пѣтнајсе минути мѣ-държѣ дудѣка гу-зіме фѣлцѣно“. „Е, е, рѣчѣл, бѣна-ј мѣлада и тѣ си-млѣт, пѣ аку тѣ-видѣла, тѣ-видѣла, нѣма грѣшка нѣ-тѣ“. И сѣкал, нѣјкал, па уддѣл дѣ-зіме фѣлцѣнѣто. Оде, му-зѣтѣбѣруве вѣртѣта, му-вѣле: „Слѣуши, тѣ-си цѣрцки кѣвѣцѣй“, ка ки-дѣжде дѣн дѣ-мѣ-сѣкѣт мене, зѣ-дѣ-мѣ-рмѣсѣт, јас нѣкуј не-сѣкум усвѣн тѣбе“. „Амѣ как, рѣчѣл, мѣже дѣ-бѣде, цѣрцка шѣрка, јас кѣвѣцѣцки сѣн, мѣне дѣ-мѣ-зімиш. Мѣни тѣ, нѣ сме сѣурмѣси, уд-кѣвѣцѣлѣ кѣ колѣко пѣрѣ ки-дубѣјш!“ „Не, рѣчѣла, или-тѣ, или нѣкуј-друк“. Дѣбро. И сѣ дѣтѣто си-нѣсе, си-рѣзнѣсуве кѣвѣта, дѣудѣло дѣн дѣ-гѣ-сѣкѣт мѣмѣта. Иде уд-нѣкуј друк цѣр, а-сѣкѣт мѣмѣта. А пѣтѣт: „Как, вѣле, мѣме тѣ о-сѣкиш тѣ цѣрски сѣн?“ „Јѣк, рѣчѣла, нѣ о-сѣкум“. „Е, оти, цѣрцки сѣн, зѣшѣ дѣ-не-о-сѣкиш?“ „Јас си-ѣмум друк мѣрѣк“. Нѣ-дѣругѣо дѣн друк дѣудѣл, нѣкуј минѣстѣрцки сѣн, па гѣ-сѣкѣт мѣмѣта. Оѣна-па, шо вѣлѣт Тѣрцѣте: тѣши-мѣ, кути нѣ-кѣмѣн дѣ-пѣркѣжувиш. „Јас, вѣле, дѣк сум-нѣмислѣла, или он ки-бѣде, или не-сѣкум друк“. „Дѣбро, кој е тѣ?“ „Кѣвѣцѣцкио сѣн“, рѣчѣ. Бѣшѣа-нѣ вѣле: „Е, как мѣже нѣ дѣ-тѣ-дѣме нѣ-кѣвѣцѣцкио сѣн, а цѣрцки сѣнѣуве коѣ тѣ-мѣлѣт и минѣ-стѣрцки сѣнѣуве“. „Нѣ, вѣле, јас неѣо си-гу-сѣкум. Тѣ-ј мѣ вѣлѣа“. Шѣо ки-нѣпѣрѣвѣт? — и трѣјѣцѣта ги-зѣбрѣвѣт, тѣ стрѣјниѣте шѣо-сѣ, шо-гѣ-сѣкѣт мѣмѣта. Сѣ зѣбрѣуве и ѣпѣрѣвѣта цѣрѣка там, шѣо дѣ-рѣшѣт сѣ зѣ-тѣ дѣца: мѣмѣта нѣ-ј сѣке, нѣ тѣ гу-сѣке, нѣ тѣ гу-сѣке, само кѣвѣцѣцкио сѣн гу-сѣке. Шо ки рѣше мизлѣчо, тѣ кумисѣа тѣмѣ. Едѣн измѣслѣуве: „Дѣбро, рѣчѣл, има кулѣј нѣ-тѣ. Ки-ј пѣшѣчѣме трѣјѣцѣта, пу трѣ гудѣни кој ки-дѣ нѣ-ѣста дѣта тука, кој ки-пѣчѣле пѣвѣке пѣрѣ, мѣмѣта ки-бѣде нѣ-неѣо, ако сѣке неѣка-ј кѣвѣцѣцки сѣн, ак-сѣке неѣка-ј цѣрцки, ак-сѣке неѣка-ј нѣкуј рѣбѣутѣнѣк, ама нѣ рѣшѣвѣме зѣ-тѣ трѣјѣцѣта и зѣ-три гудѣни нѣ-тѣ дѣта, јѣ нѣ-примѣр вѣјн колѣко сме, дѣвѣт, дѣсѣт, нѣ-тѣ дѣта, нѣ-тѣ дѣн, нѣ-трѣтѣта гудѣна дѣ-сѣ-зѣбрѣт сѣте трѣјѣца тѣка. Уд-вѣдѣн, ут-сѣбѣјле ду-вѣчѣр, знѣчи, пу-три гудѣни тѣка дѣ сѣ и трѣјѣцѣта. И кој пѣвѣке пѣрѣ ки-пѣчѣле, мѣмѣта кѣ дѣме нѣ-неѣо“. И сѣ рѣшѣле там шо рѣшѣле. Дѣбро. „Ај зѣбѣгум“. „Зѣбѣгум“. Зѣме цѣрскио сѣн едѣн којн и едѣни дисѣги, ѣ-нѣпѣлѣнуве злѣто, ѣмѣт нѣо, и тѣргѣуве зѣ-трѣ гудѣни дѣ-рѣбѣте тѣргуѣй. Минѣ-стѣрцкио сѣн и он ѣсто тѣка. Тѣ кѣвѣцѣцкио, шѣо ки-му-дѣт — шо му-дѣде цѣро, цѣриѣцѣта, тѣ, мѣмѣта там шо му-дѣде нѣкуј дѣнѣр, тѣ-му-сѣ. Му-вѣле нѣ-стѣрио: „Шѣо-ки-ми-сѣ, вѣле, тѣ пѣрѣ?, дѣј, вѣле, нѣкуј дѣнѣр колѣко пу-пѣ-тѣо дѣ-нѣ-устѣнѣм глѣдѣн, дѣ, дѣкѣ ки-мѣ-нѣсе гѣспо, јас там ки-живѣм. Јас, вѣле, нѣмѣм зѣнѣа, ки-пѣчѣлѣум ус-прѣсти рѣци и ки-зѣм цѣрскѣта мѣма!“ „Дѣбро, на-тѣ, рѣчѣл, и нѣ-тѣбе неѣко пѣрѣ, стѣрио“. „Ај-зѣбѣгум“. „Су-здѣравѣ“. Ги-испѣрѣшѣтѣ. Сѣга, дѣ-рѣчѣме, нѣкуј фѣтил нѣкѣде Сѣкопе, нѣкуј фѣтил нѣкѣде Бугѣрѣја, дѣ-пѣчѣле пѣрѣ. Тѣ кѣвѣцѣцкио сѣн ут-тѣкѣ, дѣ-рѣчѣме, уд-Нѣви Дѣјрѣн, стѣнѣуве кѣ-ѣде нѣ-Стѣри Дѣјрѣн. Нѣли сѣ вѣзѣт там ус-курѣбуто, виѣнѣуве едѣн рѣбѣринѣ: „Еј чѣчко, ѣла-бѣ!“ „Шѣо-брѣ мѣмѣче?“ „А бѣ сѣкум дѣ-мѣ-изѣбѣзиш, рѣчѣл, мѣлѣче“. „Ми, ѣј, рѣчѣл, флѣзи“. Флѣзѣл, испѣдѣлѣ тѣка стѣтѣна мѣтра ут-крѣјта, виѣме нѣ, уд-ѣбѣлта нѣ-фѣнѣтрѣ. „Пѣшѣчи, рѣчѣл, сѣ лѣпѣтѣта“. И пушѣил лѣпѣтѣта, фѣтилѣ дѣ-си-пѣрѣвѣт мѣбѣт там. Тѣ как-си, тѣ шѣо-си?, сѣ мѣбѣтилѣ дѣвѣцѣта и пѣдѣнѣло неѣко вѣтѣрѣ. Ги-нѣсил сѣ дѣка-ј нѣшѣта гѣрѣниѣа, дѣле, тѣгѣј нѣмише гѣрѣниѣа. Испѣјѣтѣ тамѣка и му-вѣле: „Кѣлѣко пѣрѣ тѣ-чѣне шо сѣ-

вузѣме?“ „Е, кóлко ки-дадиш“. Кóлко, тóлко, му-даве тѣмка нѣкуј грóш. „Ај збóгум“. „Су-здрѣве“. И дѣтто трѣгнѣве, сѣ и-óн не-знѣ дѣкъ óде. Трѣгнѣве, тѣмка ѣмише ѣдни тѣрла уф-тѣрцко врѣме. И дѣтто прѣво нѣ тѣрлишчѣта óде. Нѣ-тѣрлишчѣта не-нѣдѣл нѣкуј. Рѣчѣл: „Ки прѣдѣлѣжум“. Пуминал, тѣм има ѣдно сѣло, Крундѣрци, нѣ-тѣ стрѣна, он си-вѣрве, не-знѣ ни он дѣкъ óде. Ет ти ѣјн стар чувѣк, нѣ-нѣкó пѣтека. „Дóбѣр дѣн дѣдо“. „Дóбѣр дѣн. Аку бóк дѣ, вѣле, сѣнко нѣ-дѣкъ óдиш тѣ?“ Тó бил дѣуто гóспо. „Е, вѣле, дѣдо, и ѣс не-знѣм дѣк óм, дѣ-ми-знѣјш ѣло нѣ-глѣвѣта. Мѣ-пушчѣй, вѣле, пѣрѣ дѣ-печѣлѣум, му-рѣспрѣве сѣгѣ дѣтто нѣ-старó, дѣ-знѣјш, вѣле, нѣ-кѣквѣ мѣ’ка сум!“ „Нѣ-кѣквѣ мѣ’ка-си!? Нѣшчó нѣма, рѣчѣ, мѣ’ка нѣ-млѣт чувѣк“. „Ми-јѣ, рѣчѣ, мѣ-пушчѣй зѣ-трѣ гудѣни дѣ-печѣлѣум пѣрѣ. Ак печѣлѣум пóвике ут-тѣй, ут-цѣрцкио сѣн и минѣстѣрцкио, мóмѣта, рѣчѣ, нѣ-цѣро, нѣ-нѣшио, кѣ дѣт нѣ-мѣне, а óни аку печѣлѣт пѣ, кѣ дѣт мóмѣта нѣ. . . , кóј ки-печѣле пóвике, знѣчи, нѣ-нѣго ки мѣ дѣт“. „Пѣсмѣн-си?“, му-рѣчѣл дѣуто. „Пѣсмѣн сум, рѣчѣл, мѣлко“. Му-даве дѣуто и мулѣф и книга. „Зѣми, рѣчѣл, сѣ пѣши тѣка. Е, е, му-вѣле, тѣ висучѣнѣта, тѣкѣ си-клѣве рѣ’кѣта, јѣс, вѣле, сум-стар, нѣ-мóжум дѣ вѣдум, ѣма о-глѣјш тó нѣ-висóкуто, тѣм ѣма едно дѣ’рво, нѣ-дѣ’рвото, вѣле, зѣпѣши-си сѣ, нѣ-дѣ’рвото ѣмѣ пѣшка, ѣма, вѣле, и фишиклѣј, тѣм, цел кулѣн, кѣ к-óјш дѣ-дѣ’рвото ки-ги-зѣмиш фишиклѣјте, ки сó упѣшиш кулѣно и пѣшкѣта ки сѣ нѣрѣмиш. Слѣши ѣбуво, сѣ-зѣбѣлѣжи, ки-тѣ-чѣкум пѣ тѣка јѣс, нѣ-ѣсто мѣсто ки-тѣ-чѣкум нѣ-трѣтта гудѣна“. „Дóбро, му-вѣле, дѣдо“. „Ка ки-пѣдниш, рѣчѣ, нѣ-дóлу уф-ливѣјте, тѣм ѣма, рѣчѣ, ки тѣ прѣсрѣтнѣт дѣвѣ кучѣјна, ѣднóто, рѣчѣ, бѣло, ѣднóто, рѣчѣ, цѣ’рно. Шпѣрто, рѣчѣ, ѣмиш?“ „Не пѣшум, рѣчѣ, дѣдо, нѣмум“. Е, исѣаруве дѣуто, му-даве ѣдна кутѣй шпѣрто и ѣдна пѣрчѣ кнѣги. „Кѣчишчѣта кѣ ки-сѣ-пѣпѣчѣт уф-тѣбе, пѣшкѣта óш кѣ кѣ зѣмиш дѣ нѣпѣ’лниш. Ки-м-клѣкниш нѣ-кулѣна и дѣвѣтѣ дѣ-ги-утѣпиш ус-пѣшкѣта. Нѣ-ти-о, вѣле, тó шпѣрто, ки-зѣбѣриш сѣ’чки, пѣ’рчки, ки-нѣвѣлиш ѣдин óгин, ки-ј-изгóриш тѣ дѣвѣтѣ кѣчишча, ѣма цѣ’рнуто ѣрѣѣ, бѣлуто ѣрѣѣ. И-кѣ ки-изгóрѣт кѣчипѣчѣта, а тѣ, вѣле, жѣ’лта кнѣга, а тѣ, вѣле, бѣла кнѣга. Пѣпѣлта нѣ-бѣ’лто кѣче кѣ зѣбѣриш уф-бѣлта кнѣга, а пѣ нѣ-цѣ’рнуто кѣче кѣ зѣбѣриш уф-жѣлта кнѣга. Тѣ-ј јѣсно ли?“ „Јѣсно мѣ-ј“, му-вѣле. „Дóбро. Сѣ ти ки-пѣтиш, ки-сѣкиш, к-óјш уф-Лóндун. Дѣка-ј Лóндун там к-óјш“. Ут-тѣм пóсле, удѣл нóго дѣнуве, дудѣка гу нѣјде Лóндун. А, и дѣуто му кѣжѣл тѣкѣ: „К-óјш уф-Лóндун, там англи-скио крѣл има дѣте уф-кóжа зѣвѣ’но. Ти к-óдиш тѣм, ки-сѣ-рѣзвѣ’ртиш укул-пѣлѣто ки-вѣкиш: о, о дóктор, о, о дóктор. К-излѣзе пулѣцијѣта дѣ-тѣ-пувѣке, ти, рѣчѣ, дѣ-нѣ сѣ-уплѣшиш. Кѣ к-óјш прѣ-цѣро, цѣро, знѣјш, кóлко дóкторе ѣма искóл’ни, и ки-тѣ-нóсе гóре уф-ѣднѣ сóба, прѣку пѣт-стѣтинѣ глѣви има уф-тѣ сóба, сѣ дóктурски глѣви бѣле тѣ. Зѣ-дѣ-нѣ гѣ-уткрѣт дóктурто чѣтта, шо-вѣкѣме нѣ, óти ѣма тѣквó дѣте цѣро, нѣ-мóжѣт дѣ-гу-излѣ’кѣвѣт, ги-зѣкóл’уве, цѣро дóктурто ги-кóле. Тѣ ки-кѣјш тѣкѣ: „Јѣс ус-бóк нѣпрѣди кó излѣ’кѣвѣм тѣóјто дѣте“. „Кѣ кó-ј излѣ’кѣвиш?“, ки-тѣ-пѣте óн. Тѣ ки му рѣчиш: „Ки-ми-гѣ-фѣтиш бѣјнѣта зѣ-ѣднѣ нѣдѣл’ѣ врѣме. Дѣ не смѣ нѣкуј дѣ-флѣзе уф-бѣјнѣта, усвѣн јѣс и дѣтто“. Е кѣ к-ó’те уф-бѣјнѣта, ки-гу-нѣмѣжиш пѣ’рво уд-бѣлѣта пѣпѣл, тѣ пѣпѣл ки-гѣ-истѣнче нѣ-дѣтто кó’жта шо-мó-ј, пóсле ки-му-тѣриш ут-цѣ’рнѣта, цѣ’рнѣта óште пóвике ки-гѣ-изѣде и дѣтто зѣ-ѣднѣ нѣдѣл’ѣ к-испѣдне нѣ-бѣло. Кѣ ки-гу-

изл'ъкувиш, кивиқиш нѣкѡ дѣте пу-пъ'то дѣкъ вѣ'рве. Ки-му-кајш: „Д-ѡдиш нѣ-цѣро, дѣ-му-кајш оти твѡјто дѣте-ј здрѣво, дѣ-дунѣсѣт кустуми пѣјтѡн“; ф-тѡ вѣре нѣмише арѣплѣне, јѣ, тѣквѡ лимузѣни. „Уф-тѡ дѣ-дѡјдѣт, дѣ-гу-зѣмѣт дѣтто и мѣне“. Сѣ дѣуто нѣрѣдуве тѣ рѣбѡти. „Ут-ка ки-гу-изл'ъкувиш дѣтто, цѣро ки-нѣма мѣсто дек дѣ-тѣ-тѣре тѣбе. Ки ти-дѣве и пулвѣ'нта цѣрсво, ки-ти-дѣве, нѣпримѣр, една укѡл'а, ти дѣ кумѣндувиш, ти дѣ-бѣдиш кумѣндѣнт. Ти нѣма, рѣчѣ, дѣ-прѣстѣниш, ти ки-му-сѣкиш нѣ-нѣго злѣтѣнио пѣмпѡр шо-му-бѣл и чѣтирѣјсе, кѣ им-вѣкѣт нѣ-тѣ бѣ, шлѣпуве. Чѣтирѣјсе шлѣпа и чѣтирѣјсе рѣбутѣника, чѣтирѣјсе лупѣти и чѣтирѣјсе вѣрѣки. Ут-кѡлко не-ти-ги-дѣде тѣ рѣбѡти ки-му-кајш спулѣј-ти, збѡгум, јас си-ѡдум. Аку сѣке ним дѣ-ти-ги-дѣде“. „Има ли ѡшче, му-вѣле, дѣдо?“ „Слѣши, му-вѣле, кѣ ки-ти-дѣде ѡн нѣ-тѣбе злѣтѣнио пѣрѣхѡд, пѣмпѡро и вѣгѡ'нто ти, рѣчѣ, нѣ тѣ дѣта дѣ-дѡјдиш пѣ прѣ-мѣне тѣкѣ; нѣкуј зѣлиф имѣло тѣмка, уд-мѡ'рто. Ки-сѣ-нѣјдѣме, рѣчѣл, и пѡсле ки-прѣдѣл-жиш зѣ-дѡма“. „Дѡбро, има-ли дрѣго?“ „Нѣма, рѣчѣл, ки-му-кајш, аку сѣке цѣро дѣ-тѣ-зѣпре, јас нѣ-сум сѣмо зѣ-твѡјо грат дѡктур, нѣгу сум зѣ-цѣл свѣт. Мѡже д-ѣма и нѣ-дрѣго мѣсто тѣквѡ дѣте, дѣ-гу-изл'ъкувум. Јѣ нѣ мѣне пѣзувлѣние дѣ-стѣнум, дѣ-стѣнум дѣ-си-ѡдум, вѣрѣмѣто ми-сѣ-испѣлнѣве зѣ-три гудѣни, трѣба дѣ-си-ѡдум. Аку дѣвиш шо-ти-сѣкѣм, ѣрно, аку нѣ спулѣј-ти“. „Нѣма дрѣго, вѣле, дѣдо дѣ-ми-кајш?“ „Тѡ ти-кѣжѣвум и тѣка кѣ ки-прѣстѣгниш, јас, рѣчѣ, тѣбе ки-тѣ-нѣјдѣм“. „Е, збѡгум, спулѣј-ти“. „Збѡгум, спулѣј-ти“. Стѣнѣве дѣтто, ѡде. Уддѣл, тѣкѣ шѣти, ф-тѡ грат пѣти, пѡ-нѣтѣкѣ шѣти, пѣти и ѡ-нѣјдѣл Лѡндун. Нѣјдѣл Лѡндун и сѣ питѣл дѣка-ј цѣрскѣта пѣлѣта. „Јѣ, рѣчѣл, тѣка-ј бѣлѣско“. Тѣмѣм нѣбѣлѣжуве, пѣтѣве пѣ нѣкуј: „Тѣ-ј ли цѣрскѣта пѣлѣта?“ „Тѣ-ј“. И сѣ-рѣзѣвикуве: „О-ѡ дѡктор, дѡктор“, вѣке. Пѣ ѡде, нѣкуј адѣм фѣрлѣ'ве, пѣ вѣке. О-чујѣве пулѣиѣта. Ѳт, му-кѣжѣвѣт нѣ-цѣро. Му-вѣл'ѣт: „Чѣстѣти цѣро, тѣкѣ едѣн дѡктор нѣ-пѣ'то вѣке, нѡф дѡктор“. „Дѡбро, рѣчѣл, вѣкнѣјт-ѡ“. О-вѣкнѣвѣт. „Кѣчѣјт-ѡ, рѣчѣл, гѡре“. О-кѣчѣлѣ гѡре. Цѣро му-вѣле: „Ти дѡктор-ли-си?“ „Дѡктор сум“, рѣчѣ. „Дѡбро, вѣле, ама јас тѣкѣ дѡкторѣ ги кѡл'ум“. „Пѣ дѡбро, рѣчѣ, ак сум и јас зѣ зѣкѡл'вѣне и мѣн мѣ-зѣкѡли“. „Јас, вѣле, ѣмум едѣно дѣте, уф-кѡжа-ј сѣт зѣвѣн и уф-кѡ'жѣта рѣсте. Дѣл' ки-си-спѣсѡбѣн дѡктур ти мѡјто дѣте дѣ-гу-излѣчиш!“ „Ус-гѡспѡ нѣпрѣди, рѣчѣл, мѡже“. А му-кѣжѣл дѣуто оти сѣ ус-гѡспѡ нѣпрѣди ки-вѣкиш. О-нѡсѣт дѣтто, мѡ кѣжѣвѣт. „Јѣ, рѣчѣл, тѡ-ј дѣтто“. „Дѡбро, рѣчѣл, ѣтре. Вѣ вѣчѣр сум тѣка, нѣ излѣвум нѣкѣде, ки-чѣкиш бѣрѣбѣно, уф-бѣните дѣ не смѣ нѣкуј дѣ-флѣзе усѣн цѣро“. Ѳно цѣрскио син кѣ-ј, ѣмѣ цѣро нѣрѣдѣба дѣве дѣ-не-смѣ нѣкуј дѣ-флѣзе. И утрѣнтѣ, сѣбѣјл'ѣн ф-ѡсум сѣ'то, ѡн ѡде нѣ-бѣнѣта, му-нѣрѣдуве нѣ-цѣро: „Ки-ми-дѣјш тѡлко зѣјтѣн, едѣно кѣло две сѣпѣн зѣ-дѣ-мѡжум дѡ мѣм дѣтто“. И шо сѣке, рѣчѡко, јѣдѣнтѡ, ѣфтѣс, шо вѣкѣт. Ѳде нѣ-сѣто. „Јѣс, вѣле, тѣкѣ ки-сѣдум една нѣдѣл'а, тѣкѣ ки-ми-нѡсѣте дѣ-јѣдум, тѣкѣ ки-ми-нѡсѣте дѣ-пѣм, не излѣвум уд-вѣртѣта нѣ-вѡнка. Кѣлѣ-си, рѣчѣ, и стрѣжѣр, ѣко случѣјно излѣвум“. „Дѡбро“. Цѣро ним едѣн, двѣјѣа клѣве тѣмо. И тѣкѣ, утрѣнѣта уддѣл ѡн уф-бѣнѣта, зѣме тѡ дѣтто, ѡ-искѣ'пѣве су-сѣпѣн, ѡ-нѣмѣжуве зѣјтѣн, зѣме ут тѣ пѣпѣлта, бѣлта, вѣјн уд-бѣ'лта, ѣтре ут-цѣ'рнѣта. И стѣвѣрно-ј тѡ, нѣ' кѣ пѣвѣхѣме вѣ'јѣи, цѣрѣвлѣј вѣ'јѣи, ут-пѣпѣлта, тѣ тѣка ни-сѣ-скѣпѣвѣт, прѣ'стѣто. Пѣпѣлта-ј нѡго лѣ'ута, усѡбѣно тѣ ут-шпѡрѣт пѣпѣл, нѣјл-лѣ'ута-ј. И дѣтто зѣ-еднѣ

нѣдѣла време, о-искарувѣт ут-кѡжта; съ-истинчила тѣ-кѡжа ут-кучишкѣта пѣпѣл. И излѣве нѣ-прѣзѡрѣцо, пуминувѣт нѣкуј дѣца, им-вѣле: „Слушѣјте дѣца, удѣјте дѣ-му-кажете нѣ-цѣро: дѡктуро гу-излѣкувал дѣтто, дѣ-дѡјде ус-пѣјтѡн дѣ-нѣ-зѣме. И дѣ-дѡнсе цѣл кустѣм и шо-съ-слѣдѣв зѣ-тѡлко гудѣшно“ оти он, уф-кѡжта рѣстѣло, дѣтто. И тѣ дѣцта, нѣ-цѣро тѣ-рѣчѣт, прѣво нѣ-врѣтта. Стрѣжѣ-рто нѣ пѣшчѣт тѣм. „Дѣка-бе дѣца?“ „А бѣ, рѣчѣ, уд-бѣнѣта, дѡкторо ни-рѣчѣ дѣ-дѡ-ме дѣ-јавѣме оти дѣтто бѣло уздѣрѣ-но дѣ-пѣшче цѣро пѣјтѡн и дѣ-му-пѣшче кустѣм, рѣби дѣ-му-ублѣчѣт“. И стрѣжѣ-рто, вѣрувалѣ, уддѣле, јѣвилѣ тѣм нѣ-цѣро. „Бѣ, тѣкѣвѣ лѣ рѣбѡтта“, ѣјде два пѣјтѡна, нѣ едѣн, едѣн зѣ-дѡктуро, едѣн зѣ-дѣтто. И ѡдѣт ус-пѣјтѡн-то, излѣвѣт, флѣве и дѡктуро, флѣве и дѣтто. Арно амѣ дѣтто, ѡн зѣ-тѣ нѣдѣла гу-нѣучѣл и изѣк дѣ-губѡре. Дѣтто рѣчѣл: „Дѣ нѣ-ми-си-ти-тѣтко, тѣте?“ „Нѣ, рѣчѣл, цѣро тѣ-ј тѣтко“. „Дѡбро амѣ, рѣчѣл, јас тѣбе тѣ-знам“. ѡдѣт уф-цѣрскио дѣвр, нѣмѣ мѣсто дѣк дѡ клѣт дѡктуро, нѣ-рѣ-це-гу-дѣгѣт гѡре. Он тѡлко дѡкторе исклѣл, тѣ сѣ тѡ дѡктур, кѣ мужѣл дѣ-съ-нѣјде лѣк зѣ-нѣгувѣто дѣте, кѡ нѣграде нѡго. И дѡктуро си-сѣде сѣ там, си-јѣде, си-пѣ, сѣ-рѣшѣтѣве низ гѣрадо, арно ама дѣнувѣто сѣ-брѡни, нѣмѣлѣвѣт ѡни. И-му-вѣле нѣ-цѣро ен-дѣн: „Чѣстѣт цѣро, му-вѣле, јас нѣ тѣ дѣта зѣмѣнувѣм“. „А, а, дѣк ки зѣмѣниш?. Тѣкѡф дѡктор, рѣчѣ, нѣ дѣк ки-нѣјдѣме?“ „Е, рѣчѣ, нѣ-сте сѣмо вѣ, мѡже и нѣкѡ дѣругѣ дѣржѣва дѣ-ѣма тѣкѡ дѣте. Ас ки-сѣ-рѣшѣтѣм и-нѣ-тѣ дѣржѣва и-нѣ-дѣругѣта и-нѣ-пѡ-дѣругѣта, ѣку има нѣкѡ тѣкѡ дѣте и нѣго дѣ-гу-излѣкувѣм. ѡти зѣ-тѡ сум јас дѡктор, и дѣ-съ-прѣслѣвѣм“. „Амѣ нѣ-ти ѣдна укѡлѣ нѣ-тѣбе, тѣ кумѣндуви тука, пѣрѣ кѡлко сѣкиш“. „Нѣ, рѣчѣл“. „Е шѡ бѣкѣиш ки сѣкиш?“ Му-вѣле: „Чѣстѣт цѣро, ѣс шѡ ки-сѣкум нѣ вѣрувѣм дѣ-ми-дѣдиш, амѣ ки-си-изѣрѣум дѣмѣта“. „Шѡ сѣкиш?“ „Ас, рѣчѣ, а сѣкум злѣтнѣта мѣшѣна уф-мѡрто и чѣтирѣјсе вѣгѡна прѣзни ки-ми-дѣјш, чѣтирѣјсе рѣбутнѣки, чѣтирѣјсе лупѣти и чѣтирѣјсе вѣрѣки. Алѣто, рѣчѣл, ѣсѣкиш пѣ ки-тѡ вѣрнѣм, и рѣбутнѣците пѣ ки-тѣ вѣрнѣм, амѣ пѣмпѡро, вѣле, мѣслѣм нѣ-мѣне пѡклѣн дѣ-ми-гу-дѣјш, зѣтѡ шо-ти-излѣкувалѣ дѣтто, а-тѣ тѡлко дѡктуре си-искулѣл зѣрѣи нѣго“. Нѣ-му-се дѣве нѣ-цѣро злѣтнѣта мѣшѣна. И-тѡ дѡктуро вѣле: „Јас ѣтре, унѣдѣн си-ѡдум, пу-тѡ нѣ мѣн мѣ вѡлѣта, ѣку сѣкиш дѣ-ми-дѣјш дѡбро, ѣку-нѣ ки-стѣнѣм ки-си-ѡдум“. Нѣ-му-се-дѣвѣ нѣ-цѣро. И-ѣтре, нѣли сѣ-испѣлнѣве дѣтта. „ѣјде збѡгѣм, су-здрѣве, јас, вѣле, си-ѡдум“. „Амѣ ѣшче сѣди“. „Нѣ, дѡктуро вѣле, нѣ“. И-дѣтто, ѡн гу-изучѣл сѣто дѣ-губѡре, дѡктуро, му-вѣле нѣ-цѣро: „Тѣте дѣли злѣтнѣта мѣшѣна тѣ-ј пѡ-мѣла, или јас-ти-сум пѡ-мѣл“. „А бе сѣнко, тѣ-ми-си пѡ-мѣл, јас тѡлко глѣви искулѣх зѣрѣи тѣбе, дѣ сѣ дѣ-нѣ-ми-си-мѣл“. „Ми-ѡти тѣкѣ, дѡктуро кѣ мѣ-излѣкувалѣ мѣне, тѣбе-тѣ зѣрѣдѣвал гѡспо, дѣ-мѣ-вѣдиш жѣф и здрѣф. Зѣ-тѣ-ли мѣшѣна си-тѣ? Нѣпрѣви ѡшче дѣе тѣкѣи, нѣм еднѣ Дѣј мѣ нѣ-дѡктуро пѡклѣн. ѣку нѣ рѣчѣл, и-ѣс си-ѡдум ус-дѡктуро“. Тѡ, пѣ нѣ-му-сѣ дѣве. И-сѣ-испѣшчѣт. „ѣј збѡгѣм“. „Збѡгѣм“. И-дѣтто кѣнисуве пу-дѡктуро. „Амѣ ѣшче сѣно, вѣрнѣ-се“. „Штѡм мѣшѣнѣта тѣ-ј пѡ-мѣла, зѣм-си-ѣ мѣшѣнѣта, јас, рѣчѣ, ус-дѡктуро ки-си-ѡдум“. „Амѣн вѣрнѣ-се, ки-мѣ дѣдум“. И-дѣтто сѣ-вѣрѣне. Сѣ-вѣрѣне и дѡктуро, мѣ дѣвѣт мѣшѣнѣта и штѣријсе вѣгѡни, прѣзни, штѣријсе рѣбутнѣци, штѣријсе лупѣти и штѣријсе вѣрѣки.

Кá съ-испѣ'лнуве вре́мута дуде́ка му-ръчѣл де́уто, нъ-та́ дата дъ-съ-на́ждѣт па́ там, о-зы́пире пър̀ходо́ там, нъкъде гра́ницѣта, дъ-прет-ста́вѣме. Изл'ъзѣл тѣ́ка, рѣ́бутни́ците си-и́мѣт ја́дне, пи́јне, ут-ца́ро сѣ. Зъ-шти́ријсе ду́ши и он е́дин шти́ријсе и е́дин, си-и́мѣт ја́дне, пи́јне, резе́рва. И-де́тто излѣ́ве тѣ́ка, съ-ръше́гуве нис по́л'то и-гळे́де изл'ъзѣл де́уто. „Дуде́-ли-бе си́нко?“ „Дудѣ́х, рѣ́чѣ, де́до“. „А́ж нъ-ту́ка, рѣ́чѣ. Ми-де́к ти съ-рѣ́бутни́ците?“ „Я́, рѣ́чѣ, та́м-съ у-въг'нто“. „И́мѣт-ли, рѣ́чѣ, лупа́ти?“ „И́мѣт и-лупа́ти и-вре́јки“. „До́бро, рѣ́чѣ, ви́кни-ги“. И-ви́кнѣ́ве рѣ́бутни́ците, си́те испѣ́днѣ́ле та́м прѣ́-де́уто. Удде́ле тѣ́ка нъ-стра́на, има́ло не́ко́ плоча́, ка́рпа. „А́же, рѣ́чѣл са́, зима́јте та́ да прѣ́п'рѣ́чѣме нъ-дру́гѣта стра́на“. „Ка́мѣн то́лкуф съ-ди́ге?“ „То́лко ду́ши не ка́ ди́гнѣ́те? А́ яс, рѣ́чѣл, ки-ви-ви́кум, ви́ ки-ди́гѣ́те“. И-зима́ле, а-дигна́ле; не́ли бо́жа пувил'и́, шу вел'ѣ́т, а-прѣ́п'рѣ́чѣле плочѣ́та, испѣ́днѣ́ло сѣ́ зла́то, уддо́ло. „А́же, рѣ́чѣл, са́ нъ-ти́ рѣ́бутни́ците, пълне́јте у-вре́јките ко́лко мо́жете дъ-ди́гѣ́те, турува́јте, рѣ́чѣл, у-въг'нто“. И-ти́ рѣ́бутни́ците а-бре́ у-бре́, а-бре́ у-бре́, а-ис-цѣ́рпѣ́ле та́ ко́па зла́то, а испѣ́рпу́вѣ́т, не́ съ-нѣ́п'лнѣ́ле въг'нто́, устѣ́на́ле прѣ́зни. „Е́ла́јте“, рѣ́чѣл. Удде́ле нъ-не́ко́ по-мѣ́лѣ́чка тѣ́ка плоча́. „А́, рѣ́чѣл, ди́гна́јте и та́“. А-ди́гну́вѣ́т и та́ плоча́ „А́ пълне́јте, рѣ́чѣл. Сѣ́ дуде́к не́-съ нѣ́п'лнѣ́т ти́ въго́не, не́мѣ́ дъ-уста́вѣ́те ни́шчо. Си́те, ри́чѣ, ки́-ж збе́рѣ́те тѣ́-дъ-съ-нѣ́п'лнѣ́т въг'нто́. И-ги-нѣ́п'лнѣ́вѣ́т си́те чи́тријсе въго́на. И-му-ве́ле нъ-де́тто са́: „Ти́ би́ди слу́бодѣ́н, мо́мѣ́та-ј тѣ́во, ни́куј нъ-мо́же дъ-до́нсе то́лко пѣ́ри ко́лко ти́ шо ки-до́нсиш“. „До́бро де́до, спула́ј-ти, збо́гум“. „Збо́гум, су-здрѣ́ве“. Съ-испра́шчѣ́т. Съ-испра́шчѣ́т, нѣ́примѣ́р иде́ уф-Со́лѣ́н то́, ус-пър̀ходо́ са́, до́ктуро́. То́ ца́рскио си́н пурдѣ́вѣ́л бо́за. Зима́л два́ бѣ́рда́ка и ви́ке: „О, о́ бо́за, о, о́ бо́за“. Амѣ́ де́тто о-пу́зѣ́нѣ́л нъ-то́: „Е́ј бо́зѣ́цѣ́, ви́кнѣ́ве. „Шо́ има́-бе́?“ „О́ди ва́м, рѣ́чѣ. И́миш-ли бо́за?“ „И́мум, рѣ́чѣл, пѣ́лни-съ́ бѣ́рда́цѣ́те“. „Си́пи, рѣ́чѣл, нъ-си́те пу-една́“. Туру́ве пу-една́ бо́за, му-да́ве една́ шѣ́ка пѣ́ри. Но́го-съ́, шо́ к-им пра́ве? „А́ми и́шче, ти́ съ-но́го!“ „А́же, рѣ́чѣл, но́го, зъ-сѣ́урма́х чу́вѣ́к не́-съ но́го“. „Ти́ удде́к-си?“ „И́шче́ яс-сум ут-Стру́мица“, дѣ́-ка́жѣ́ме. „Шо́ тѣ́ка“? „Ми́, рѣ́чѣ, на́шио ца́р има́ мо́ма, зъ-мо́мѣ́та съ-тѣ́кмѣ́чѣ́ме ко́ј дъ-иска́рѣ́ по́ви́ке пѣ́ри, тѣ́-да́-зи́ме мо́мѣ́та, ни́ сме́ тру́јца“. Он нъ-мо́же до́ пу́знѣ́ кѣ́вици́цкио си́н, о́ти та́м уф-ца́ро ја́дѣ́л, пи́ја́л, зъ-ни́шчо гѣ́лѣ́ не ву́дѣ́л. „До́бро, му-ръчѣ́л, слѣ́ши, ја́ тѣ́ка нъ-стра́на, дъ-изви́нте, ја́ е́дин та́ткуф пе́ча́т дъ-т-у́друм нъ-гѣ́зо, на́-ти е́дна шѣ́ка пѣ́ри“. То́ ка́-ј ви́де́л пѣ́ри́те: „Пѣ́, рѣ́чѣл, шо́ ки-би́де е́дин пе́ча́т а́к ми-у́дре нъ-гѣ́зо“. Съ-зѣ́в'рту́вѣ́ нъ-тѣ́ка, съ-зѣ́в'рту́вѣ́ нъ-тѣ́ка, не́ма ни́куј. „А́же бе́, рѣ́чѣл, да́ј ти́ пѣ́ри“. И-му-ужди́ре е́н-пе́ча́т. Оти́ е́дно вре́ме се́куј чу́вѣ́к и́мише пе́ча́т, ми́ју́р му-ви́ка́ме на́, пе́ча́т. И́мута и-пре́зимута та́м-е пи́шѣ́но, нъ-то́ пе́ча́т. И, збо́гум, су-здрѣ́ве, зѣ́мѣ́нувѣ́т па́к. Ду́дѣ́л ту́къ, кѣ́де До́јрѣ́н. Оде́, о-но́бѣ́е та́м ми́ни́стѣ́рскио си́н. Он-пѣ́ клѣ́дѣ́л е́дна со́фра, е́дно вре́ме нъ-со́фра пруда́ва́ алва́, мо́же зѣ́в'ри́'те и-ви́. „О-о́ алва́, о - о́ алва́“, ви́ке. О-зѣ́глѣ́дуве тѣ́ка: „А, рѣ́чѣл, то́-ј ми́ни́стѣ́рскио си́н“. „Е́ј алѣ́вѣ́цѣ́, е́ла ту́ка бе́. Да́ј, рѣ́чѣл, та́ алва́, съ́-та. Ни́, рѣ́чѣл, ка́ рѣ́здѣ́лѣ́ме нъ-си́те на́с“. И-му-да́ве и-нъ-не́го е́днѣ́ шѣ́ка. „А́ бе́ ти́, га́зда, съ-но́го“. „А́ о́ди, ве́ле, бе́, ти́-си сѣ́урма́х чу́вѣ́к. Уд-де́ка-си́ бе́ ти́?“ „Е́, и́шче, ут-Стру́мица“. „Шо́ тѣ́ка“? „Дудѣ́ме, рѣ́чѣ, нъ-ца́ро, Ца́руви́ ку́ли има́ уф-Стру́мица, не́ли, дудѣ́ме дъ-пе́ча́лѣ́ме пѣ́ри зъ-ца́рѣ́цѣ́та мо́ма. Ко́ј ки-дуби́ по́ви́ке

пърї, момъта кѣ-ј нъ-него, зъ-три гудіни“. „Бѣ тѣ-ли-ј рѣбѣтта, зъ-момъ съ-тѣпъте. Ёла, рѣчѣл, ѡс ки-ти-дѣм два грѣста пърї, сѣмо тѣткувио мијур дѣ-ти-гу-удрум нъ-гъ'зо“. Тѣквѣ-ј прѣкѣжнїцѣта, јѣ. И тѣ' съ-зѣвъ'ртуве нѣ-тѣкѣ, нѣ-тѣкѣ, нѣма нїкуј, смѣкнѣве гѣшчїте, му-уждїре едїн мијур и нѣ-него, и-стѣнѣве си-ѣде. И-алвѣцї'та си-уддѣл, и-бузѣцї'та. Трѣгнувѣт ус-пѣрѣхѣдо, и-тѣк и-тѣм, и-тѣк и-там, вѣ'рѣвт: їмѣт ѡшче нѣкуј дѣн дѣ-прѣстїгнѣт гѣ'ре ду-дѣма. Кѣвицїцкио сїн ич-гу-нѣма, ѡн чѣкѣ дѣтта, а ѡни едїн дѣн пѣ-рѣно прѣстїгнѣле. Утрїнтѣ о-курдїсуве пѣрѣхѣдо, злѣтнїо пѣмпѣр, стїгнѣве дѣно, ги-пукѣжувѣ пърїте и гѣ-зїме цѣрскѣта мѣма зѣ-жѣна.

Забележана од Мито А. Кречов, род. во Дојран 1899 год., рибар

Тѣрѣвѣцо и нѣрѣчнїцїте

Имѣло еднѣ времѣ нѣкуј тѣрѣвѣц кој шѣтѣл уд-грѣт нѣ-грѣт. Шѣтѣјки дѣдѣл нѣ-нѣкѣ прїстѣнїшче, испѣднѣл уф-нѣкѣ сѣло. Бїло ѡц-кѣна и тѣ тѣрѣвѣцо видѣл дѣка свѣтѣ' уф-нѣкѣ кѣ'шча свїтїло — тугѣј нѣмѣло лѣмбї, сѣдѣле нѣ-кѣндїла, нѣ-свѣшчїчки — фл'ѣзѣл уф-дѣро и-чукнѣл нѣ-врѣтта. Тї' испѣднѣле, гѣздїте, и-о-прїймѣле нѣ-гѣсте. Тѣ вѣчѣр ѡни-пѣ ки-пѣрѣїле пѣрѣжѣшка, имѣле рѣднѣно дѣте, жѣнїко. Пѣрѣїле шо-пѣрѣїле тѣмка, вѣчѣрта, адѣтто ѣ нѣпѣрѣїле и-си-л'ѣгнѣле. Ѳти сѣлцѣка кѣ'шча, сїрумѣшка, уф-ѣдна удѣјѣ сїте спїјѣле, и тѣ л'ѣгнѣл пѣр-нїх. Ама не-ѣфѣтїло сѣн, рѣчѣл: „Стѣј дѣ-вїдум вѣ вѣчѣр шо-ки-дѣјдѣт, нѣ-тѣ мѣма шо-ки-кѣжѣт!“ Тѣмѣм съ-чїнѣло пулѣнуш дѣдѣле нѣрѣчнїцїте и-пучнѣле дѣ-кѣжѣвѣт. Пѣ'рѣвѣта рѣчѣла: „Е, дѣ-ј жїва и-здѣрава, дѣ-пурѣсне гулѣма, ѣбуф кѣсмѣт д-їма“. Дрѣгѣта: „Ка ки-пурѣсне, тѣ шо-ј-дѣјдѣн нѣ-гѣсте мѣ'ш дѣ-ј-бїде“. Трѣтта пѣ рѣчѣла: „Уф-гулѣм грѣт д-ѣде“. Ут-тѣм стѣнѣле тї, си-уддѣле.

Тѣ гѣсто си-рѣчѣл: „Тѣ мѣма ѣнус съ-рѣјце, јѣс-сум двѣјсе гудїни и-ѡшче двѣјсе дѣ чѣкум, јѣс сѣке дѣ-устѣрѣ'м. Шо-не-бївѣт рѣбѣти. Туку дѣј дѣ зѣм, дѣ нѣсум вѣнка“. Зїмѣве, кути ка-бїла уф-пѣлѣнте а-дїгнѣве — мѣјкѣта и тѣткуто си-зѣспѣле — а-нѣдѣнуве нѣ-кѣл вѣнка. Съ-кѣчѣве нѣ-брѣдо, с-їзбѣгуве. Ѳни ка-стѣнѣле сѣбѣјле, глѣдѣт — нѣма мѣмїчка. Дѣка кѣ нѣјдѣт? Еднѣ времѣ слѣшѣт ка плѣче вѣнка, нѣ-кѣло нѣдѣнна. Ка видѣле ѡт-ѣј жїва, а-рѣзвїјѣле — сѣмо нѣ-курѣмо мѣлце бїла судѣрѣна. С-јѣ пѣрѣбрѣле. Вѣрѣле гудїни, мѣмѣта пурѣснѣла. Ус-сѣлцкїте мѣми нѣ-ѣрто удїле, шѣтѣле, рѣстѣла кути сїте сѣлцкї дѣна.

Ут-кѣ-пумїнѣле двѣјсе гудїни, съ-дукѣрѣло рѣт тѣ тѣрѣвѣцо дѣ-дѣ' пѣ уф-тѣ сѣло. И їде. Вѣчѣрта си-нѣјце акѣрѣно, уф-кѣвѣнѣто пусѣдѣле и уддѣле нѣ-ѣрто. Тугѣј, еднѣ времѣ, сѣ нѣ-пѣ'то сѣ-брѣле, и-рїјѣле нѣ-їн тѣ'пѣн, нѣ-ѣдна гѣјда, глѣвно и-рїјѣле. Ѳрїшча имѣло. Ѳдѣт и нѣ-ѣрто нѣј-ѣбува тѣ мѣма, сѣлцкѣта, и-сїурмѣшкѣ чѣвѣк. И-рѣчѣл нѣ-тї' пубѣрѣ-тїмто: „Тѣ мѣма вѣ вѣчѣр дѣ зѣмум, нїшче не-сѣкум“. Пубѣрѣтїмо му-удгѣвурїл: „Тї тѣрѣвѣц, тѣ сѣлцѣка мѣма, нѣј-алчѣк, нѣ-гувѣдѣр ѣј, как кѣ зѣмїш? Слѣшї, рѣчѣл, јѣс мѣјта ки-т-јѣ-дѣм, тѣ нїм-гѣ-зїмї“. „Нѣ, рѣчѣл, илї ѡна илї дрѣк нїкуј“.

Е, къндисувът, одът. Таткуто фътил дъ-кръ'чке. „Как да дам мójта мома нъ-търговъц, кò нй'-сме сјурмáси, дур-не-лйче“. „Јас, рьчел, йм пьри и-дà-ублечум и-д-й-купум съ'то“. Уддэле у-дукāнто нъкупйле, спримйле. Извикáле сёлто, нъпрвьйле една вechър цимбйш, стьнувът уд-нъдёл'та си-одът. Тьмáм си-уддэле дóма, кути млáди си-л'ьгнáле, зéла тà дъ-с-сублече. Он й рьчел: „Ти ймиш нишáн, уддэка тé-ј тò нишáн?“ „Мáјка рьсправише, нёкò врэме, нёкуј търговъц дудёл нъ-трётта вechър, ка видёл оти бьбёк йма, зьмáл мъ-нъдьянал вонка нъ кóло, бьгáл. И-ткá, ут-тò ми-бйл тò нишáн“. „Е мур, рьчел, нъвёсто, ми-јас бих тò шо-ть-нъдьянх. Не-сáкáх дъ-т-зём, оти нъречниците кьжá': „Дь-пурáсниш, ка ки-бйдиш гулёма мома дъ-съ-вьрнум дъ-ть-зём. Зьрди тò јас ть-нъдьянх нъ-кóло, дъ-не-ть-зём. Ама шо-съ-нъпишáло тò ки-бйде, пь-јас дудэх дъ-ть-зём. Ајде, рьчел, сá нъвь'д д'-одьме, прь-дéдо и-прь-бáба, пá пу-нóво свáдба дъ-пáвьт“. И-ткá, шò рьчели нъречниците, тò му-съ-испълнйло нъ-търговьцо.

Мара Кречова, род. 1931, Дојран

Уфчáро и змй'та

Имáло едно врэме éдин уфчáр. Тò уфчáр си-бил нòго сјурмáх и пьсёл сёлцките óфци. Пьсёлски óфци нёкуј дён една кьпйна съ-зпьлйла, гулём óгин испьднáл ут-тáм. А-тáм имáло-пь една змй'. Змй'та пучнáла, ка фьтил óгино дъ-гòре; дъ-пйске, пóмуш бьрkáла. Он съ-упльшйл, рьчел: „Јас дъ-ти-дáм пóмуш, шо-не-бйве рьбóта“, съ-упльшйл уфчáро. Тà му-викáла: „Ти-съ-мóл'ум пúшч-ò стáпо дъ-съ-зьмóтум, дъ-испáднум. Шò сá-киш съ'то ки-ти-дáм“. Си-пушчйл уфчáро стáпо, съ-нъмутáла óна, испьднáла уд-óгино. Му-рьчела: „Лéгни дъ-ти-пл'унум ўф-уста, ут-сйте изйци ки-знáјш, а-мóјта мáјка, кути пáр-еј нъ-змйјте, ки-ти-дá гулёми пьри, шо-мъ-спьсй, оти јас-сум нйјна шчёрка. Уддэле прь-мьјкá-ј нъ-змй'та. Мáјкьта ка видела оти змй'та гь-спьсйл, зимáла, му-дéла лйра и-рьчела: „Ки-гь-клáјш вechър пут-пёрницьта, сёкò събáјле еднáта двé ки-съ-пáвьт. И ткá бугáт ки-съ-чйниш. Ама нёма нъ-нйкуј дъ-кáјш, нй нъ-дéца нй нъ-жéна. Аку-кáјш, к'умриш. Клётвь дъ-тé-ј“.

И ткá тò чувék стьнáл, си-уддёл дóма. Си-л'ьгнáле, утринтá пут-пёрницьта нъјдёл двé лйри. Пучнáле пò-бугáтичко дъ-съ-ублечувът, дъ-съ-рáньт. Вáјн си-купйле нйвичка, ўтре кóјнче, рáло и-ткá пучнáле бугáти дъ-съ-чинувът. Убуво и-кь'шча си-нъпрвьйле, си-пудридйле съ'то. Тà жьнá-му кá съ-фтирйла: „Кáжи, дъ-кáжи“. Он рьчел: „Слúши, јас не-ти-кьжўм, сá нёли тé-ј áрно. Јáјш, пйјш, шо-ти-трéбе дъ-знáјш уд-дék сме бугáти?“ „Ама сёлто мь-пйтьт ишче уд-дékъ тй пьри. Уд-дék сме-сь-чинáле бугáти“. „Има, рьчел, врэме, јас ки-кáжум уд-дékъ“. Пуминáло нёкò врэме, съ зьтуплйло. Она бйла ут-кьдъ-Вьлáндуво. Рьчеле: „Ај к'-òме нъ-гòсте“. Она устьнáла брёмена, а имáле и-кубйла и-кóјн. Она бйла кáчьна нъ-кубй'лта. Удйле шо-удйле, ткá ду-кьдъ-Фурка — Дервён-то шо-му-вйкьме нй. Пуд-éдно дь'рво рьчеле: „Ај дъ-сёдньме, дъ-съ-пучй-ньме“. Пь-кóјно сё викал нъ-кубй'лта: „Ајде, едвáј, едвáј óдиш“. Пь-кубй'лта му-викáла: „Е, шо-не-к-òдум едвáј. Нй, јас двýјца и-двýјца

но сум, чътвърјуца, а вѣ само двѣца-сте“. А он, оти ут-сите изѣци рѣзбирал, сѣ слушал шо-пъркажувѣт. И-ка съ-пучнале, ка стѣнале, а-къчил нѣ-кѣјно, а он съ-къчил нѣ-кубѣлта. „Оти, рѣчѣл, мѣ-къчи сѣ ут-кубѣлта нѣ-кѣјно?“ „А мур, рѣчѣл, кѣјно по-силно оде, по-скоро к-одѣме, зърди тѣ-къчѣх“. Не, она па съ-фтирила дѣ-каже зѣшо гѣ-рѣзминѣл ут-кубѣлта нѣ-кѣјно.

Па пуудѣле, пуд-ѣдно друго дѣ-рво съдѣнале дѣ-съ-пучѣнѣт и лѣ-гнѣле тѣ-ка дѣ-пуспѣт, дѣ-пудрѣмѣт. Пѣт дѣ-лѣк. И-нѣкѣ пѣлѣнѣ фѣтил дѣ-чѣрчѣре: „Е, рѣчѣл, тѣ чувѣк кинисѣл гѣсте дѣ-бѣрке, а дѣ-оде гѣре пут-тѣ дѣ-рвото дѣ-видѣ кѣлко пѣрѣ има, д-оде дѣ-си-ги-зѣме. Шо му-трѣбе дѣ-бѣрке гѣсте, ус-жѣна-му ус-акѣло кинисѣл“. Ут-там рѣчѣл: „Знѣјш жѣно, ми-тѣ-кѣна оти вѣ-вѣчѣр ки-ни-дѣјше гѣс, а дѣ-съ-вѣ-рѣнѣме гѣсто дѣ-с-јо-прѣчѣкѣме. Утре к-ѣмѣнѣ-Вѣлѣндѣво, уф-дѣдо и бѣба“. Ут-там, а-излѣ-жуве, съ-вѣ-рѣнѣ-ѣт, а-нѣсе дѣма. Стѣнал он, съ-къчил нѣ-кѣјно, уддѣл пуд-дѣ-рвото, си-ј-нѣ-дѣл пѣрѣте, стѣнал, си-ду-дѣл дѣма. Пѣ-бугѣти съ-чинѣле. Тѣ-ка съ-фти-рила: „Кѣ-жѣ дѣ-ка-жѣ, кѣ-жѣ дѣ-ка-жѣ, пѣрѣте уд-дѣ-къ-съ и нѣ-тѣ-лѣ-бугѣти шо съ-чинѣме“. „Слу-ши-мур, рѣчѣл, тѣ-лѣ-къ-пѣ-рѣ-сѣ-ли, чѣ-мѣ-сѣ-киш дѣ-ти-ка-жѣм и ки-ти-ка-жѣм, ама пѣ-рѣ-во шо-ки-нѣ-рѣ-дѣм ки-нѣ-пѣ-рѣ-виш. Вѣ-ри чѣ-нѣ-ца, мѣ-си пѣ-пи, пѣ-стѣ-ли, сѣ-рѣ-ди и нѣ-пѣ-кум жѣ-ки-лѣ-гнѣм, кѣ-ѣ-мѣ-рум, тѣ-ки-мѣ-пѣ-рѣ-пѣ-виш“. И тѣ, лѣ-ка жѣ-на уф-акѣло, тѣ-лѣ-къ-дра-ма имѣла дѣ-и-чѣ-нѣ-ца вѣ-рѣла и-пѣ-пи пѣ-рѣ-вила. Пѣ-стѣ-лѣ-ла, он лѣ-гнѣл и-сѣ-шѣ-те ѣ-зѣ-пѣ-лѣ-ла и сѣ-кѣ-пѣ-вѣ. Мѣ-жѣ-ј кѣ-ѣ-мѣ-ре, вѣ-жѣ-но ки-ј-ка-жѣ уд-дѣ-къ-съ пѣ-рѣ-те. „Слу-пи, рѣчѣл, сѣ-ти съ-дѣ-ла ду-мѣ-не, ама не-дѣ-дѣ чѣ-нѣ-ца нѣ-ку-кѣ-ш-ки-те и нѣ-пѣ-тѣ-лѣ-то“. „Ми, рѣчѣла, ки-дѣ-дум“. Ут-там, пѣ-рѣ-лѣ-ла нѣ-ку-кѣ-ш-ки-те чѣ-нѣ-ца и-пѣ-пи нѣ-кѣ-чѣ-то. И-фѣ-ти-ле дѣ-съ-кѣ-рѣ-т ку-кѣ-ш-ки-те кѣ-ј-ка-к дѣ-чѣ-пѣ-нѣ-т. Пѣ-тѣ-ло уддѣл, фѣ-ти-л: „Ко, ко, ко, рѣчѣл, сѣ-те ку-кѣ-ш-ки ки-вѣ-зѣ-рум, ама нѣ-ѣ-дин не-дѣ-м дѣ-чѣ-пѣ-не зѣ-рнѣ-то, па жѣ-с кѣ-чѣ-пѣ-нѣ-м“. Е, е, рѣчѣл пѣ-тѣ-ло: „Шо-сте-глѣ-пу-ви ку-кѣ-ш-ки, пѣ-рѣ-ни уф-глѣ-вѣ-та, ѣ-чѣ-нѣ-мѣ-те акѣ-л. Не-глѣ-те оти ду-мѣ-кѣ-но лѣ-гнѣ-ла дѣ-ѣ-мѣ-ре зѣ-тѣ-р, от ки-ка-жѣ нѣ-ду-мѣ-кѣ-нѣ-къ-та пѣ-рѣ-те уд-дѣ-къ-съ. Кѣ-лѣ-къ-ј и-ѣ-н лѣ-к! Пѣ-рѣ-стѣ-нѣ-ла дѣ-ѣ-мѣ-ре зѣ-жѣ-нѣ-з зѣ-тѣ-р“.

Кѣ-чѣ-то пѣ-съ-дѣл, пѣ-пѣ-та нѣ-жѣ-дѣл. И-му-рѣчѣл пѣ-тѣ-ло нѣ-кѣ-чѣ-то: „Ми-ѣ-тѣ-ти не-жѣ-јш?“ „Как дѣ-жѣ-м, рѣчѣл, кѣ-ду-мѣ-кѣ-но кѣ-ѣ-мѣ-ре. Он-ѣ-ј тѣ-ка зѣ-кѣ-лѣ-нѣ-н и-пѣ-ки-ј-ка-жѣ нѣ-жѣ-нѣ-та пѣ-рѣ-те уд-дѣ-къ-съ“. Ка чѣ-јѣ-л тѣ-отѣ-и кѣ-чѣ-то не-жѣ-де и-пѣ-тѣ-ло и-шо пѣ-рѣ-ка-жувѣт, рѣ-пѣ-нал: „Шо сѣ-киш жѣ-но, пѣ-рѣ-и, пѣ-рѣ-ли? О-ј, рѣчѣл, а-дѣ-нѣ-ци тѣ-ту-јѣ-гѣ-та шо-ј-дѣ-ло“. А-ду-нѣ-цѣ-ла ту-јѣ-гѣ-та. Она си-рѣчѣла ки-ј-ка-жѣ пѣ-рѣ-те уд-дѣ-къ-съ. Ка-си-зѣ-мѣ-л, ѣ-дри пѣ-гѣ-ре, пѣ-дѣ-ло, ѣ-дри ус-тѣ-ту-јѣ-гѣ-та. „А-мѣ-н мѣ-жѣ-но не-сѣ-кум дѣ-ми-ка-јш, не-сѣ-кум пѣ-рѣ-и“. „Нѣ-ти пѣ-рѣ-и. Ки-кѣ-жѣ-виш-ли, ки-мѣ-пѣ-тиш-ли?“ „Не-тѣ-пѣ-тѣ-м“. „Шо-тѣ-ј, рѣчѣл, шо-сѣ-киш, жѣ-диш, пѣ-иш, лѣ-гнѣш, сѣ-иш. И сѣ-не-знѣ-јш шо-пѣ-рѣ-виш, уд-дѣ-къ-съ пѣ-рѣ-те, уд-дѣ-къ-съ. Чѣ-мѣ-сѣ-киш нѣ-го дѣ-знѣ-јш, на-ти-кѣ-тѣ-ко, стѣ-ни ѣ-си“. „Не-си ѣ-дум и-не тѣ-пѣ-тѣ-м“. И тѣ-ка си-усѣ-нѣ-ле и-бугѣ-ти и-слѣ-жѣ-ни, ду-вѣ-к уз-дѣ-цѣ-та.

Мара Крѣчѣва

Сирумашкушо гёше

Имáло ёдно вре́ме ёдна сирума́шка фьми́л'а. Та́ткуто умре́л, има́ле ёдно де́тънце, усте́на́л сира́че. То́ дете́ рьсте́л, пурьсна́л, стьна́л нь-о́сум гуди́ни. Пъ-куми́шї́ биле ус-ца́ро. Де́ца кути-де́ца, и-ца́рскуто дете́ и-нь-сирума́шкѡ си-изл'ёва́ле нь-дво́ро дъ-с-игра́'т. Игрѣ́ја́ки, то́ сирума́шкуто дете́ ма́на́л ка́мьн, нь-ца́рскѡ си́и ма́-скьпа́л гла́вьта. Ца́ро не́ли кути ца́р й́ма ши́ро́ка рь́ка, пувлáдуве и-сь-ми́сле как до́ ка́зне де́тто, или-до́-пугу́бът или-пъ, у-за́твур до́ кла́т. Ка-чу́я́ле бърба́но оти-чу́ке, оти-ко́-ка́знът, то́ де́тто удде́л до́ма. „Ма́мо, рь́чел, ца́рскѡ си́и мь-кьжа́л оти ја́с-сум ма́ скьпа́л гла́вьта и-бьшча́-му чу́ка бърба́но зь-дь-мь-ка́знът, уф-за́твур дь-мь-кла́т. Зьшо́ до́-м'м уф-за́твур? От-ма́-скьпа́х гла́вьта! Дал' он-и́ч не-ми-га-ј-скьпа́л гла́вьта нь-ме́не. Шо́ дь-ньпра́'м, шо́ би́ше та́те?“ „Ми-та́т-ти, рь́чел, си́нко как-би́ше-жи́ф й́ми́ше ёдна пу́шка, ѡди́ше пу-ло́ф, лувци́' би́ше“. „Де́ка-ј мър-ма́мо та́ пу́шка? „Нь-тъва́но-ј“. То́ дете́ съ-кьчу́ве нь-тъва́но, нѣ́дел пу́шкьта, нѣ́дел фише́ците, без-дь-зна́ мь́жа́-му, си-ј-зиму́ве, стьну́ве ѡ́де уф-бь́ро.

Та́ ма́ка до́ма усте́нала биз-де́те, фьти́ла дь-пла́че. А-дь-до́', а-дь-до́', не́ма-го. То́ дете́ дигна́л гла́ва. Ва́йн уф-бь́ро, у́тре уф-бь́ро, тька́ го́ре си-ньпрвьі́л ёдна кули́бичка, а-и-ку́чьнче с-има́л ус-не́го. Та́ кули́бьта а-ньпрвьі́л он тьма́н пукрь́ ёдна ба́ра, е́зерце. Уф-то́ е́зерто пъ-има́ло се́ па́тки ди́ви. Ва́йн уте́пе, у́тре уте́пе, фьти́ло и-зи́ма, пьдна́л снecк. Ус-ку́чьто са́мо си-живѣ́я́л и-ус-па́тките съ-рьні́л. Ёдно вре́ме лиши́цьта ньми́рисала, ду́де́ла и-чуки́нала нь-вра́тта. „Шо́ ўбу́во ми́ри́се“, рь́чела. А-пушти́ле. „Слу́ши, рь́чел, ки-до́јш нь-го́сте, ама́ пра́во го́ре не-ки-гле́јш“. „А, не-гле́дум“, лиши́цьта й́тра. Ут-та́мка, рь́чела: „Е, е пра́во, го́ре шо́ па́тки ви́сът“. Е, й-дьде́л е́днá. Нь-дру́гьта ве́чър: вь́лко, ме́чкьта, за́јците, си́т съ-изри́дї́ле. „Ими, рь́челе, ти ки-нь-ра́ниш уф-та́ дь́лга зи́ма и-тъка́ ки-пръживе́'ме. Ни́, шо-ки-ти-пу́требе нь-те́бе, ки-ти-спумо́гньме“. „Ја́с, рь́чел, а-са́кум ца́рскьта мо́ма, аку́мѡ'жете дь-ма́-до́нцьте“. Пурьсна́л то́, ерге́н съ-чи́на́л. „Оти, рь́челе, дь-не-а-до́нцьме!“ Нь-лиши́цьта й́ тьк-на́ло: „Ја́ ка́ ка́ до́нцьме: ки-на́јдиш ти е́дин плу́к, ра́ло, ме́чкьта ка́ кла́'ме нь-пре́ди и-вь́лко, а-ја́с уд-за́ди; к-ѡ́дьме уф-нь-ца́ро дво́ро ки-ѡ́рьме, шо́-й́ма жи́во съто ки-изо́рьме. Ка-ки-ви́дът тькво́ чу́до, оти́ ни́ ѡ́рьме, си́те ки-испа́днът, ки-испа́дне и-ца́рскьта мо́ма. Ка-ки-испа́дне ца́рскьта мо́ма ѡ́рьл'то ки-сто́'т нь-кь́шта, ка́ гра́бнът, ка́ до́нцьт“. И-тъка́ ньпрвьі́ле. Удде́ле нь-пулу́нуш, ка-зе́ле живѡ́тните, ка-ура́ле, ка-дру́бі́ле, ка-ура́ле, ама́ ни́куј не-испь́дна́л, би́ле ле́гньни. Дури́ утри́нта́ испь́дна́ле дь-ви́т шо-ј-та́-рьбо́та, шо-ј-то́-чу́до. Дру́гьта ве́чър рь́челе: „Ни́ к-ѡ́ме нь-де́н нь-пла́днина дь-ѡ́рьме, зь-дь-мо́же д-испа́дне и-ца́рскьта мо́ма“. И-утри́нта́ удде́ле, тька́ ньпрвьі́ле и испь́дна́ла мо́мьта нь-бь́лко́но. Тьма́н съ-пудь́дела нь-бь́лко́но, ѡ́рьл'то съ-пушчи́ле уд-го́ре, а-фьти́ле, а-ну́си́ле.

Бре-ту́ка, бре-та́м, ца́рскьта мо́ма а-не́ма. Ву́јни́ ца́ро пушчи́л, чи́на́л, нь-мо́жът да́ зе́мът. Ти́ живѡ́тните, ме́чките, лиши́ците, вь́лците съ-бу́ри́ле, уд-го́ре ка́мьне пушчу́вале, шо-удде́ла во́јска, чу́век не-съ-вь́рна́л. И-рь́чел ца́ро: „Не́ма фа́јда, ја́с то́лко во́јска истьпа́х з-ё́дна шче́рка, да́ј ки-ви́дьме пу-ба́би, пу-мь́гї́“. Не́ли тьквї́ ста́ри же́ни има́ло, мь́гї́' шо-првьі́ле — мь́гесни́ци. А-пушчи́ле ба́бьта, а-пъ-то́-дете

бил нь-лоф, сама съ-пугудила момъта. А-излъ'жуве бабъта: „Тька шчёрко, унька шчёрко, бышча-ти мъ-пушчй“, тō, другото, а-зимуве, а-носе. Ка дудёл дётто, нема момааа. Вьчърта съ-збрале па сите животни и-рьчеле: „Дека-ј гздърицъта?“ „Ми-нем-гъ, гъ-зимала некō баба“. Утринта тй' па съ-пушчувт. А-нь-момъта чумкин й-съ-зърсало пръ-дётто. С-jo съкала ошче уд-мълэчки. И-там съ-зърсале повике. „Јас, рьчела, и-дъ-мъ-уткрадът па ки-бегум“. Ус-лисиците, ус-животните съ-здушила и-она. Утринта дудэле, гъ-уткръдэле. Па пушчил царо војска, ама па гъ-истъпале. И-нам, уз-дობър начин пушчил абер дъ-дójde, дъмék зъ-дъ-биде уф-него зёт. Царо саке не-саке, оти сирмашко дете, момъта чим с-jo саке, пръвйле свадба, цимбйше.

Мара Кречова

Н И К О Л И Ч

Стани Пётро, стани шчёрко,
 ојгин дъ-нъвалиш, вичёра дъ-правиш,
 вичёра дъ-правиш Пётро, ки-ни-дójдат гóсте,
 ки-ни-дójдат гóсте Пётро, нај-лóшите Тúrци,
 дёвът лири ми-сакът шчёрко Пётро,
 а-немум јаска ни-една лира
 и-не-гъ-знам кьквa-ј лиръта.

Е-бре-гаурин, шó чéкиш оште,
 шо-не-дајш дёвът лири?

А-бре-Тúrци, виъ мој душмане,
 или-мъ-кул'ájте, или-мъ-бъсéjте,
 јаска немум ни-една лира, а
 виъ ми-сакъте дёвът лири.

Ки-ти-зёмме глaвъта бре-гаурин.

Аку-гъ-зёмите, кá-зёмите глaвъта-ми,
 ка-немум јас, ка-не-ги-знам, бйле,
 лирите кьквй-съ, кá-зёмите.

Чувéко гу-фътйле напкун, зъ-тиъ дёвът лири гу-зъклaле. Тька тйъ пáри ги-зъмувaле Тúrците уд-ристéнто. Дёвът гудйни трéбъ дъ-рбóбте дъ-ги-стйгне тйъ дёвът лири.

Забележано од Дио Ристов Танов, роден 1894 г. во с. Асанли, Дојранско; 1912 дојден во Николич. Жена му од Грамадна, Кукушко.

РАЗГОВОР

Кѡга ки-съ-ујагне ѡѣцъта, ѡна ки-зѣмъ ки-гу-избѣлиже јагнето, ки-гу-учѣсте и-пѡсле трѣбъ дъ-гу-пудѡјш, знáчи дъ-цѣце. Кá ки-гу-пудѡјш, ѡн ки-съ-нѣуче, вѣч другѡ дѣн сáм ки-мѡже дъ-цѣце. Исто и-крáвътá тѣкá, тѣлето трѣбъ дъ-гу-пудѡјш пѣрво, дудѣка-ј мѣлѣчко, пѡсле ѡн ки-цѣце сáмо. Áку нѣ сáкѣме дъ-цѣце тугáј ги-удбѣвѣме уд-мáјкътá.

Кърмá нѣъ му-вѣкѣме тѡъ шо-дáвѣме, дáл' кѣ тѡ мѣл'ьно ѣдро, уд-чинѣчка или уд-учумѣн, или уд-чинѣца. Кърмá иште, пу-нáшо. Кърмáта, съ-зѣмъ жѣто, съ-нѡсе нѣ-вудѣнѣцътá, пѡ-ѣдро съ-смѣл'уве и-тá-ј кърмá. Пѡсле съ-турѣве мáлко сѡл'че, прѣд дъ-съ-тѣре дъ-јáдът.

Зѡбѣне: му-дáвѣме дъ-јáде учумѣн или чинѣчка. Три пѣ'ти: събá-јлинтá, нѣ-плáднина и-вѣчър.

Гувѣътá ги-збѣрѣме нѣ-еднѡ мѣсто, нѣ-Збирá'лто, и ут-тѣка пѡсле ги-нѡсѣме нѣ-Сѣјте Чѣшми, Икѣмци, Сѣъ Рѣка, Пујáцкá Рѣка.

Бѣтимо-ј нѣпрáвѣн уд-дѣски, изрѣбѡтън, пѡсле съ-турѣвъ уф-нѣго млѣкуто и-съ-чѣкъ ус-чурѣло, съ-вѣкъ тѣкá дѣрвuto шо-съ-чѣкъ. Млѣкуто кá ки-съ-измѣ'лзе съ-цѣде сус-цѣтка, а-сѣрнуто пá, кá ки-съ-путсѣре съ-цѣде сус-цѣдáлка. Тá-ј ут-плáтно. Кѡга съ-измѣ'лзе, кѣде-нáс тѣка, съ-исцѣдуве и пѡсле, кѡга е ѡште тѡпло, съ-турѣвъ сѣриште и-съ-турѣвъ нѣ-тѡпло мѣсто дъ-съ-фáте, му-вѣкѣме нѣъ, и-пѡсле съ-турѣве уф-цѣдѣлкътá, съ-исцѣдуве, съ-рѣстрѣсувъ нѣколко пѣти дудѣка съ-исцѣде, дъ-мѡже дъ-съ-рѣскѣ'рше уфнѣ'тре, дъ-му-съ-исцѣде вѡдá шо ѣмá, сѣ, цѣк. Тá' вѡдá шо-съ-цѣде съ-вѣкъ сурувáтка, а-ѣрда áку прáвиш, уд-мѣтънѣцътá áку зѣмиш дá зѣтѡплиш нѣ-ѡјино, тá' шо-съ-цѣде цѣк ѣ вѣкѣме. Сурувáткътá пáк нѣ-нѡво мѡже дъ-съ-зѣгрѣ', дъ-съ-нѣпрáве пáк ѣрда, сурувáтка.

Сѣрнѣто, ѣрдѣтá, мáслuto, сѣ'то тѡъ гу-вѣкѣме мѣксѣл, ѣсто и-млѣкуто флѣвъ тѣка, ут-стѡкътá шо-съ-искáруве сѣ'то.

Зѣ-дъ-съ-путквáсе млѣкуто, нѣ-тѡъ млѣко шо-гу-чѣкѣме, нѣъ му-турѣвѣме мѣтнѣца. Áку сáкиш млѣку дъ-путквáсиш, зѣ-дъ-стáне ѡн кѣсѣло млѣко зѣ-чѣкѣне, ѡбѣчно и-гу-јáдѣме тѡъ, съ-турѣве мѣтнѣца, уд-мѣтнѣцътá ки-тѣриш уф-нѣго и-ѡн съ-фáште. Áк сáкиш пѣ-дъ-прáвиш кѣсѣло млѣко, ѡбѣчно, зѣ-јáдѣне, тугáвá тѡъ съ-зѣтѡпл'уве пѣ-съ-турѣве уд-нѣго, мѣјá съ-вѣке тá', пá дѣ кѣсѣло млѣко. Квáс упутрѣбѣвѣме зѣ-лѣбо.

Кѣјмáк? Нѣъ му-вѣкѣме кѣјмáк нѣ-кѣслuto млѣко кѡга ки-скѣсне, гѡрниѡ дѣл, тѡ-ј нѣгуфто мáсло, ѣсто сус-млѣко излѣве, тѡ-ј кѣјмáк. Нѣ-прѣснuto млѣко кá ки-гу-зѣтѡплиш кѡрá фáке. Тá' ин-вѣкѣме кѡрá. Гулáстрá вѣкѣме, тá' ѡште кá ки-гѣ-зѣтѡплиш ѡдмá съ-здѣрѣве.

Кѣде нáс нѣъ сáмо ѡбѣчно прáвѣме, ѡбѣчно сѣрне, ѣнѣче кѣшкѣвáл, тѣкѣвѣ рѣбѡти нѣ знáјме дъ-прáвѣме. Гу-клáвѣме уф-сѣлмѣурá. Тил'мѣ гу вѣкѣме ѡште кá нѣ-ј цѣдѣно. Пѡсле ки-стáне стáро сѣрне.

Цѣнгѣрáк е тѡъ шо-дрѣнке, дъ-мѡже дъ-ѡдѣт пу-нѣъ ѡѣците, дѣ-ги-вѡде. Цѣнгѣрáк съ-турѣве нѣ-тá ѡѣцá шо-ѡде нѣпрѣди сѣ. Уфчáро? Стáп уф-рѣцѣте, нѣ-стáпо гѣрлѣк, áку-ѣмá, áку-нѣмá, нѣмá. Пѡсле, тѡрѡ нѡсе зѣ-лѣп, уф-тѡрѡтá ѣмá лѣп, нѣкугáш ѣмише лѣпки. Лѣпкътá-ј издѣ'лѡвнá уд-дѣрво, ѣмá кѣпáк и-дѡлниште. Уф-лѣпкътá съ-турѣве кѣтѣ'к, дáли кѣ-ј сѣрне, ѣрда, пѣ'ржѣни јáцá, шо-ѡѣло, кѣтѣ'к вѣкѣме.

Къде-на́ска два пъ́ти й-стри́жъме. Пъ́рвѣта вѣ́лна а-ви́къме ста́ра вѣ́лна, се́га прѣ́лѣ́тта шо-ки-съ-стри́жѣт, а вѣ́торѣта па, е́сѣнта стрі́жѣна, та́ ја ви́къме ја́рина.

Кра́вѣта прѣ́су́шувѣ; прѣ́сѣна́ кра́вѣта (зн. й прѣсекнало млекото).

Лиси́цѣта и вѣ́лко

Има́ло е́дин риба́рин, ну́сил ри́би зѣ-дѣ-ги-пруда́вѣ. Е, нѣ́дѣл е́дна лиси́ца нѣ́-пѣ́то, у́мръна. Гѣ́-тури́л уф-ко́шуфто, ка́ ки-уди́л до́ма ки-гѣ́-удра́л. До́бро-ама, та́' не́ би́ла у́мръна, уживе́ла. Ги-ишутка́ла ри́бите пу-пѣ́то и-испѣ́ди́ла ут-ко́шуфто, съ-фѣ́рли́ла, си-ѣ́-збра́ла ри́бите и-си-удде́ла уф-ни́нѣта кѣ́шча, уф-дѣ́пкъта. Е, удде́л риба́ро уф-не́коѣ се́ло дѣ́-пурда́вѣ ри́би. Удде́ле дѣ́-купѣ́вт, амѣ́-вѣ́рзѣни ко́шуфто па́к, не́ знае́ риба́ро оти ри́бите ги искѣ́ра́лѣ, ги не́ма ри́бите. И-тѣ́ка риба́ро, оти ги лѣ́же нѣ́-сѣ́л'а́не, не́ма а ви́ке: „О-ри́би ко́ј са́къ, ри́би, ри́би ко́ј са́къ“, а пѣ́-ри́би не́ма уф-ко́шуфто, гу-утѣ́па́ле тѣ́кѣ́то, риба́ро. Е, по́сле й дѣ́дѣл вѣ́лко нѣ́-го́сте нѣ́-лиси́цѣта и ви́ка́ла лиси́цѣта: „Кѣ́мо вѣ́лче ним глѣ́ди пу-зи́до нѣ́-го́ре, й́ма тѣ́ръне и глѣ́зи“, а о́на зна́йш ги-нѣ́нижа́ла нѣ́-е́дно те́л'че или ко́нче ри́бите, ги-зѣ́кѣ́чи́ла тѣ́ка пу-зи́до, дѣ́-не-смѣ́рде; не́ дѣ́-смѣ́рдѣт. . . Е, ут-та́мка то́ъ рѣ́чел: „От тѣ́ка та́' лиси́ца дѣ́-ви́ка, сто́ј дѣ́-пуле́днум“, ка́ пуле́дна́л: ри́би. „А́, рѣ́чел, кѣ́мо лиси́це, ти́, уд-де́ка ти́ѣ ри́би?“ „Е, рѣ́чѣла, а́ска не́ фѣ́шча́х гуле́ми ри́би. Д-о́'ш нѣ́-вуди́нча́ро, пуд-думѣ́злѣ́ко, ча́рко де́къ вѣ́рте, ри́би й́ма ја́ тѣ́кви, а́мѣ нѣ́-мо́жум а́ска дѣ́-ѣ́-иска́рум“. „Е ка́к дѣ́-мо́жумѣ дѣ́-ги-иска́ръме?“ „Ки-си-вѣ́рзиш нѣ́-па́шкъта е́дин кѣ́п, о́ни ки-флѣ́зѣт уф-кѣ́по и-ки-ги-иска́риш нѣ́-кра́јта. А́ма а́ска нѣ́-мо́жум дѣ́-ги-иска́рум ут-сум-мѣ́лѣ́чка“. Нѣ́-прѣ́ви́ле тѣ́ка, удде́ле, то́ъ фли́зѣл и-кѣ́п си-вѣ́рза́л зѣ́-па́шкъта а та́' тѣ́рча́ла-па нѣ́-вуд-нича́ро дѣ́-му-ка́же оти вѣ́лко мо́-ѣ́ под-ча́рго. И, то́ъ зе́л ло́сто дѣ́-гу-кѣ́лѣ вѣ́-вѣ́лко, оти та́м бил, пуд-ча́рго. Е то́ъ, нѣ́-тѣ́ка съ-ѣ́асни, нѣ́-ва́ј съ-ѣ́асни, па́шкъта му-съ-ски́на́ла, во́да, зна́чи, пѣ́льѣ кѣ́по, не́ изле́вѣ, е́дѣ́ѣ изѣ́гѣ́л. Е, на́пкъм, ти́ѣ, ка́ изѣ́гѣ́л, и-лиси́цѣта па́ съ-нѣ́дѣ́ле. До́бро а́ма, вуд-нича́ро вѣ́чѣ́рал, вѣ́чѣ́рал не́коѣ ка́ша, фѣ́ти́ла, та́ ка́шта са́ нѣ́мѣ́жа́ла, ка́ удде́л вѣ́лко до́' те́пе, та́ ка́ша си-нѣ́ма́жувѣ нѣ́-гла́вѣта, а-нѣ́-то́ѣ па́ш-къта му-ски́на́л, нѣ́-вѣ́лко. Съ-нѣ́дѣ́ле на́пкун па́к, та́ о́хка, гла́вѣта, мо́зуко й-истичѣ́л, о́но ка́ша би́ло. Е то́ъ, на́пкун рѣ́чел: „Ка́ч-съ-нѣ́-ме́не нѣ́-гѣ́рбо, и-нѣ́-ме́не па́шкъта мѣ́-бо́ле, амѣ́ нѣ́-те́бе гла́вѣта та́ здру́бил“, а о́но ка́ша. Е, съ-кѣ́чѣ́вѣ нѣ́-гѣ́рбо, де-бре, де-бре, о́ѣт, лиси́цѣта му-вѣ́ле: „А ут-ту́ка, а ут-ту́ка“, ка́ ду́дѣл, зна́чи, ду-ни́нѣта кѣ́шта, ду-дѣ́пкъта, му-съ-фѣ́рлѣ́вѣ уд-гѣ́рбо и-уф-ни́нѣта дѣ́пка флѣ́вѣ. До́бро а́ма вѣ́лко гуле́м, нѣ́-мо́же дѣ́-флѣ́зе уф-ни́нѣта дѣ́пка, зна́чи дѣ́пкъта мѣ́лѣ́чка. Вѣ́ртѣ́л, вѣ́ртѣ́л, нѣ́-прѣ́вил не́ку́ј гѣ́рли́к, тѣ́ка не́ку́ј чингѣ́л', да́ зѣ́ка́че, дѣ́мѣ́к да́ иска́ре нѣ́-лиси́цѣта. Мѣ́чи́л, мѣ́чи́л, нѣ́-му́жѣ́л да́ иска́ре. Е, удде́л прѣ́-дру́јсте вѣ́лци. Дру́јсте вѣ́лци му съ сме́ѣт оти й́ма кѣ́са па́шка. Шо́ нѣ́-прѣ́вил то́ъ, ка́к дѣ́-ги-излѣ́же се́га, зна́чи си́те дѣ́-съ-кѣ́си. Нѣ́дѣ́ле е́дна кру́ша, здре́ла. Ричѣ́л: „А бе та́ кру́ша здре́ла, ка́к дѣ́-нѣ́бе́ръме? Ја́ска, ричѣ́л, ки-съ-ка́чум удго́ре, ка́ трѣ́сум кру́шта, а́мѣ дѣ́-вѣ́-изѣ́вѣ́рум, рѣ́чел дѣ́-не-мѣ́-уста́вѣте, дѣ́-не-до́ѣт не́ку́ј авѣ́ии, тѣ́-дѣ́-мѣ́-уста́вѣте ме́не са́м нѣ́-

крѹ'шта. Ки-ви-извъ'рзум пашките и-ки-съ-качум ас нъ-крѹ'шта“. Ги-извъ'-рзъл сѣте въ'лци тамка, кѡлко бѣле, и-съ-кѣчѣл. Тресе сѣе тоъ нъ-крѹ'шта, е напкун съ-свѣлил и пучнал дъ-вѣке: „Аман бѣгајте, ај-ги-авѣјте дудѣе“. Сја тоъ, извъ'рзѣни тѣе, тоъ избѣгал, бега и-ин-кѣжуве ѡти авѣјте ај-ги-дудѣле. Ё, сѣа тѣе нъ-тѣка съ-цасѣт, нъ-вѣј съ-цасѣт, нъ-сѣте пашките и-ин-скиналѣ. И-ин-скиналѣ нъ-сѣте пашките, ка съ-збрале напкун сѣте нъ-ѣдно мѣсто, нѣма нъ-кѡј дъ-съ-смѣт. Сѣте кѹси. Значи ги-излѣжал въ'лко.

Дино Ристов Танов

Прикѣска нъ-дѣфо

Трујца братѣ тѣе удѣле рѣбота дъ-тѣрѣт. Нѣдѣле ѣден ичумѣн пу-пѣ'то, здрѣл. Тоъ по-гулѣмио ричѣл: „А бе ајде дъ-гу-ужнѣ'ме тоъ, вѣ вѣчѣр дъ-искѣрѣме лѣбо, дъ-вѣчѣрѣме, нѣ сакуме пѣри, сѣмо зѣ-лѣп.“ Добро, фѣтиле, гу-ижниналѣ. Дудѣка гу-ижнѣ'т дудѣл сѣјбѣ'та: „Кѡј вѣкѣжѣ нъ-вѣска тоъ ичумѣн дѡ' жнѣ'те?“ „Ама, ја, вѣкал, нѣе рѣбота тѣрѣме, а-гу-видѣме тоъ ичумѣн здрѣл, гу-ижниѣмъ и-рѣчѣме: „Чѣј е тоъ ичумѣн кѡ'-ижнѣ'ме зѣ-ѣдин дѣн, зѣ-дъ-вѣчѣрѣме вѣ вѣчѣр, пѣри нѣ сакуме“. „Е добро, ричѣл, уд-вѣска трујцѣта братѣ кѡј ки-носѣ писмо нъ-мѡјта жѣна дъ-нѣправѣ вѣчѣра зѣ-вѣчѣр?“ „Ја, кѡ-пуштѣме наѣио мѣлѣчкѡ брат“, тѣе ричѣле. Тоъ нѣпишуве ѣдно писмо нъ-жѣнѣ-му: дъ-нѣправиш ут-пѣпѣл лѣп, дъ-нѣправиш, нѣкуј кучѣна-ли, мѣчки-ли дъ-зѣкѡле, мѣсо вѣчѣра, значи сѣ шо-нѣ-съ-јѣде. Ем-ичумѣно мѡ'-ижнѣ'налѣ, ем-нѣжѣ дъ-им-дѣде лѣп. Ич-шѡ-нѣ-съ-јѣде, тѣа им-пишѣл тамка. Е, тоъ, ѡде пу-пѣ'то сѣга; гу-глѣде нѣгувѣто писмо, значи ич-шо-нѣ-съ-јѣде. Ут-пѣпѣл лѣп дъ-мѣсѣла, нъ-жѣнѣ-му пишѣл, кучѣна-ли, мѣчки-ли, шо-дѣ-ј, дъ-зѣклѣл, шо-нѣ-съ-јѣде. Тоъ фѣтил: дѣ'рц, дѣ'рц, гу-судрѣл писмѣто, гу-шутнал. Пишуве уд-нѣго: ѡфѣа дъ-зѣкѡле, кукѡшка дъ-зѣкѡле, чѣс лѣп д-ѣн нѣправѣ. И-ѡде нъ-жѣнѣ-му: „Тѣка тѣка и-н-ричѣл, ичумѣно, ричѣл, гу-ижниѣме, гу-видѣме ѡти здрѣл. Дъ-там ѣе, ричѣл, тѡ' сѣјбѣ'т, мѣ-пуштѣ нъ-мѣне вѣчѣра дъ-ни-нѣправиш зѣ-вѣчѣрта. Ја, ричѣл, писмо ми-дѣдѣ“, и ѡ-пѣрѣтуве писмѣто жѣнѣ-му: кукѡшка дъ-зѣкѡле, ѡфѣа дъ-зѣкѡле, чѣсти лѣбуве, нѣма-шо. И-тѣка тѣа, шо-пишѣл сѣ нѣпѣрѣвила. И-тоъ, вѣчѣрта су-сѣ-рѣбутнѣците зѣдно дудѣле. Дудѣле, уддѣл пѣраво нъ-вѣчѣрта, дъ-вѣде шѡ-нѣпѣрѣвила. Ка видѣл: кукѡшка, ѡфѣа зѣклѣла, е тѣкѡ — чѣсти лѣбуве и-уддѣл нъ-жѣнѣ-му, вѣке: „А-бе-ас кѣкѡ писмо пишѣх, ричѣл, дъ-нѣправиш уд-мѣчка, уд-шо-дѣ-ј вѣчѣра, ми-тѣ кукѡшка дъ-зѣкѡлиш!“ „Ми-ја писмѣто, на-ти-гу, вѣке, тоъ писмо нъ-мѣне ми-гу-дѣдѣ“. „Ах, вѣке, кѣчетѡ нѣѣдин, ѡн-ѣе знѣјал дъ-чѣте, мѡјто писмо гу-шутнѣ, ѡн нѣпишѣ значи тѣе дъ-нѣправиш. И-тѣка, нѣка-ј, нѣка зѣсни, вѣ вѣчѣр ас ки-ј-изѣдум“. Е ут-тамка, ама-тѣе, сѣмо ѡн чѣјал, тоъ мѣлѣчиѡ брат, а дру-јстѣ братѣ нъ-мужѣли дъ-чѣут, ѡти дѣмѣк кѣжал: „Ас зѣ-тоъ јѣдѣне нъ-нѣх вѣ вѣчѣр ки-ј-изѣдум“. Дѣф, јѣдѣл чѣвѣци. Ё, ут-тамка, вѣчѣрали, си-лѣгнали и-тоъ мѣлѣчкѡ вѣкал нъ-ѡѣтуфѣците там, нъ-братѣто: „Нѣм спијѣјте, дъ-глѣјте дъ-изѣбѣгѣме, ет-тѣка, тѣка нъ-жѣнѣ-му кѣжа: „Зѣ-тоъ јѣдѣне ас нѣх ки-ј-изѣдум“. Фѣтили ѡни, избѣгѣли. Изѣбѣгѣли, и тоъ ги-

ситил едно време, зёл пу-них дъ-тъ'рче, пу-пъ'то. Дóбро ама, он имал пърдёл'но, негуво мéсто, ут-там нъ'ткá нъ-мужёл, значи куту г'раница. Е, ут-там нъ-ткá пуминале они, уд-негувото мéсто. „А-бъ, викал, дéфо, дъ-въ-стигнах, яс, тоъ ядъне, вá вéчър шо-гу-издэхте виъ, ки-вò-искарах. Напкум тоъ мълéчкио пá съ-исфълíл, ръчёл: „А-бръ-дéфо, ричёл, тí уше-шó имъ дъ-ви́ш уд-на́с. Нíъ, ричёл, ичумéно дъ-тò-ижни́йме, а пíсмо дъ-пуштúвиш нъ-жён-ти, дò-нóсьме, ут-пéпъл лéп дъ-ни-нъп'равът, кучíна, мьчíна дъ-кóле, ич-шо-нé-съ-јаде. Тí шо-íма дъ-ви́ш уд-на́ска“. Е, тоъ нъ-мужёл дъ-ги-стигне, съ-върна́л, съ-върна́л. Тíъ уддéле, трúщта б'ратъ, пръ-неку́й гáзди, пръ-неку́й тькóвъ тáмка. Кá удгувури́ле, димéк кá си-къжале мьките, шó рьбути́ле, кáк пръви́ле, е напкунта тíъ му къжале: „Амáн-бре, ричéле, тí'бре, кáк!? Ама он íмише éдин кóжн ус-чувéчки изи́к, чувéчки изи́к зна́йше, кá нé си-мужёл нъ-него...“ Напкум тíъ б'ратто му-къжали: „А-бе-нашио, мълéчкио, гáвул-е, к-óде, ки-му-гу-зéме“. „А-бе-тоъ, вíке, чувéчки изи́к зна́“. „Ако зна́, бе. Ки-мò'-зéме“. Е, уддéл сéга п'раво нъ-кóжно уф ауро, дéкá зъвъ'рзън, и-еднó пóчне дъ-гу-сувъ'рзуве, кóжно вíке. Вíке: „Мъ-зéъ, скóро, скóро, мъ-зéъ“. Е, нéма, нъ-мóже дò-зéме, значи кóжно гувóре чувéчко изи́к. Тоъ имал неку́й кóш. Пут-кóшо, кá дудéле дъ-гу-тёрът, пут кóшо, зна́чи: ки-гу-пулúпе кóшо върз-него. Е тькá, тькá, напкунта, глéш éдно време тíъ ки-си-лэгнът, ки-пучéкъ тоъ мáлко дъ-заспът, пáк к-óде зь-кóжно дò-зéме. Ама, они стъна́ле напкумте, зéле дъ-чинúвът, пудигна́ле кóшо: я́-ти-гу пут-кóшо. Гу-нъ́дéле и-гу-фъти́ле. Гу-вързале, мъш и-жéна, с'я́ и-двúжъта гу-вързале и-тури́ле п'раво къзáно, вóда дъ-съ-тóпле. Кò-свáрът, кò-изéдът. Е тоъ уддéл дъ-зъмúве пипёр, шо-грéбъ, зь-него, зь-дъ-згóтвът, а-он въ'рзън. Въ'рзън-е́й, жéнь-му стъ'ке óжино. Е, сá зéла дъ-нéпе неку́й дрь'фчка. Тоъ ръчёл: „Мá-утпúшти тá еднáта р'ка, дъ-ти-рьсцéпум дъ'рва, напкум пá мá-въ'рзи“, ръчёл. Е, мò-утпúштил, зь-дъ-й-рьсцéпе дъ'рва, он сá утпúштил и-тá р'ка, éдна бълти́ъ нъ-жéнта, уф-къзáно, а-тури́л уф-къзáно. Е, он напкунта пукри́ял éдин чькóр сус-ни́нò жургáн, ка-ки-дóжде дъ-съ-ула́ве, зна́чи дъ-рече ди-й-спíе жéнь-му, а-он-пъ чькóр бил. Дудéл и-п'раво нъ-къзáно, дъ-вíде мéсто дáли е свáръно. Ричёл: „Б'равос брь-жéно, ем-си-гу-тури́ла дъ-съ-вáре“. Е, уддéл тáмънъ-мéсто, искъра́л: „Жéно, съ-свъри́л“. Гу-бúте чькóро, жургáно, „съ-свъри́л“, вика́л. „Стáни дъ-ви́ш, съ-свъри́л, жéно!“ Тоъ дъ'рво, нéма-што. Е, éдно време тоъ ричёл: „А-бе-штó-си, ричёл, тóлко си-успáла ти“, ин-гу-уткри́ял жургáно. Жургáно кá гу-уткри́ял: чькóр, дъ'рво, нé жéнь-му. „Ах, вика́л, мáмъ-му, вика́л, глéй шо-нъп'рви́л, вика́л, жéнта-й тá уф-къзáно-шо-й, жéнта-й“. Е, ут-тáмка, тоъ пá ть'рче, сéгъ пу-него зь-дъ-гу-фáте, пá куту п'реги. Гу-стигна́л, гу-стигна́л ама уд-негувото мéсто пумина́л тоъ чувéко. Пумина́л уд-негувото мéсто и-дéфо му-зíкъ: „Ах-бре, ах дъ-тъ-фáтáх áс уф-мóјто мéсто“. „Е мóре дéфо, ричёл, тí оште што-íма дъ-ви́ш уд-мéне!“ „А-бе, што-íмъ дъ-вídум, вика́л, бе-гáре, жéнь-ми гъ-тури́ уф-къзáно дъ-съ-вáре?!“ „Е, ми-тí, ричёл, кá ки-мъ-вáрише нъ-мéне? Е, сá жён-ти гъ-тури́х дъ-съ-вáре, óти глúпуф си-тí“. Напкунта, е кóжнъто он гу-зёл, тóгъй, съ-къчил нъ-кóжно, нéкъ гувóре гáре, шó óти ки-гувóре. Нéго гу-нéма, жéнта гъ-зýклáл, гувóре кóжно óти гу-зéъ, ама нéма кóй дò-слуше. Гу-зёл. Кóжно гу-зёл.

И-тъка́ напкунта па́ съ-збра́ле уф-не́ко́ ка́вѣне. „А-бе, не́куј риче́л, де́фо́ ѝмише́ е́дин тъкво́, јурга́но-му нѣ-не́го бише́ са́мо зла́то“. Ти́ѣ бра́тто му-риче́ле: „на́шјо, мѣ́лечко́ брат к-о́де ки-гу-зе́ме“. Зна́чи се́-не́гогу-бу́тъ. И-тъка́, то́ удде́л. Удде́л и-ѣ́прѣви́ледѣ́н тъка́ кути-чинге́л, гу-зѣ́кѣи́л јурга́но, мѣ́рде, не́ма дѣ-съ-ръзбу́де де́фо. Де́-уше-ма́лко, де́-уше-ма́лко, о-зи́ме. О-зи́ме, ама пу-не́го се́гне, по́сле па́к съ-ръзбу́дил де́фо, гле́де: усты́нал го́л, јурга́но о-не́ма. „Бре, риче́л, то́ свѣ́р е па́к, јурга́но шо-ми-зема́“. Па́ тѣ́рче. Гу-пѣ́рстигна́л, ама па́ тѣ́ка, пумина́л уд-не́гувато ме́сто. „Ама́н-брѣ́, рѣ́чел, и-ду-та́мка ду́деме-ли, риче́л и јурга́но дѣ-ми-зе́миш?“ „Е, де́фо, риче́л, и-ти́-ки-до́јдиш прѣ́-на́ска. Ти́ дѣ-са́киш дѣ-нѣ́-изе́диш, дѣ-нѣ́-пугу́биш, о́ти ти-рѣ́бутѣ́ме, о́ти здре́л ичу́мен то́ збра́ме. Не́ биде́ зѣдуво́лѣ́н тѣ́-дѣ-ни-да́диш шо-не́ съ-ја́де“. Е, ут-та́мка, удде́л. То́ се́га са́мјо кѣ́жал: „То́ де́ф тѣ́ка ми-испа́дѣ́н уд-о́чите, да́јте-ми е́дна бѣ́лтиѣ́ к-о́дум и-не́го ко́-фа́тум, ко́-дунесу́м и-де́фо“. Му-де́ле е́дна бѣ́лтиѣ́. Оде́ уф-не́гѣ́фта кури́ѣ, там ки-пра́ве сја́ съндѣ́к. Ди́ ки-нѣ́пра́ве, де́лкѣ́ та́м, чинѣ́ве, дѣ́-до́јде де́фо. И-тъка́ ду́дел де́фо. „А, бѣ́, рѣ́чел, шо́ рѣ́бо́тиш ти-ту́ка?“ „Бѣ́, рѣ́чел, ми-кѣ́жа, тѣ́ковѣ́то, ца́ро, то́ шо-то́-зе́ ко́јно, же́нта шо-ти-утѣ́па, е́ он рѣ́чѣ́, умре́л. Мѣ́-пушту́ѣ дѣ́-му-нѣ́пра́вум куфче́к“. „Па́, де́, ја́с ки-ти-пума́гум, де́фо ви́кал, и-ја́с ки-ти-пума́гум дими́ он умре́л“. Курне́лѣ́'та, он са́мјо, ама лѣ́же. Де́ бѣ́кѣ́-лѣ́'м, и-он пума́ге та́мка, пра́ве. И-му-ви́ке, ут-ка-гу-издѣ́лка́ле: „де́фо, ви́кал, се́га ка́к дѣ́-гу-чи́нуме нѣ́-длѣ́жинѣ́?“ „Ко́ ме́рѣ́ме нѣ́-мо́јо бо́ј. Он би́ше ку́лку-ме́не, тѣ́ка, уд-мо́јо бо́ј не-вѣ́рувум по́-висо́к дѣ́-би́ше“. До́бро-ама, мѣ́рува́јки-гу, зна́чи, съ-спушту́ил де́фо уф-не́тре, до́-ме́рѣ́т тѣ́ма́н. Ка́ му-чу́кне дистѣ́на кирфи́ј узго́ре и-де́фо не́тре фа́тен. „Е́, о́пни-съ́ рѣ́чел се́га, дѣ́-ви́думе да́ли мо́јш дѣ́-гу-утво́риш“. То́ѣ съ-упна́л. „О́шче ѣ́дну́ш, о́шче ѣ́дну́ш“, нѣ́-мо́же. Ка́ рѣ́збра́л, зна́чи, о́ти не-мо́же: „е́ба́х-ти ма́мѣ́та, рѣ́чел, тѣ́-фѣ́тих; ко́јно шо-то́-зе́ — ја́с-сум, же́н-ти-шо-гѣ́-зѣ́клѣ́х — ја́с-сум, ичу́мено́ ја́с то́ жни́ја́х, а-шо-не-съ-ја́де дѣ́-ни-да́виш дѣ́-ја́јме“. Е, ут-та́мка, ко́ нѣ́ра́мне, гу-иска́рѣ́ве нѣ́-пѣ́'то, ко́-лта нѣ́-пѣ́'то, гу-ту́ру́ве нѣ́-ко́-лта. А-бѣ́кѣ́лѣ́'м, де́фо гу-но́сѣ́т се́га нѣ́-ца́ро. Че́кѣ́ј се́га ка́к ки-испа́дне прѣ́д-не́го дѣ́-ви́дѣ́ме. И-нѣ́-ца́ро му-ви́ке: „Ца́ре, рѣ́чел, о́ди се́га аку-са́киш де́фо до́-ви́диш“. „А, бѣ́, риче́л ца́ро, де́фо ти́ ки-гу-излѣ́жиш, ту́кѣ́ уф-то́-куфче́к дѣ́-флѣ́зе“. „А, бе́, о́творѣ́, рѣ́чел, о́творѣ́, ви́ди, аку-лѣ́'жум, гу-не́ма“. Е, утву́ри́ли съндѣ́'ко и-ја́-ти-го-де́фо. „Ми-се́га-брѣ́, се́га шо ки-т-пра́вум?“ — риче́л ца́ро. „Се́га, ви́кал, то́-ј мо́-зна́јне. Ја́с шо-са́кум тѣ́а ки-му-нѣ́пра́вум. Он, ви́кал, шо-съка́ на́с дѣ́-нѣ́-пугу́бе, и-тру́јѣ́ѣта бра́те, а-ни́е, ви́ке, сус-бо́га нѣ́-пре́ди ки-уста́нуме жи́ви и-он к-о́де ме́сто на́ска“. И-фа́те, се́че мрѣ́'фка. „Оф-брѣ́“. Се́че мрѣ́'фка, шу́тке нѣ́-тѣ́ка, се́че мрѣ́'фка — шу́тке нѣ́-тѣ́ка. То́ѣ са́мо о́хкѣ́. Съчу́ва́јки, съчу́ва́јки, зна́чи, гу-умре́л нѣ́-де́фо. И-тъка́, о́ни, бра́тто уткина́ле а-де́фо удде́л.

Дино Р. Таџов

Е, у-та́мка, съ-къчи́ле дву́цъта бра́те, гу-свьли́ле по́по, гу-пушти́ле уф-е́ји буна́р, дъ-не-съ-на́йде. Добра́-ама, онъ-же́нь-му къжа́л оти та́м удде́, и-тъка́ напкúмто излизе́ нь-мигда́но. Излизе́ нь-мигда́но по́по о́ти о́ни гу-утпа́ле. Шо-ки-ньпра́вът се́га? Ки-бе́гът дву́цъта бра́те. Си-зе́ле сичко́ шо-мо́же дъ-би́де, ки-бе́гът. Бъга́ле, бъга́ле, пу-пъ-то нь́дели е́дин ву́дничарски́ камън, нь-ву́днийцъта́ камъно́ шо-ме́ле. Е, то́ бра́т-му, Лу́то шо́ ви́кът, сус-мьлэ́чкио пръ́с гу-дигна́л камъно́. Ки-съ-къчу́ве се́га нь-е́дно дъ́рво, ки-съ-скрѝ́ там, нѝма га́ре де́къ до́т ут-по́пъфта дъ́виъ. Там ки-съ-скрѝ́т нь-то́ дъ́рвuto. Е, съ-къчи́л та́мка нь-дъ́рвuto и-тъка́ зѝл дъ́-въ́рне до́ш. А-пъ-не́куј чу́вѝци та́м, шо-има́ло бѝка́ле, пръ́мъта́ре, дъ-ка́-жъме, се́ си-удде́ле та́мка пут-то́ дъ́рвuto, дъ-не-ги-въ́рне до́ш.

То́ мьлэ́кѝ, Лу́то риче́л: „Ми-утъ́жна ма́кинѝ пръ́шлен — не ви́ке камън — ама́н ба́те кѝ пу́штур, ми-дуть́жна, га́ре нь-мо́жум до́ дѝржум“. „А-бръ́, риче́л, мо́лги, ньро́т има́ пуд-дъ́рвuto, шо́ ки-и-ньпра́вът, ду́рми съ-крѝ́ме“. И тъка́, ко́й кѝ слу́ше бра́т-му? О-пушти́л, то́ камъно́ уд-да́л нь-да́л, уд-да́л нь-да́л. . . Ти́ шо-би́ле уддо́л, пръ́мъта́рто, удду́вале нь-пѝза́р, о́ни риче́ле ди-ј-трѝ́на уд-го́ре и избъ́га́ле. Уствѝ́ле сичко́ та́мка, туза́ро си-устѝ́виле, избъ́га́ле. Ут-та́м ти́ съ-свьли́ле, дву́цъта бра́тја. Е, сѝа то́ гуле́мио бра́т зѝл ти́ по-а́рни ше́вье, а то́ Лу́то, мьлэ́чкио, са́мо тиме́н зѝл, тиме́н шо-путка́дувът нь-гро́биштъта. Ут-та́мка, ка-съ-свь-ли́ле, удде́ле нь-е́дна го́ричка и-гу-зъпѝ́лили то́ тиме́но. А-пъ-нь-го́спо гу-буле́л зѝ́бо, удде́л, си-путкѝ́дил зѝ́бо, му-узды́рвѝл.

Сѝа гу-те́ре чу́веко, ко́й гу-зъпѝ́лил то́ тиме́н ту́ка. Гу-нь́де́л. „Ти́-гу-зъпѝ́ли то́ тиме́н?“ „Аз гу-зъпѝ́лих“. „Аз, ви́кал, зѝ́п мѝ-бо́лише, две нь́дели гу-ну́сѝх, ми-узды́рвѝ ут-тво́ тиме́н, ка́ о-путкѝ́дѝх. Се́га, риче́л, шо-са́киш нь-те́бе дъ́-ти-да́м“. Гу-пушти́л уф-па́рте, не́же, не-зи́ме. Гу-пушти́л уф-ру́бите, уф-мьгъ́зи́нто, дъ-съ-ублэ́че уф-къ́ква ру́ба са́ке. Не́ зи́ме, не́же. О-пушти́л уф-сви́ро́лто, си-зе́л е́дно́чко. Па́ри не́же, ру́би не-са́ке, ут-сви́ро́лто зѝ́л. „Тва́-ли тѝ-арѝ́са?“ — го́спо му къжа́л. „Тва́ мѝ-арѝ́са, риче́л, не са́кум ни-ру́би ни-па́ри“. „Ус-то́ сви́ро́л, ка-ки-зѝсви́-риш, дуде́ка му-съ-слу́ше гла́со, сичко́ дъ-игра́ о́ро. И-дрѝ́мка, и-сто́ка, шо́ де́-ј, дуде́ка съ-слу́ше гла́со се́ дъ-игра́“. Добра́. То́ съ-гльѝ́л сѝа куза́р, нь-по́по ко́јсте ки-ј-па́се. Па́ по́п, дру́к по́п. Е ут-та́мъ, ко́јсте — це́л де́н ин-сви́ре сус-то́ сви́ро́ло — нь-мо́жът дъ́-па́сът, гла́дни са́мо ско́кът. Ка́ ки-до́јдът, плéтиш́та ги изду́вали пу-грѝ́дѝнте, те́рът шо́ дъ́-ја́дът, не́ма. И-пу́пды́къта му-ри́чѝл нь-по́по: „По́пе, риче́л, о́ди ви́ди, то́ Лу́то ут-ка́ флизе́ — а-пъ-си-къжа́л о́ти Лу́до мо-ј-и́мuto — ко́јсте плéтиш́та ги-ја́т ве́чърта. Ја́ риче́л, о́ј ви́ди шо́ пра́“. Гу-нь́де́л и-тъка́ съ-ньбу́тал кѝде-не́го дъ́-ви́де шо́ ин-пра́ве нь-ко́јсте. Ба́ш то́гѝ гу-зѝсви́рал онъ сви́ро́ло, а по́по, дъ-про́сте, удде́л пу-ну́жда и-пучна́л нь-го́л гѝ́с дѝ-ско́ке. Зѝ́л дъ́-ви́ке: „А-бѝ-мѝ́мун за́при-бе, за́при-бе“. „Ним-игра́ј, ви́кал, ко́ј тѝ-нька́руве ди́грајш!“ А́дно вре́ме зѝ́прѝл. То́ ги-ви́де́л ко́јсте ка́ игра́т о́ро, си-ј-убу́ве га́ште и-не-удде́л пѝр-не́го би́ле, пра́во до́ма удде́л. Риче́л: „Еј-ги-ди-же́но, ама́н то́ шо́ нь-гла́вѝта ни-съ-ньѝ́ја. Зна́јш, е́дин сви́ро́л ка́ зѝсви́ре, дъ-про́стиш пу-ну́жда удде́х, ко́јсте ско́кът и-ја́с ско́кум. Шо́ дъ́-ньпра́јме?“ „Шо́ ки-му-ньпра́јме, же́нь-му пѝ-къжа́ла, ко́-нька́рѝме ве́чърта не́ка сви́ре ки-игра́јме дву́цъта“. Е-свьрши́ле ви́че́рнто, ко́јсте измъ́лза́ли, ги-зѝту́ри́ли уф-ку́та́ро де́ка ле́жът. По́по сѝа ви́ке: „Е Лу́до,

ричѣл, не-бише мърфѣт ти нъ-гол гъс дъ-мъ-ръскокувиш вадън, сѣ ки-свириш сус-жѣнта задно к-играме“. „Добро, ричѣл, ки-ви-свирум, ама ки-ј-нъпълните дѣцъта уф-ѣдин куфчѣк, к-ин-дѣте пу-ѣдин нѡш уф-ръците, сѣмо виѣ двѣцъта ки-устанте, мѡш и-жѣна, ки-ви-свирум“. Е, напкунте, тиѣ ги-нъпълните дѣцъта уф-ѣјн куфчѣк, ин-дѣделе пу-ѣдно нѡшче и-тиѣ, а бѣкълъм сѣга, гутѡви, к-играѣт ѡро. Кѣ зъсвируве тѡ, мѡш и-жѣна, пѣ, дѣм стѣнало, играѣт, чинѣвѣт. Е, къ-зъпрѣл, удделе ти дѣчкѣта дъ-ј-искарът ут-куфчѣго. Шѡ дъ-вѣдѣт, дѣцъта съ-исклале ус-нѡжувѡто, съ-избудѣле, пѣлѣн куфчѣк дѣца ѡмръни, сѣми съ-исклале ут-теснава.

„Бре-мѣжѣтъ, шѡ ни-нъпрѣви — кѣжала жѣнѣта нъ-пѡпо — ѣде ки-бѣгъме, ки-уствѣме и-кѡјсте, не-сѣкуме ни-кѡзи, сѣмо дъ-уткинуме“. Уше-ѣдно дѣтънѣе му-устѣнало, друѣсте сѣте истѣпъни. Е-напкунѣтъ, му-съ-удѣло пу-нѣжда нъ-тѡвѣ дѣтънѣцѡто, а-пѣ-тѣ пупѣдикѣта, нъ-пѡпо жѣнѣ-му ричѣл: „Лѣдо, ѡдѣс-ѡ тѡвѣ дѣте нѣк съ-ръскаѣе“. Онъ рѣзѡбрѣл дѡ-чѣне. Уд-зѣдо дѣтѡто, кълѡѡки, кълѡѡки гу-утѣпѣл и-нѣго. „А-бе, дѣка-ј бѣ-Лѣдо дѣтѡто?“, „Ми-нѣли ми-кѣжѣте дѡ-ръскапѣм? Ас уд-зѣдо гу-ръсѣпѣх, гу-утѣпѣх“. „Амѣн-брѣ, ричѣл. И-тѣ гъ-нъпрѣви!“ Устѣнале сѣмо двѣцъта, пѡпо и-жѣнѣ-му. Е, сѣ ки-бѣгѣтъ. Онъ нъ-пѡл’то, кѡјсте ги-пѣсе. Тиѣ ки-уствѣтъ и-кѡјсте нъ-нѣго, сѣмо уд-нѣго дъ-съ-уткинѣтъ, ѡти и-ниѣ ки-ј-истѣпе. Е ут-тѣмѣка, тиѣ сѣ бѣрѣтъ шѣѡве, кѡлко мѡжѣтъ нъ-гъ’рѡ дъ-нѡсѣтъ, тѡлко, уф-врѣјки туруѡвѣтъ. Добро-ама, Лѣ’то съ-нѣучѣло ѡти ки-бѣгѣли уд-нѣго. Ги-уствѣе кѡјсте нъ-пѡл’то, дѡјде дѡма. Брѣјки шѣѡве уф-тиѣ врѣјките, флизѣл уф-ѣднѣта врѣјѣка ѡн, Лѣ’то. Не-гу-знѣтъ ѡти уф-врѣјѣкѣта-ј флизѣн, нѣго гу-знѣтъ нъ-кѡјсте, кѡјсте ги-пѣсе. Е, тѣ врѣјѣка гъ-зѣл пѡпо, друѣгѣта гъ-зѣл жѣнѣ-му. А-бѣкълъм, сѣ ки-бѣгѣтъ. Кѣ дујдѣли уф-ѣдно сѣло кучѣ’нта зѣле дъ-ј-лѣѣт. Зѣле кучѣ’нта дъ-ги-лѣѣт и-тѡ уд-врѣјѣкѣта виѣе: „Пѡпе, пѡдигни пѡ-нѣгѡре врѣјѣкѣта, ки-мѣ-изѣт и-мѣне“.

Уд-нѣго дѣрми бѣгѣтъ, а не-гу-знѣтъ ѡти ѡн уф-врѣјѣкѣта бил уфнѣтре. И-тѣкѣ кѣ ѡ-вѣдѣтъ, пѣ ѡн тѣка. Гу-искѣрѣле уд-врѣјѣкѣта. „Кѡјсте, вѣкале, шѡ ин-чинѣ?“ „Виѣ дѣл’ми ги-устѣвѣте и-јѣс ги-устѣвѣх“. Не-съ-дѣле сѣга. Шѡ ки-нъпрѣвѣтъ? Удделе пукрѣј-мѡ’рто, ки-лѣжѣтъ нъ-нѣкѡ съ’ртѣе тѣкѣ. Нѣго кѡ-туруѣтъ утѣѣде-мѡ’рто, ут-тѣ стрѣна. Кѣ ки-зѣспе ѡн, кѡ-тѣркѣл’ѣтъ уф-мѡ’рто, дъ-съ-уткинѣтъ уд-нѣго. Добро-ама, тиѣ спиѣѣјки, тѡ стѣнал уф-стрѣдѣ си-л’гнѣл. Устѣнал пѡпо утѣѣде-мѡ’рто. И-сѣга пупѣдикѣта кѣ съ-рѣзѣде ѣдно врѣме виѣе нъ-пѡпо — ги пѡпо, ѡно Лѣ’то бил: „Стѣни, ричѣл, сѣ кѡ бѣтнѣме“. И тѡ ич-глѣс не искѣрѣл. Стѣнал, нъ-пѡпо ѡ-буѣурѣснале уф-мѡ’рто. И-жѣнѣ-му сѣ нъ-пѡпо виѣе: „Му-ѣбѣме мѣжѣта, дѣри сѣга, нъ-Лѣ’то“. „А, ричѣл, нъ-пѡпо му-ѣбѣме мѣжѣ-та, не нъ-Лѣ’то“. Е ду-тѣм бѣше.

Диѡ Р. Танѡв

Приѣсѣка

Нѣкѡ врѣме ѣдна мѡма си-вѣзѣла, а-па-дујдѣло ѣдно пѣле, ин-пѣе: „Е-мѡри мѡме, ти ки-глѣдиш ѡмрън читѣриѣсѣ дѣна и-читѣриѣсѣ вѣѣри, ама ѡн ки-стѣне, кѣ ки-стѣне ки-тѣ-нѣграде“. Кѣ зѣгнѣло пѣл’ѣнѣцѡто мѡмѣта кѣжала нъ-мѣјѣк-ин: „Тѣкѣ, тѣкѣ, кѣ вѣзум ѣдно пѣл’ѣнѣе ми-пѣе

нъ-гергѣфо: е мори девојко, ти читиријсе дѣна и-читиријсе вѣчѣри ки-глѣдиш ѓмрѣн, ама он ки-уживѣ нъ-читиријсте дѣна, ка ки-стане ки-тъ-нъграде“. И-тъка сѣга тѣѣ шѣ ки-нъправѣт? Ут-там ки-бѣгѣт, ки-бѣгѣт, ут-тамока. От тѣ пѣл'то тѣка дѣ пѣе? Съ-кѣчили нъ кѣлта, ки-бѣгѣт. Е, пу-пѣ'то удѣјки видѣле ѣдна чѣшма, а-девојкѣта саке сѣга вода дѣ-съ-нѣпѣе ут-та чѣшма. Они сѣа нѣ-гъ-искарѣт ут-кѣлта — тѣ пѣле шѣ пѣјше дѣ-нѣ-съ-чѣне нѣшто. Мѣјк-ин уддѣла дѣ-нѣпѣлне, ама чѣшмѣта уддѣлѣчѣве, нѣ мужѣла д-ѣде ду-чѣшмѣта, бѣгѣ чѣшмѣта уд-нѣѣ. Саке гѣ-мѣмѣта, мѣмѣта ѣма тамка рѣбѣта. И-мѣмѣта ут-там ки-зѣгѣне.

Е, дѣдѣла, нѣма вода, нъ-мѣмѣта ин-вѣке: „Нѣма брѣ-чѣдо, чѣшмѣта нъ-мужѣх дѣ-стѣгнѣм, нъ-чѣшмѣта нъ-мужѣх д-ѣдум“. „Амѣ-мѣ свѣли, јас к-ѣдум, мѣ-свѣли“. Е, гѣ-свѣл'уве, сѣс-мѣјк-ин зѣдно уддѣле. Уддѣле, чѣшмѣта — нѣма брѣте — прѣд нѣх. И-нѣпкунѣтѣ она сѣ-нѣвидѣла вода дѣ-пѣе и-зѣгѣнала, мѣјк-ин сама устѣнала. Зѣгѣнала, зѣначи гѣ-зѣле пу-вѣ'та. Пу-вѣ'та, пу-вѣ'та, пу-гурнѣте, гѣ-искрѣале нъ-ѣдна пѣлта. Сѣа флизѣла уф-ѣдна удѣја, флизѣла тамка и-ѣдин чѣвѣк сѣ-спрустрѣл, ѓмрѣн. Е, друк чѣвѣк ин-вѣке: „Тѣ ѓмрѣн'ѣ кѣ глѣдиш читиријсе дѣна и читиријсе вѣчѣра, а пѣсле ки-стане, ки-чѣне, ки-тъ-нъграде нѣѣ“. Шѣ ин-пѣјал пѣл'то, шѣ ин-кѣжувѣл нъ-гергѣфо, тѣѣ ки-бѣде. Зѣначи уд-бѣга тѣ шѣ-ј ки-бѣде. Е, си-устѣнала ѣна, мѣра. Гу-глѣде тамка чѣвѣко, шѣ ки-му-глѣде, чѣка дѣ-сѣмне, дѣ-сѣ-испѣлнѣт читиријсе дѣна, друкѣ шо ки-му-глѣде нъ-ѓмрѣн чѣвѣк! Ка сѣ-чинѣле читиријсе дѣна стѣнал чѣвѣко. Ама-прѣд дѣ-стане, ѣште трѣ дѣна ка-устѣнале, дѣдѣла ѣдна гѣпка. Зѣнаѣ ѣти чѣвѣко ки-стане нъ-читиријстѣ дѣн, зѣ-трѣ дѣна дѣдѣла ѣна пѣ-нѣпрѣди и-нѣ-мѣмѣта гѣ-нѣкрѣла д-ин лѣгне нъ-скѣто, дѣ пѣште. Е, пѣштѣјки, ѣдна ѣгла у-врѣто, тѣка, ин-гѣ-зѣбѣдуве, д-ѓмре мѣмѣта, ѣна дѣ-устѣне, дѣ-гѣ-зѣме нѣгрѣдѣта.

Е, гѣпкѣта сѣа гу-глѣде. Зѣначи, мѣмѣта ѓмрѣна и-гѣпкѣта гѣ-шутнала нъ-суфѣта. И-тъка, нѣпѣлнуѣтѣ тѣѣ трѣ дѣна и-чѣвѣко стане. Ка стѣнал ин-вѣке нъ-гѣпкѣта: „Тѣ-ли вѣке мѣ-глѣдѣ ду-сѣга?“ „Јас, рѣчѣ, јас гѣ-глѣдѣх“. „Дѣбро, ми-шѣ сакиш сѣга тѣ бѣкѣиш?“ Рѣчѣла: „Шѣ сакиш дѣ-ми-зѣмиш, тѣа ми-зѣми“. Ин-нѣкупѣл сѣчѣко нъ-нѣѣ. Нѣпкунѣтѣ гѣ-видѣл мѣмѣта дѣка лѣже нъ-суфѣта. „Ми-тѣ, рѣчѣл, шо тѣре?“ „Тѣ, рѣчѣл, знамли шѣ тѣре!“ А ѣгѣлта ѣште у-врѣто. Ут-тамка, фѣке тѣ ин-гѣ-искѣре ѣглѣта и-мѣмѣта уживѣла. Е сѣга, нѣ кѣжѣве ѣти ѣна гу-глѣдѣла. „Ти, рѣчѣ, тук сѣ-пугудѣ прѣ-мѣне, шѣ сакиш дѣ-ти-кѣлум?“ „Јас, рѣчѣла, нѣ-сакум нѣшто, ки-ми-кѣпиш ѣдна кѣкѣчка и-ѣдин нѣшче“. Е, ни-купѣл. И-ѣна прѣд-нѣѣ ин-вѣке: „Игрѣј кѣкѣчко, игрѣј нѣшче, јас читиријсе дѣна ѓмрѣн глѣдѣх и-читиријсе вѣчѣра, пѣ сабор сѣ-чинѣх“. Зѣначи чѣвѣко сѣга зѣ-дѣ-сѣ-сѣте. И-ки-му-каже нѣј-нѣ-кусѣро, аку-нѣ-мѣже дѣ-сѣ-сѣте. Пѣсле пѣ кѣжѣла: „Игрѣј кѣкѣчко, игрѣј нѣшче, јас читиријсе дѣна и-читиријсе вѣчѣра ѓмрѣн глѣдѣх, пѣ сабор сѣ-чинѣх“. Е нѣпкун гѣ-пѣте тѣ чѣвѣко: „ѣти мѣри мѣме тѣ тѣка пѣјш?“ „Е-ѣти-јѣ, зѣ-дѣ-сѣ-сѣтиш тѣ. Тѣ гѣпкѣта, шо-ги-зѣ бѣкѣишѣто ут-тѣбе, тѣ, рѣчѣл, гѣ-глѣдѣ само трѣ дѣна. Зѣнаѣше ѣти ки-стѣниш и-трѣ дѣна ка устѣна нъ-мѣне тѣ ѣгѣлта мѣ зѣбѣудѣ у-врѣто, мѣ-умрѣ. Тѣ-ли м-ја искрѣа тѣ ѣглѣта?“ „Ас тѣ искрѣах“. „А-тѣка, ѣна м-ја турѣ ѣглѣта зѣ-дѣ-сѣ-нѣјде ѣна при-тѣбе, бѣкѣишѣ дѣ-зѣме ѣна. А-јас гѣ-глѣдѣх, ѣна само трѣ дѣна“.

„Бре-тъквѣ-ли-ј, скоро д-ојме дъ-кѹпме една ругузина“. Удделе, купѣле една ругузина, гъ-зъвиѣли уф-ругузи'нта, кѧ зъпѧл'ѣт. Тѧ пѣске уф-ругузи'нта. „Дъ-знѧѣш, ви́ке, тѣ мене дъ-мъ-лѣ'ѣш. Тѧ двѣо́жа мене дъ-мъ-чѹве, дъ-мъ-глѣде читири́ѣсе дѣна, а-тѣ зъ-трѣ дѣна дъ-гу-зѣмиш бѣкѣи́ѣжо и-сѧкиш-пѣ сѣчко дъ-ти-кѹпум“. И-цѣгънкѣта гъ-изгурѣли уф-ругузи'нта. Ду-тѧм-еј.

Дико Р. Танов

Ѓавуло и двѹѣцѣта бра́ше

Имѧло двѹѣца бра́те, а-но́го ѹбуво пумѣнува́ле. Дѹбро-ама ѓавуло ги-видѣл ѹти но́го ѹбуво пумѣнува́т и-едѣн дру́к съ-ра́нѣт. Сѣѧ не-ѣде се́куј сус-не́гува́та рѣ'ка, а-то' гу-ра́не нъ-не́го, то' гу-ра́не нъ-не́го. И-тъка ѓавуло гу-пѣдѣл мѣ'ка ѹти то́лку ѧрно дъ-пумѣнѣт. „Бре, рѣчѣл, ѣс тѣѣ ки-ги-нѣпра́вум, ама дъ-си-иска́рѣт ѹчите“. И-тъка, уф-едѣн'о, уф-то' по-мѣлѣкѹ, фл'ѣзѣл ѓавуло. Сто уф-не́го ѓавуло и-то' зѣмѧл дъ-пѣрка́жувѣ ѓавулски муабѣте. „Бѧте, рѣчѣл, куту-дъ-пра́ме кѹл ко́-е по-ѧрнуто, дѧли дѹбро дъ-нѣпра́ве чувѣк или злѹ“. А-пѣ ба́тъ-му ви́кал: „А, нѣм-бъ-бра́то, дѹбруто с-ѣј дѹбро, злѹто с-ѣј злѹ. Злѹто н-ѣј ѹбуво дъ-гу-нѣпра́ве чувѣк“. „Не, ѧс ви́кум злѹто-ј дѹбро“ — сѣѧ гу-си́ле ѓавуло. „Ми-ѧ́ѣде, рѣчѣл, дъ-нѣпра́ме кѹл“. Знѧчи нѣпрѣви́ле кѹл. Е-чи́ј ки-испа́дне ве́рно, чи́ј не-ки-испа́дне, нъ-не́го ки-му-иска́рѣт ѹчите. Кѹло си-гу-нѣпрѣви́ли нъ-тъва́. Ама́м-бре, кѧ кѣжѧл ѓавуло и-тъка ки-нѣпра́вѣт. Ки-ј нѣпра́ве дъ-си-иска́рѣт ѹчите. „Дѣк, кѣжѧли, к-о́јме дъ-съ-пѣтуме?“ „Ај к-о́јме нъ-по́по, ѹн ги-знѧ зѣкѹ'нто“. Удде́ли нъ-по́по. Дѹбро-ама ѓавуло съ-чи́на́л по́п и-ги-прѣ́чекувѣ нъ-пѣ'то. Нъ-исти́нскѹ по́п не ѹдѣт, не-ј-пуштѹве. „Дѣк ѹ́те брѣ-дѣ́ца?“ „А-ми́, рѣчѣле, нѣѣ ѹдѧме нъ-по́по, пѣ-сѣѧ пугудѣ́ме“. А-пѣ-нѣ исти́нски по́п, ами ѓавул е се́ѣ. „Е, ми-зѣшо́?“ „Прѣви́ме кѹл сус-бра́т-ми двѹѣцѣта, дѧл'-еј крѣвинта ѧрна, дѧли пра́винта-ј ѧрна!“

„А-бѣ, рѣчѣл, мо́ѣш крѣвинѣ дъ-нѣпра́виш, ми-то́-ј чувѣко, пра́винта не-ј ѧрна. Дѹбро дъ-нѣпра́виш не-ј ѹбуво, злѹто-ј ѹбуво“. Ѓавул, не по́п. Е, то' по-мѣлѣкѹ съ-зѣвѣ'ртуве: „Бѧте, рѣчѣл, ки-ти-иска́рум ѹчите“. „Има ѹште, к-о́јме нъ-вѣлди́кѣта, ѹна — рѣчѣл, — по-ѧрно ги-знѧе зѣкѹ'нто“. И-тъка удде́ле нъ-вѣлди́кѣта. ѧрно-ама ѓавуло не-ј-пуштѣл и-нъ-вѣлди́кѣта д-ѹѣт. И-съ-чи́не вѣлди́ка ѓавуло, ѣ-ти-гу нъ-пѣ'то ги-пѣрчекѧл. „Дѣк ѹ́те бѣ-дѣ́ца?“, ги-пѣте па́к. „А-бѣ нѣѣ ѹдѧме ду-те́бе, амъ-не́ѣсе тѣ-пугудѣ́ме ту́к нъ-пѣ'то“. „Е-шо́ тѣка́?“ „А-бе, рѣчѣл, нѣпрѣви́ме кѹл ус-бра́т-ми двѹѣцѣта, ѹн ви́ке: злѹ дъ-нѣпра́виш дѹбро-ј, ѣс-пѣ ви́кум дѹбро дъ-нѣпра́виш ѧрно-ј, тѣка ду́ѣме дъ-съ-пѣтуме ду-те́бе“. „А-бѣ глѣдѧ́те ви́ злѹ дъ-нѣпра́вите“. Ѓавул, не-ј-пуштѹве сѣѧ ду-вѣлди́кѣта д-ѹт. Е, ут-та́мка, не ѹѣве. „Е-се́ѣ бѧте, рѣчѣл по-мѣлѣкѹ, ѣма ме́сто дѣка д-о́јме?“ „Не́ма ме́сто, рѣчѣл, ај-се́ѣ к-о́јме нъ-тѧ чѣшмѣта нъ-пѣ'то, та́м ки-ми-иска́риш ѹчите. Јѧс, рѣчѣл, ки-си-про́сум, ве́рѣѣт та́м но́го нѣро́т, ки-си-про́сум“. Е, удде́ле та́м, нъ-тѧ чѣшмѣта, му-искѣра́л и-дѣте ѹчи и-ги-удни́сѣл нъ-же́нѣ-му. „Ја кѹло, рѣчѣл, нѣѣ шо́-прѣви́ме сус-бра́т-ми. ѹчите тѣѣ съ-не́гѣѣ, ги-искѣра́х; шо́ к-и-н-пра́виш, и-н-пра́ви!“

И-тъка, тѡ' по-гулѣмѡ, тамка, пулѣка, пулѣка съ-къчил — имало типѡла — съ-къчил нѣ-типѡ'лта. А-пѣ-вѣчѣрта съ-субирали тамка ѣавул'то и-ги-испитувал нѣнѡ кумѣндант, кѡј шѡ нѣпрѣвил. Пѣ'рвио ричѣл: „Јас, ѣдин мѡс прѣвѣт, дѣнта гу-прѣвѣт, вѣчѣр гу-рѣстѣрувум и-нѣ им-дѣм дѣ-гу-нѣправѣт“. Гу-пучукал пу-гѣ'рбо, ричѣл: „Бравѡ!“ Нѣ-фѣторѣо гу-питал: „Тѣ шѡ нѣпрѣви?“ „Јас, ричѣл, ѣмише двѣјца брѣте, дѡбро живѣја, јас ги-нѣтерах дѣ-си-извѣдѣт ѡчите“. И-н'ѡ' гу-пучѣке пу-гѣ'рбо. „Бравѡ“, ричѣл. Трѣтиѡ къжал: „Јас, ѣдна вудѣница прѣвѣт, съ'та-ј нѣправѣна тѣкмѣл', сѣмо нѣ-им дѣвум дѣ-зѣвѣ'рте“. И-н'ѡ' гу-пучѣкѣ пу-гѣ'рбо и-мурѣче: „Бравѡ“. Нѣ-тѡ' чѣтѣв'ртиѡ, мѣлѣчко нѣкѡ имало, гу-пѣте: „Тѣ шѡ нѣпрѣви вѣдѣн?“ И-ѡн му-вѣке: „Јас, вѣке, нѣшто не-нѣпрѣви“. И-ѡн зѣме, гу-ѣдре нѣкѡлко шамѣра. Пучнал дѣ-плѣче тѡ' мѣлѣчкуто, вѣкал: „Дѣ-знѣ тѡ' шо-му-искѣра ѡчите, дѣ-ѡде нѣ-тѣ вѡјѣкѣта, имало нѣкѡ вѡда тамѡ, дѣ-с-измѣ ѡчите, ки-му-пуглѣднѣт. Пѡсле дѣ-зѣме уг-тѣ вѡда, цѣрувута кѣрка-ј кѣл'ува, дѣ-нѡсе — лѣкуве уг-сѣкѣде бѣ'ркѣт, нѣ-мѡжѣт дѣ изл'ѣкувѣт — дѣ-му-нѡсе ки-съ-излѣче и-пѣри ки-му-дѣ ѡште угѡре цѣро. Пѡсле, вѣкал, дѣ-знѣт тѣѣ шо-прѣвѣт мѡсто, дѣ-ти-курдѣсѣт ѣдин фѣк уг-смѡква, тѣ-дѣ-тѣ-фѣтѣт, дѣ-ти-ѣдрѣт кѣтѣко, дѣ-вѣјш кѣ ки-кѣјш и-кѣ ки-гу-уѣѣвиш мѡсто дѣ-гу-нѣправѣт. Дѣ-знѣт, вѣкал, тѣѣ вудѣнѣцѣта шо-гѣ-прѣвѣт, дѣ-т-пѣштѣт трѣ бѣли камѣнѣчѣта уг-думузлѣко, уг-чѣрго, дѣ-вѣдиш ка ки-вѣ'рте“.

Тѡ' брѣто сѣ слушал гѡре нѣ-типѡ'лта. И-събѣјлиѣ, кѣ съ-рѣздинѣло, кѣ усѣ'мнѣ, ѡн съ-слѣве пулѣчка уг-типѡ'лта. Тѣѣ минуѣали събѣјлиѣнта л'ѣге и-ги-зѣмѡле дѣ-гу-нѡсѣт нѣ-нѣкѡ вѡда тамка, шо-къжал ѣавулѣчѣто. И-ѡни гу-уднѣсѣт тамка, тѡ' си-измѣ ѡчите и-пуглѣдне, ѡчите му-нѣкнѣт пак. И-пѡсле, зѣмѣл вѡда уг-тѣ чѣшѣмѣта и-ѡде нѣ-цѣрувута кѣрка. Пѣте тамѡка, ричѣл: „ѡште бѡлна-ј?“ И-зѣмѣт, гѣ-измѣт уг-тѣ вѡда, ѡна угѣдрѣве и-цѣро му-дѣѣе нѡго пѣри там. И-пѡсле угѣдѣл нѣ-тѣѣ мѡсто шо-прѣвѣт. „Шѡ, ричѣл, тѡ' мѡс ѡште-ли не-мѡже гу-нѣправѣте?“ „Не-бѣѣве, вѣкал. Дѣне гу-гѣрадѣме, вѣчѣр съ-рѣстѣруѣе, шѡ-ј рѣбѡтта не-знѣјме“. „А-бѣ лѣсна рѣбѡта-ј тѣ', тѣѣ съ-ѣавуле. Ки-нѣпрѣзѣте ѣдин уг-смѡква фѣк, кѡ курдѣсѣте, ки-съ-фѣте ѡн. Кѣ ки-му-ѣдрѣте кѣтѣко, ки-ѣи-кѣже шѡ дѣ-нѣправѣте зѣ-дѣ-нѣ пѣдѣне мѡсто“. „Брѣ, тѣкѣ ле-ј?“ Нѣправѣт тѣѣ тѣкѣ. Събѣјлиѣнта ѡдѣт, глѣдѣт, съ-фѣтил ѣавуло. ѡште кѣ гу-ѣдѣл гѣздѣта, пучнал дѣ-гу-рѣге: „И, и-брѣ, вѣкал, не-вѣ-ј стрѣм, прѣѣте мѡстѣѣе дѣ-вѣ'рѣѣт л'ѣ'то, а-ѣѣ курдѣсуѣте фѣѣѣ дѣ-ѣи-фѣштѣте!“ „Мѡре, вѣкал, ѣс тѣѣе тѣ-бѣ'ркѣх“, и-пѣраво му-ѣдре кѣтѣко. Ричѣл: „Сѣ или ки-гѣ-угѣпум или ки-кѣјш шѡ дѣ-нѣпрѣјме мѡсто зѣ-дѣ-нѣ пѣдѣне“. И-тѡ': „Амѣн пѣшти ме, ки-ѣи-кѣжум“. „Нѣ, кѣѣи пѣ'рѣѡ“. Ричѣл: „Ки-зѣмиш, ки-фѣѣиш ѣдин ѣавул, кѡ-изгѡриш, уг-нѣгузѣта пѣпѣл кѡ-пѣстѣлиш мѡсто и-нѣкѡј не-мѡже дѣ-гу-рѣстѣре вѣче“. „Ми, ричѣл, ѣс шѡ ки-фѣштум ѣавуле, тѣ гутѡф-ѣи, фѣѣѣн“. Зѣме, гу-зѣпѣле нѣго, гу-изгѡре. Гѣ пѣсѡле пѣпѣлта и-гутѡѣе, мѡсто не-гу-рѣше вѣче нѣкуј.

Пѡсле зѣме, ѡде тѣѣ вудѣнѣцѣта там шо-прѣѣили. „А-бѣ шѡ-ј рѣбѡтта, тѣ вудѣница ѡште не-рѣбѡте?“ „А-бѣ нѣправѣна-ј сѣ, сѣмо не-рѣбѡте“. Ричѣл: „Тѣ-ј лѣсна рѣбѡта. Пѣшти, ричѣл, трѣ бѣли камѣнѣчѣта уг-нѣ'тре и-гутѡѣе, ки-рѣбѡте“. Пѣште, и-гутѡѣе, пучнала дѣ-вѣ'рте вудѣнѣцѣта.

И-ут-тука му-дадът páри, значи, тó' чувéк съ-збугътíл нóго. Ут-там пóсле, си-óде дóма óн. Кóгь гу-вíде брát-му сус-óчи: „Амáн-бре брáте, ричéл, уд-дéка тíь óчи нъ-тéбе?“ „Уд-дéка, ричéл, мí-ј-дъдé гóспут, пá ми-никнá. Мóре мáни, вика́л, дъ-шó páри збрáх дудéка б́jáх кóруф. Сè си-в́кáх: дáйте-ми пу-ъднó, пу-ъднó. Óни пу-нóго ми-дъвáли. Шó páри збрáх!“ И-му-пукáже пáрте ут-цáро, ут-тíь л'у́гето мóсто шо-гърдíли и ут-тó' шо-пръв́ил вудь́ница. И-тó' кá видéл и ричéл: „А-бе дáј и-нъ-мéне ми-ј-иска́ри óче, и-јáс д-óдум дъ-збéрум мáлко páри, шóм пáк óчи ник-нувáли“. И-óдът тáму, нъ-íсто мéсто му-ј-иска́руве óчите и-му-ричéл: „Брáто, слúши, вéчърно вréме кáц-сэ нъ-тá типóлта, т́ка дъ-нэ-тъ-изéът нéкуј вь́лци, нéкуј дивутíни. Јáс, т́ка, вика́л съ-къчүвáх“. И-тó' вéчърта дóјде, кá съ-стémче, съ-кáче нъ-тó' дъ'рзугó и-т́ка сéдэ. Едно вréме, гáвул-тó пáк съ-збрáли, дъ-съ-питүвът кóј шó нъпръв́ил. И-пучнáл тó' нíјн'о кумьндáнт, нъ-гáвул'то, пучнáл дъ-ги-испítуве. „Тí, ричéл, шó нъпръв́и вáдън?“ „Јáс, ричéл, нíшто не-бидé. Тá вудь́ница шó прáвът, ричéл, пуштí' т́и бéли кáмьнчътá и-мъ-изгуня' ут-тáм, нъ-мóжум“. Тó мóсто шó ръстурувáл вика́л: „И-мóјта ръбóта н'á биве, и-мéне, вика́л, мъ-фьтí' нъ-фáк, нъ-мóжум вéч“. И-тó', óче шо-му-искърáл ричéл: „Пá му-никнá óчи нъ-тó', уддéл нъ-тá вó'та, съ-измíјáл. Ама тó' нáшто гáвулче, тó' мьлэчкугó, óн гъ-къжá ръбóтта, тá вéчър кá бéме съ-збрáли т́ка“. Едín шьмáр, пá óш некóлко шьмáра гу-зълéпът. И-тó' пучнáл дъ-плáче. Кá пучнáл дъ-плáче гáвулчътó, пугл'ъднáл нъ-гóре и-гу-вíде тó брát-му сьс-иска́рьнте óчи. „Ми-јáс, ричéл, не-къжáх, а-тó' къжá“. И-пóсле гу-иска́рът ут-тáм, гу-слéзът, гу-ръспъртьлэсът гáвул'то.

Мито Динев Танов, род. 1916, Николич

Тру́јца бра́ше

Имáло нéкó вréме тру́јца брáте. И-тíь трыгнáли дъ-бъ'ркът ксьмéт, ръбóта. Пътувáли шо-пътувáли, ги-стимíло ду-нéкó вудь́ница. И-ричéли т́к ки-пръспí'ме вá вéчър, пóсле ки-пръдължэме пó-нътáм. И óни т́к флэзът, вíдът нéкó мóма плáче тáм. Гъ-пíтът: „Шó тí т́ка сáма и-плáчиш?“ И-óна ричéла: „Има т́ка, íде éдна лáмја, уф-тá вудь́ница и-сéкó вéчър цáро мóра д-ин дáве ут-сéкó думькíнсво пу-едín, дъ-гу-јáде т́ка. Вá вéчър дујдé рéдо нъ-цáро, јáс-сум цáрува кérка и-мъ-пуштí' мéне дъ-мъ-изéде лáмјътá“. И-óни ричéли: „Дóбро, ричéли, штóм тъ-пуштíли дъ-тъ-јáде лáмјътá, си-óди-си тí, нíь ки-спí'ме т́ка, нáс нéкъ нъ-изéде“. И-óни гъ-услубóдът, с-óде óна. И-óни, вéчърта, лéгнът дъ-спí'т, али си-устáвът стръжáр, бóдън. Пъ'рво стръжърчíл нáj-гулémјо брат. Двá нóжа уф-рьците дъ'рже, á-па иң-къжáл оти ус-двé глáви-ј тá лáмјътá. И-кóга вéч зъ-негувугó вréме, дудéка му-съ-пръспáло, не-дујдéла лáмјътá, óн гу-ръзбóде срédнио брат. Исто тькá и-зъ-срédнио нéма, нíшто не-бидéло. Пóсле, кóга му-съ-пръспáло, óн тугáва гу-ръзбóде нáj-мьлэчкíю брát. И-т́ку-шо-зъспáли нéгувите брáте, дву́јцътá, лáмјътá пучнáла дъ-бóче, дъ-свíре и-дујдéла тáмо. И-кóга а-вíде óн, прáво ус-тíь нóжувугó, двáта, уф-глáвите, двéте, й-ги-зъбóде. Пучнáла тá дъ-рíке и сус-пáшкътá гу-мáне кьндí'лто, гу-изгъ'се и-нéма свéтло. Гъ-утьпáл лáмјътá, али нъ-

може сега дъ-избрише кръ'фта и-съ'то тѡ', а-не-съкал дъ-каже нь-братто ништо. И-испадне вонка дъ-виде дали има нѣгде ѳјгин нь-близина, д-ѳде дъ-зѣме, дъ-зѣпале кьндѣл'то, дъ-избрише там и да-фѣ'рле ламѣта, зѣ-дъ-нѣ-съ-знѣ ништо нь-събѣлѣ.

Оде тамо, глѣде уф-пѡ'л'то нѣгде свѣткѣ ѳјгин. И-уддѣл тамъ нь-тѡ' ѳјгино. Кѳга уддѣл, глѣде тамъ едѣн гулемъ кьзанъ вѣре и-укул-кьзано читиријсе дѡши лѣжѣт, спѣ'т. И-ѳн, без дѣ-пѣте ништо, прѣко-нихъ пумине зѣме ѳјгин и-ѳде ду-ѣдну-мѣсто. Арно-ама, пѳсле съ-пишмѣнѣл, ричѣл: „Зѣшѳ гу-зѣмахъ ара́м тѡ' ѳјгин, зѣшѳ нѣ-ј питахъ дали ки-ми-гу-даѣт?“ Па́к съ-вѣ'рне кѣде-нихъ и-им-викне. Тѣ сите нѣрипѣли, ка-гу-видѣли, чувѣк тамъ дујдѣл и гу-грабнѣт. Ричѣли: „Шѳ бѣркиш тѣка?“ Ричѣл: „Ас дујдѣх, ѳјгин зѣмахъ, зѣмахъ ама-па́к съ-пувѣрнахъ дъ-вѣ-пѣтумъ дали ки-ми-гу-дајте ел'ѳ ѳјгино“. „Дѳбро, ричѣли, ки-ти-гу-дајме ел'ѳ ѳјгино, ама-тѡ' кьзано тѣка, уф-нѣгу вѣрѣт читиријсе дѡши чувѣчки, аку-мѳжиш читиријсе пѣ'ти ус-мѳлките прѣ'сти дъ-гу-дѣгнѣш и дъ-гу-пѡштиш нь-зѣмѣта“. И-тѡ' видѣл рѣбѳтта не-гѣ-бѣве и-ричѣл: „Гѳспуди пѳмугни-ми“. И-пучнѳл. Гу-фѣтѣл тѳ кьзано ус-мѳлките прѣ'сте и гу-дигнѳл читиријсе пѣ'ти. Тѣъ, ка-видѣли ѳти тѣкоф ѣуна́к испѣднѳл, ричѣли: „Тѣ вѣ вѣчѣр ус-на́с ки-дѳјдиш, к-ѳјме нь-ѳѳро, ки-флѣзѣме уф-нѣгувио сѣра́ј и ки-уткраѣѣме тамъ шо-ѳма, пѳри, тѣѳ, дру́го“. И-ѳн, ни-пѣт ни-шѣс, мѳра д-ѳде ус-нихъ. И-трѣгнѣве. Арно-ама на-трѣгнѣнѣто, ѳн знѣ ѳти ки-съ-рѣзде́не, нѣгувите бѳрате ки-вѣѣт нѣго гу-нѣма тѣка, а ламѣта зѣко́л'ѣна и-нѣма дъ-знѣт шѳ стѣна́ сус-нѣго. А имѳло-пѣ двѣ кѣлѳина, еднѳѳо бѣло дѣне, еднѳѳо бѣло вѣчѣр. Еднѳѳо сѣрѣзмутувѳло, дру́гѳто сѣрѣзмутувѳло. И-уддѣл, ги-зѣвѣ'рзе тѣъ кѣлѳи́нта дъ-нѣ-съ-рѣзмѳтувѣт, дъ-нѣ-съ-мѳтѣт, ништо. Тѣка́ дъ-стѳ'т сѣ. И ут-тамъ, трѣ'гнѣт они, ѳѣт кѣ-ѳѳро. Тамо́ зѣмѣт, гу-прувѳл'ѣт сѣра́јо, нѣгувио, ду́пка нѣправѣт и гу-пѡштѣт нѣго пѣ'рво уфнѣ'тре. Ричѣли: „Тѣ ки-вѣдиш, ки-прушѣтиш сѣкѣде, стрѣжѳрто ки-истѣниш, тѣ-си-ѣуна́к, ки-дѳјдиш пѳсле ки-нѣ-зѣка́риш, ки-ѳдуме, ки-упл'ѳкуме сѣ“. Дѳбро-ама, ѳн флѣзе уфнѣ'тре, ѳдма нѳѳо зѣме, кѳј ка́ флѣве прѣко-сѣра́јо му-сѣче гла́вѣта — гу-фѣ'рле нь-стра́нѣ, му-сѣче гла́вѣта — гу-фѣ'рле нь-стра́нѣ. Сѣте ги-исклѳл и ги-нѣкѳл кѣпа́ тамо. Кѳ ги-нѣкѳл кѣпа́ вѣче, ричѣл: „Ас ка́ ги-истѣпахъ тѣъ читиријсе дѡши, ки-съ-ка́чумъ гѳре, шѳ са́къ нѣкъ бѣде!“ Оде́ гѳре, ка́ съ-ка́че нь-пѣрвите ска́ли вѣде едѣн Ара́пин, стрѣжѳро, зѣспѳл, а кѳ трѣгнѳл пѣ нь-гѳре си-зѣмѳл и-мѣсо дъ-нѣма кѣче нѣшто. Ка-уддѣл на́ј-гѳре вѣче, дѣк съ-удѣите нь-кѣрките-му — трѣ кѣрки имѳл — и-тѣкъ стрѣжѳр, Ара́пин, и-ѳн зѣспѳл а-кѣче ѳма. Нѣ-кѣчѣто му-фѣ'рле мѳлко мѣсо и-флѣзе. Оде уф-пѣ'рвѣта уда́а, глѣде спѣе е́дна мо́ма и нь ма́ста е́дна ча́ша во́да и-прѣ'стѣн. С-јѳ ту́ре прѣ'стѣно нь-на́ј-гуле́мио прѣ'с и-си-ричѣл: „Та́ мо́ма ки-бѣде нь-на́ј-гуле́мѳ бѳрат“. Гѣ-испѣе ча́шта во́да и-ѳде уф-дру́гѣта уда́а. Оде уф-дру́гѣта уда́а и-тѣкъ исто́ тѣка́: па́к спѣе мо́ма е́дна, ча́ша и-прѣ'стѣн нь-ма́ста. Гѣ-испѣе вѳ'та, гу-ту́ре прѣ'стѣно и-ричѣл: „Та́ кѣ нь-фѳѳѳѳио бѳрат“. Оде уф-трѣ́тта уда́а, на́ј-мѣлѣчкѣта дѣка́ бѣла, та́ шо-гѣ-услѳбѳди́ли, и-тѣка́ ѣсту́ тѣка́: гу-зѣме прѣ'стѣно и-гѣ-испѣ́и' вѳ'та. Ричѣл: „Та́ ки-бѣде нь-мѣне“.

Ут-тамъ съ-слѣзе, ни́куј нѣ-гу-зѣпрѣл. Оде́ тамка, си-зѣме ѳјгин, зѣпале кьндѣл'то, избѣ'рше тѣъ кѣ'рвишѣта, зѣме ги-сѣче ѣ́ште уд-ламѣта, си-ј-бѣтне уф-ѳѣбо, пѳсле гѣ-фѣ'рле и-ни́кумъ ништо. Събѣлѣ ка-ста́нѣт

братто-му, не-знáт ништо и-не-къжувъ нъ-них. И-цáро ка-съ-ръзбúде úтрьта дѣн глѣде сърáјо прувáл'ън, гóре съ-къчувáли, нъ-мóмите прѣ-стънто ин-ги-нема. А Арáпуто-па, óште събáјлинта ка-видѣле тáм искóл'ъни тóлко л'úге, пѣ-рвѣ — дóл шо-бíl — óдма съ-зъсúкъве, цѣл'ò кѣрвишта съ-улупóте и нъ-цáро ричѣл: „Áс ги-исклáх тук“. „Дóбро, рьчѣл, тí ги-истипá дóле, ама гóре съ-къчíl чувѣк!“ „Нема, ричѣл, гóре áс не пуштíх, г-исклáх тýка“. „Нé-ј íстина, ричѣл, гóре съ-къчíl чувѣк. Нъ-мóмте прѣ-стънто ги-нема, чáште вóјте испíјни“. И нема кáк. И-цáро тугáва, óдма дрúгъта дѣн дáве гóзба, ги-збѣре сíte, кóј уд-дѣка. Ричѣл: „Сéкуј нѣкъ искáже нóво нѣшто шó му-съ-случíло уф-тò' мумѣнт, бес-дъ-съ-плáше уд-нѣшто шó-ј лóшо и-бíло кáко“. И-зѣмът съ-збѣрът, и-тíх трúјцъта брáте стигнáли тýка, и-óни дудѣли нъ-тá гóзба, тáм кúде-цáро. Пучнáл дъ-испíтуве цáро: „Тí шó íма дъ-кáјш?“, на дрúгò: „Тí шó íма дъ-кáјш?“ Кóга дудѣло нъ-тíх трúјцъта брáте, пѣ-рвѣ къжáл кáк трьгнáли, шó кáк бíло. Е, нá-мьлѣчкò ричѣл: „Как шо-къжá мóјте брáте, нíх трьгнáме дъ-бъ'ркуме късмѣт, рьбóта, тькá и-тькá, уф-тá вудьнíца спíјáме, нъ-цáро кёркътá бíше тýкъ, г-услужудí'ме, нíх устьнáме дъ-спíјме тýка, дъ-нъ-изѣде нáс лáмјъта. Двúцъта брáте дудѣка стрьжърчí' нѣмше нíшто, не дудѣ. Трѣтjò, јáска кóга стрьжърчíх дудѣ лáмјъта, гъ-зъклáх. М-изгсьí кьндíлто, уддѣх дъ-зимум óгíн, тáм бѣ арьмíјте и ськá сус-нíх д-óдум. Мъ-зъкърá дъ-дóјдуме тýка, дъ-упл'áчкуме вáшта пьлáта. И, прувьлí'ме тукъ сърáјо, флизѣх уфнъ'тре. Мъ-пуштí' мѣне дъ-искóл'ум стрьжърто, пóсле дъ-ј-вìкнум нíх. Јáс зьмáх сíte ги-исклáх и-пóсле съ-къчíх гóре. И-кóга съ-къчíх гóре нъјдѣх: уф-пѣ-рвътá удáа мóма еднá лѣше, зьмáх прѣ-стънò, гъ-испíјáх чáшта и ричѣх: тá кé-ј нъ-гулѣмjò брáт, втòрта íсто тькá — тá кé-ј нъ-втórjò брáт, трѣтта нъ-мѣне кé-ј. И-áко не вьрúвъте ёто-ги-úште нъ-лáмјъта шо-гъ-утьпáх áска“. И-цáро тугáва, зъ-зѣтуфци ги-зíме трíте брáте, а-тíх Арáпъто, стрьжърто, сíte ги-искóле.

Мито Д. Танов

Ишрушо измикарче

Имáло ёдно дѣтѣнце, измíкар съ-гльвíl. А-пъ-гáздътá крьдѣл, чинúвал, ама пóвике ут-сирмъштí'те. Нъ-измíкаро, нъ-тъвá дѣтто, мó-ј мь'ка оти óде нъ-сирмáшките дъ-убѣрьве. И-тькá гáздътá си-въчърáл, а-он удíл у-тимнíцъта гу-уждирáл пу-ајн-шьмáр. Идáл дóма къжувáл: „Мѣ-ј мь'ка, викал, зьшó дъ-крáде пу-сирмъштíј. Нѣ-ј арна тá рьбóта. Кá кò-зѣме шејо, кá кò-уткраде му-уждíрум пу-ајн-шьмáр“.

И, нáпкунце тò' му-къжáл: „Чóрбьци, гáзда, ак-тѣ-ј мь'ка уд-мѣне дъ-устáвум“, рьчѣл. „А шó ки-мѣ-ј мь'ка ут-тѣбе!“ А пѣ-бíl зь-едíн лѣпче, зь-едíн лѣп, пáри не, сáмо зь-лѣп. „Шó ки-мѣ-ј мь'ка ут-тѣбе? Сáмо едíн лѣп, нѣк íма ак-сáке пѣт дúши ки-ј-рáнум“, викал. „Ми-тóгъј шó съ-мíслиш тóлко, áде кáжи“. „Јáс, ричѣл, тькá, тькá, óдум пу-крáдъне нъ-вѣчър. Áма мъ-уждíрът, ричѣл, пу-ајн-шьмáр. Нъ-мóжум дъ-вídум кóј мъ-уждíре“. Е, нáпкумта измикарчъто му-къжáл: „Тò, викал, тѣ-ј íстинта. Зьшó, рѣкъл, тí сирмáшките óјш дъ-крáјш? Á-бе дóјме нъ-цáро дъ-мудíгнуме. Д-íма-бър шó ки-уткрáјш“, вíке. „Ај д-óјме зáдно, нъ-цáро

пърте ки-му-ј-дигнѣме“. „Ки-бѣде, тѣ сáмо нѣ-мѣне уртáк дѣ-мѣ-зѣмиш и-йч ним-сѣ-плáши кóј ти-уждиráл шѣмáр“. Е, ут-тáмѣ ки-мá убѣрѣт нѣ-цáро мáзáта. Мá-скѣпáли мáзáта, уддѣли нѣ-пáрте. Му-ј-зѣли.

Сѣбáјле ка-видѣл цáро: пáрте зѣмѣни! И, сá кулáј тѣрѣт дō-фáтѣт. Имáло нѣкуј арьмѣй зѣтвóрън. Нѣли крьдѣц-пá крьдѣц, о-пѣтѣт тáм шó дѣ-нѣпрáвѣт: „Как кулáј дѣ-нáјме, дѣ-ни-кáјш?“ „Кулáј, ричѣл, ки-тў́рте едѣн кѣзán кѣтрáн нѣ-врáтта. Тṓ кѣтрáно нѣ пў́ште кулáј дѣ-излѣзе чувѣко, ама нѣка-ј дѣлбóко“. Е, нѣпрѣвѣли тѣкá. Дрў́гѣта вѣчѣр тѣѣ пáк удѣле дѣ-крáдѣт, гáзта удѣл нѣпрѣт. Ама йма прѣмка сѣá. Измиkáрчѣто устá-нѣве а-гáздѣта нѣпрѣди и-тáп у-кѣтрáно прѣпáжде. Прѣпáжде и-дудѣка му-зѣгѣне глáвѣта, мá-зѣл измиkáрчѣто. Мá-зѣл глáвѣта дѣ-не-гу-пузнáт. Снáгѣта знáчи нѣ-мóжѣт дѣ-пузнáт нѣ-кóј-е. Е, глáвѣта мá-зѣл и-гѣ-уднѣсѣл нѣ-жѣнѣ-му. 'И ричѣл: „Глáвѣта, кѣжáл, нá. Тѣ тѣквá, тѣквá-ј рѣбóтта. Зѣ-дѣ-нѣ-гу-пузнáт áс мá-зѣх глáвѣта. Зáтѣ и-тѣкá к-ўмрише и-тѣкá к-ўмрише. И-дѣ-нѣ-плáчиш, ки-тѣ-пузнáт“. Ут-тáмка, е, сѣга тѣрѣт кóј-е. Уддѣле пá нѣ-тṓ арьмѣйта, шо-ј-зѣтвóрън. Пá дѣ-сѣ-пѣтѣт. Он и-кѣжáл: „Сѣá, дѣми тѣквá-ј рѣбóтта, тувѣрѣјте еднá камѣла пáри. Кá шѣтте нѣиз-сѣлто, кóј сáке пáри, кóј кóлко сáке дѣ-му-дáјте. Кóј нѣ-ки-дóјде, кō кѣшта нѣ ки-дóјде дѣ-зѣме пáри дá билѣјште, дѣ-ј-ўдрите дáмка, дѣ-нѣ зѣбѣ́рките, уф-тṓ сѣ-пáрте. Он кѣндѣсѣн нѣ-пáри, нѣ зѣме пáри“.

Дóбро-ама, тṓ ка-дујдѣл ду-нѣгѣвѣта кѣшта, мѣсто пáри дѣ-сáке, уддѣл и-нѣ-кѣмѣйлта тáп углáмникo, гу-сѣче, гу-свáле тувáро. А-тṓ сѣ-óде сус-пулѣйн углáмник. Он штáе кѣмѣйлта óде пу-нѣго. Ка-зѣвѣрте еднo вѣре: нѣма кѣмѣла. „Е-гѣди, ми-сѣга? Мóрум дѣ-му-кáжум, нѣма кáк“. „Шó бидѣ?“, ричѣл. „Амш, ричѣ, гѣ-зѣгубѣх кѣмѣйлта. Углáмникo гу-сѣчѣле и-кѣмѣйлта уддѣла и-пáрте уддѣли“. О-пѣтѣт тṓ арьмѣйта, уф-апсѣнáта шо-ј-зѣтвóрън. Он и-кѣжáл: „Сѣá ки-пў́штѣте едѣн прóсик дѣ-сáке ут-кѣмѣла пѣстѣрмá. Знáчи кóј ки-дáде пѣстѣрмá уф-нѣго-ј сѣчкo, и-кѣмѣйлта и-пáрте, сѣчкo-ј уф-нѣго“. И-нѣпрѣвѣли тѣкá, фѣтѣли адѣн прóсик. А-пѣ-тṓ сѣ тáм, дѣка гувóрът, слў́ше и нѣ-жѣнѣ-му нѣ-гáздѣта кѣжáл: „Дѣ-нѣ-сѣ-излѣ́јш дѣ-дáдиш ут-кѣмѣла пѣстѣрмá, óти думáн нѣ-ј рѣбóтта“. Е, áрно-ама кá дујдѣл ду-нѣйѣтá кѣшта: „Ут-кѣмѣла пѣстѣрмá нѣма, ут-кѣмѣла пѣстѣрмá?“, вѣкáл и тá сѣ-излѣжáла. Фѣтѣла, дѣдѣла. Аднá дáмка удрѣл нѣ-врáтта, дѣ-сѣ-знá уф-кṓ кѣшта дѣ-сѣ-вѣ́рнѣт. Áрно-ама тṓ измиkáрчѣто дујдѣл. Ка-видѣл нѣ-врáтта йма дáмка ўдрѣно: „Ах, ричѣл, йма дáдно пѣстѣрмá. Дѣм-јѣ сáмо тá кѣшта билѣјина, йма дáдно“. Гѣ-питáл гáздѣрицѣта: „Дѣдѣ тѣ пѣстѣрмá?“ „Сѣ-излѣжáх, зѣбрѣвѣх, дѣдѣх“. И-тṓ шó нѣпрѣвѣл нáпкум: нѣ-сѣте вѣрати пу-аднá дáмка удрѣл, дѣ-нá́ пузнáт кѣшта. Е, ка-глáт сѣте вѣрати ймѣт тѣквѣ дáмки, нѣ-мóжѣт кѣшта нѣјна дѣ-гѣ-нáјдѣт.

И нáпкумта цáро ги-збрáл сѣте уф-сѣлто: „Мóјте пáри кóј ги-зѣ, дѣ-сѣ-кáже кō нѣгрáдум óште. Нѣ-тóлко кулáј тѣрѣне дō-фáтуме, нѣ-мужѣме. Нѣк-сѣ-кáже кō нѣгрáдум óште“. Нáпкумце дѣтто — измиkáрчѣто рѣкъл: „Ак-сáкѣте мѣ-утѣпáјте, ак-сáкѣте мѣ-убисѣјте. Áска бѣáх сус-мṓ гáзда. Ми-сѣ-пугудѣ гáздѣта крьдѣц, ама ут-сирмѣштѣјте крáде. Нѣ-мѣн-пѣ мѣ-ј-мѣ́ка зѣшó тѣкá и-му-кѣжáх: „Ај к-óјме ут-цáро ки-крáдѣме“. Сѣ си-искѣжáл он: „Пишѣн, рѣкъл, гѣ-убрáме мáзáта. Е-шó кулáј нѣјдѣте: кѣтрáниң кѣзán турѣте, тáм дѣ-прѣпáдне уф-кѣзáно. Дóбро, прѣпѣднá

мѡ' гáзда, ама-дудѣка му-зъгíне глáвѣта áс мѡ-зѣх и нѣ-мужѣте дѡ-пузнáйте кѡј чувѣк-е. Е, тѣкова, нáпкумта, ут-кѣмíла пѣстърмá търáте. Тѡ, јáс бѣх шѡ мѡ-сѣчѣх нѣ-кѣмíларѡ углáмнѣко. Кѣмíлта а-тѣгл'áх дѡма, а-ѡн си-уддѣ сус-пулвín углáмник“.

Мито Д. Танов

Делови на воденицаѣта

Зъ-вуднѣицѣта вѡ'та сѣ-нѣвѣ'рнуве уд-рѣкѣта, ѡде пу-áрго сѣ ду-бѣнто. Пред-вуднѣицѣта íма зíдѣно, зъ-вѡ'та дѣ-сѣ-субíре — тѡ' сѣ-вíке бѣнт. Пу-н'ѡ' пумíнуве вѡта. Дујдúве ду-търáк — тíѣ-сѣ нѣрѣдѣни прѣ'чки кѡј-шо-зѣдържувѣт дѣ-нѣ-флѣзе уф-ѣзúкѣта гúбрѣ, гránки, нѣкѡ дрúго нѣшто. Пѡсле уд-бѣнто, прѣку-търáко флѣве у-бúкѣта. Бúкѣта дѡлу тѣсна-ј, тá сѣ-вíкѣ пујрá. Прѣку-нѣѣ, ѡти-ј-тѣсна, вѡ'та сíлно удíре нѣ-чáрго. Нѣ-пујрáта сѣ-турúве ѣдно дѣ'рво шо-сѣ-вíке сѣвák. Тѡ' гѣ-зѣпíре вѡ'та, нѣ-гѣ-зѣпíре нѣго гѣ-рѣспрѣ'снúве дѣ-нѣ-удíре нѣ-чáрго и-нѣ-вѣрте вуднѣицѣта. Кѡга сѣвákѡ сѣ-путрѣ'гнуве нѣзѣ'ди, тугáва вѣч вѡ'та чíсто си-удíре нѣ-чáрго и-вѣ'рте вуднѣицѣта. Нѣ-чáрго у-срѣдúлнѣко пумíнуве вѣртѣно. Пѡсле, гѡре дѣк свършúве вѣртѣнто, кáмѣно дѣк сѣ-фáште, тѡ' сѣ-вíке бѣлтѣл'к. Дѡлн'ѡ' крáј нѣ-вѣртѣнто, дѣкѣ вѣ'рте нѣ-бáбѣта, сѣ-вíке бѡт. Бáбѣта-ј пуд-чáрго, дѡлу, ѡна гу-дѣ'рже вѣртѣнто удгѡре. Сус-бáбѣта гу-пудíгнувѣт кáмѣно, гу-спуштúвѣт, кѣквѡ сáкѣт брáшно дѣ-мѣл'ѣт: пѡ-сíтно или пѡ-ѣдро.

Гѡрн'ѡ' кáмѣн еј-ужлѣбѣн, тáм флѣвѣ бѣлтѣл'кѡ, а пѣ бѣлтѣл'кѡ-ј нѣдѣнѣн нѣ-вѣртѣнто. Врѣс-гѡрн'ѡ' кáмѣн дупíрѣт чѣкълáци, ѡни гу-трѣсѣт жítто, дѣ-пѣдíнѣт зѣ'рѣта. Чѣкълáците сѣ-вѣ'рзѣни нѣ-кѡшо. Уф-кѡшо стѡ' жítто и уд-нѣго пѣдíне уф-дúпкѣта нѣ-кáмѣно. Брáшнуто сѣ-субíре уф куríто.

Нѣ-бáбѣта íма дúпкичка еднá, мѣлѣнкичка, тáм íма тúрьно цѣлѣзо. Тѡ' цѣлѣзо нѣ знáм кá сѣ-вíке. Нѣ-нѣго зѣстáнуве дѡлн'ѡ' крáј нѣ-вѣртѣнто и-тѡ-ј цѣлѣзно. Цѣлѣзо нѣ-цѣлѣзо вѣ'ртѣт.

Лѡс — зѣ дѡ пудíгнѣт кáмѣно.

Мито Д. Танов

ПАТАРОС

Доживуваѣицѣта на гѣдо Ильѡ Пáйарѡшки

Е-сѣга, мѣн мѣ-зимá Гѣ'рците вујнѣк. Ка-уддѣх уф-Сѡлун мѣ-ублѣ-чѣѣ, гѣ'рчки вујнѣк. Су-акѣ'ло си-вѣл'ум: „Кáк ки-живѣѣм!“ Áјде, áјде, зѣминá двáјсе дѣна. Тá нáшта чѣта, шо-бѣше гѣ'рчка, ки-нѣ-дíгѣт, уф-Милíт, уф-гѣ'рчко мѣсто. Тѣрум чарѣ дѣ-избѣгум, амѣ-рúбите нѣ-ми-сѣ испрáтни, куту-сјá вујнѣицѣте кá ги-испрáштѣт. Нíѣ сѣфтѣ кá уддѣме, кá нѣ-ублѣчѣа, ги-дѣдѣме нѣ-адíн анциѣ рúбите, тáм уф-Сѡлун. Вѣл'ѣме: „Нѣк стѡѣт тúка, кá ки-дѡѣ нѣкуј нáш ки-ј-пúштѣме“. Кá видѣме ѡт ки-нѣ-дíгѣт зѣ-Гѣ'рцја, áс вѣл'ум: „Ки-бѣгум ѡти смѣ'рт-еј зѣ-нáска“. Ки-бѣгум,

ки-бегум, амъ да́ли зна́ме дъ-бегъме! Адно́ вре́ме пругуву́ри тѣ́ка адно́ дете́, бѣ́ло пе-чѣ́с ме́сца ву́йник: „Ас, рѣ́че, ки-въ-иска́рум ут-Солѣ́н“. Е, е, а́рно, зѣ́маме ру́бите, на́ште ру́би, цивѣ́лните, и-то́в дете́ дудѣ́ уд-вѣ́чрта. „Ут-Солѣ́н ки-изле́зме нѣ́вонка, ви́ке, уде́йте дудѣ́к к-о́йте, са́мо зѣ́-ру́бите дъ-не-ѣ́-фа́тѣт“. Нѣ́-зѣ́кра́ то́ чувѣ́к, нѣ́-иска́ра ут-Солѣ́н нѣ́вон-ка, ве́ле: „Ду-ту́къ мо́жум, ут-ту́къ нѣ́-на́м га́ре. . .“ Ни́ѣ ка́ пътува́ме, ка́ пътува́ме, адно́ вре́ме ко́га съ́мна, па́ нѣ́-тъва́ ме́сто. По́-нѣ́на́ки не́-сме зѣ́-ја́ли д-о́дме. Усѣ́мна, па́ та́м, нѣ́-адно́ ме́сто, Же́нцко му-ви́кѣт, ф-Же́нцкуто По́ле. И-до́шче, ја́ кути че́ра ка-ро́сише, тѣ́ка. „Слу́ши, ви́кум нѣ́-то́в друга́ро, а́ѣ к-о́јме нѣ́-ти́ѣ ка́мънто го́ре. Ки-ле́гнѣ́ме, ва́дѣн ки-прѣ́днѣ́вѣме“. Амъ си-зѣ́маме ле́п ни́ѣ ут-то́в. Удде́ме нѣ́-ти́ѣ ка́мънто, уд-до́л ду́пкъ, тѣ́ка, ли́гнаме пукрѣ́-ду́пкъта. Ко́ѣ по-адно́ вре́ме изле́вѣт ти́ѣ адни́ Турчи́на, та́м уд-о́фците испѣ́днѣ́, си-игра́т нѣ́д-на́с, ни́ѣ уд-до́лу сме, пуд-ни́ѣ, о́ни нѣ́връс-ка́мънто си-игра́т. „Н-а́ бѣ́ве та́ рѣ́бота, а́с ки-испа́днум нѣ́-мигда́но, к-им ка́жум, и́нче ак-нѣ́-ви́ѣт ки-ре́чѣт: ву́йнички би́гѣнци“. Испѣ́днѣ́ѣх, ви́кум: „Уд-де́к-сте ви́ѣ?“ „Уд-Иши́клѣ́р“, Иши́клѣ́р му-ви́ка́ та́м нѣ́-не́коѣ́ се́ло. Ве́ле: „Ви́ѣ уд-де́к сте?“ „Ни́ѣ-сме, ви́кум, бе́жѣнци, ут-Стру́мичко, кѣ́жѣвум се́га, крѣ́ѣ-Бѣ́ласца, та́мо. Куту-сурма́си чувѣ́ци, кѣ́раме дубѣ́ци нѣ́-а́ѣн-търго́виѣ, дуде́ме ту́ка. Нѣ́-тре́но не́-ни съ-да́вѣ па́ри, трѣ́гнаме пе́шки, зѣ́-ти́ѣ па́ри к-о́јме нѣ́-Со́фѣ́а. Ку́куш, ве́л'ум, де́ка-ѣ?“ А́с о-гле́дум Ку́куш де́ка-ѣ, а́ма па́ пи́тум, уш-не́ зна́м, де. „А, то́ѣ гратче́-ѣ Ку́куш. Изго́рьно, са́мо пи́пили́ште-ѣ, не́ма грат, не́ма ни́што“. А́с си-ве́л'ум нѣ́-акъ́'ло: „Ко́лко пъ́ти сум-бил уф-и́'о“, а́ма свѣ́сто не́-ми-да́ве дъ-ка́жум. И-трѣ́гнаме пе́шки, пра́во. Цивѣ́лни трѣ́гнаме, ки-пѣ́ту́вѣме де́нцки. Ко́ѣ ка́ ки-нѣ́-стрѣ́тне: „Уд-де́к-сте бре́?“ „Уд-Гѣ́рба́шѣво“. „Е-шо́ тѣ́ка?“ „Ми-би́жѣнци сме-ни́ѣ, нѣ́-адни́ трѣ́го́фци кѣ́раме сто́ка, зѣ́-па́ри. Не́-ни-съ-пла́ште нѣ́-пѣ́мпу́ро, тѣ́ка ки-с-о́јме, пе́ш“. Изли́зѣме пут-Ку́куш уддо́л. Ве́л'ум: „Ле́, ле́, бѣ́лизо́-ѣ“. Зѣ́ми́наме Ку́куш, ка́ стигна́ме Кру́ндѣ́рска́та кури́ѣа, шо́-ти кѣ́жѣва́ѣх, гле́дме грѣ́цки цѣ́ндаре́, ку́лку пе-чѣ́с ду́ши, ус-зѣ́га́ре. Нѣ́-то́ѣ друга́ро ве́л'ум: „Ле́гни уф-та́а кѣ́пи́на“, съ-бу́тгнаме та́м, ле́жи ту́ка. По́-нѣ́на́ки не́ма мѣ́рдѣ́не. Ли́жа́ме, ли́жа́ме, адно́ вре́ме, ка́ нѣ́-зѣ́де́ слѣ́-нѣ́цѣто и-ти́ѣ съ-пѣ́рбрѣ́а нѣ́-до́ло. А́јде, трѣ́гнаме сѣ́ѣ зѣ́-ф-се́лто, са́нки ма́ѣка ка́ ви́дум а́с та́м! Уде́ѣки нѣ́-стрѣ́те а́ѣн чувѣ́к уд-на́што се́ло, глу́ѣ би́ше, Са́рби́не му-ви́ка́, ба́ш Са́рби́не, пу-ту́рцко са́рби́не зна́чи глу́ѣ. Гу-стрѣ́теме, а-па́ а́с му-сум-брѣ́тѣ́ѣт нѣ́-то́ѣ. „У, у, здра́во кѣ́л'та́та“. „Здра́во“. Ви́ке: „Нѣ́ о́тпуска́ к-о́йте?“ А́с дур дъ-му-удгу́ворум, то́ѣ друга́ро ве́ле: „О́тпуска́“. Извѣ́рѣ́ то́ѣ ма́лко, а́с съ-вѣ́рна́ѣх пу-не́го: „Слу́шѣ́, не́-сме о́тпуска́, ни́ѣ бе́гѣме“. „Ъ́м, бе́гѣте!“ „Бе́гѣме, дъ-не́ ка́жиш ни́къкъ“, и-ни́где ду́ма не́ кѣ́жа́ чувѣ́ко.

Дуде́ме уф-се́лто, на́што се́ло, фли́зѣме, слѣ́-нѣ́цѣто зѣ́де, пу-те́нѣ́къта мѣ́ра́чка, шо́-му-ви́къме. Фли́зѣме уф-се́лто. Те́ръме, де́к, к-о́ѣш? Съ-бу́тгнаме уф-адна́ сла́ма, рѣ́жова́ сла́ма. Ви́кум: „А́-бе, слу́ши, а́с нѣ́-мо́жум д-о́м ду-до́ма, на́шта кѣ́-шта́-ѣ кѣ́де адна́ гѣ́рчка учи́ѣтѣ́лка, тѣ́ѣ шо́-нѣ́-ѣ́че. Нѣ́-мѣ́рзе нѣ́-на́с, ка-ки-фле́зум а́с до́ма ки-чу́ѣт ти́ѣ, ки-рѣ́збе́ръѣ́т сѣ́те. А́с нѣ́-мо́жум д-о́дум. Ти́ѣ, ве́л'ум, о́ди, ви́ди до́ма кѣ́кѣ́ѣ-ѣ рѣ́бо́тта. Удде́ то́ѣ чувѣ́к. Му-ви́кум: „Па́ ту́к ки-до́ѣш, а́с ки-тѣ́-че́кум ту́ка“. Удде́л, ка́ му-кѣ́жа́ла ма́ѣкъ-му: „А сѣ́ѣ изли́зе́ѣ Гѣ́рците́, гѣ́рѣ́къта пу́ли́ѣѣа, вѣ́-те́ръѣ́т“, то́ѣ не́ кѣ́де-ме́не, зи́ма́л нѣ́-го́ре, бѣ́ѣро. Ка́ чи́ка́ѣ а́ска, ка́ чи́ка́ѣ,

сѣто стѣна, нѣма другаро дъ-съ-вър'не. Н'а́ арна та рѣбота, дал съ-гуф'тили, шѡ-ј нѣпрѣвил, нѣ знам. Ас викум: „Жиф уф-ръ'ци нѣ флѣвум, аку мѣ-тѣртъ, дъ-излѣзум, дъ-съ-истѣгл'ум“. Уддѣх, ма́йка нѣмум, вѹ́жу ймум. Одум, глѣдум свѣтке пу-мáлко, викум: „Дъ-чүкнүм, децѣта ки-станът“¹. Сакум дъ-нѣ-мѣ-видѣтъ дру́гите. Истүм, предъ дъ-си-лѣгнѣтъ, чѣкъ'ър тã вратта, испьднã чувѣко пу-мóчыне. Кá съ-пувь'рна, мѣ-глѣде, „Уддѣк дудѣ сја́ тўка?“ Викум: „Избигах уд-Гърците“. Зна́м, áк съ-чу́й кō изгòртъ. Викум: „Вѹ́жу, ду-на́ште дъ-пұштите айн-чувѣк уд-ва́ште. Димитрий д-òде ду-тáмо, дъ-ми-земе руби нѣ-мѣне и-сѣстрѣ-ми и-жѣнта дъ-добѣт ду-тўка“. Значи, ла́гум дъ-чинум збо́гум. Тõ чуве́к уддѣ и ми-дунсѣ. И-жѣнта дудѣ. Викум: „Дъ-ми-дунесиш трѣ лири па́ри“². Дунсѣ. Мòрум дъ-и-устáвум га́ре, дѣк к-òм по-нѣ́нам. Ас трьгна́х. Ут-Пътърòс ду-Гòльк одум, и-ти́ь, кá ки-му-зьслѣбѣ нѣ-чувѣк свѣсто, ти́ь гърчките уфицѣре, шо-мѣ-кара́ нѣ-у́чыне, сѣ-съ прѣд-мѣне, сѣ-съ прѣд-мѣне. Оф-мáле морѣ. Тõь, пá тоь. Ем-зна́м дѣк-сум, нѣ-сум га́ре ву́жик, на́што по́ле въ'рвум, ти́ь уфицѣрто сѣ прѣд-мѣне. Á-бре, á-бре, стигна́х ду-Гòльк, ду-Чнькклѣ́ь. Тõ бише кути-вѹ́жу, нѣшто, уд-дѣкъ ма́йка. Нѣ-вратта: чу́к, чу́к, ко́лко шо фѣти́х зѣ-кл'учаркѣта тоь гуто́ф бил. „Тѣ-ли-си Ил'ò?“ „Ас-сум“³. „Е как е та́ рѣбота?“ Викум: „Тѣ́ка и-тѣ́ка, тоь другаро, викум, о-изгуби́х“⁴. „Ки-до́jde бѣлки. О́ј тѣ лѣгни си, óдмори“. Шѡ ки-нѣ-глѣде, два́jсе и-шѣс дѣна. Уф-гула́чкѣта кури́ь, скри́шно, ни на-адѣн гулча́ниц дъ-нѣ ка́же, два́jсе и-шѣс дѣна нѣ-глида́ тамъ. Вѣчьр ки-ни-донсе лѣп, сѣба́ле пá ки-до́jde. Аднá ден ви́ке, пла́дни́на бише: „Ájde, ричѣ, вѣдѣн га́ре ми́ните“⁵. Он фѣтил врѣ́ска сус-тоь пу́сто Тудо́рво, сус-Шѹ́гуво. Нѣ-зѣкра́ ут-там, нѣ-Ча́мѣфта вуди́ница уф-Мура́рци нѣ-нусѣ. Спѣднá двѹ́jца мурирчѣне. Нѣ-зи́мѣтъ ут-тамъ, ама-дѣкъ стѣ́пни, дѣкъ нѣ; е́ј-ги́ди ма́ле, шѣс са́та дъ . . . , уд-Мура́рци ду-Тудо́рьво. Дудѣме, дудѣме нѣ-ка́jnичесто, ама-нѣ нѣ-пушту́втѣ уф-сѣ́лто дъ-òдме, уф-Тудо́рьво, ájde горе уф-пла́нинта. Тў́къ, ричѣ, ва́ вѣчьр ки-ми́ните, ама-ни́ь-сме куту-дудулѣнка, òти до́ш върна́, нѣ-измукри́. „Тў́къ ки-прнькѹ́втѣ, ўтре та́м нѣ-ти́ь ка́мѣне ки-съ-сва́лите и-ни́ь ки-излѣ́зме, ки-въ-прѣчѣ́кѣме“⁶. Арну-амѣ тоь дѣн трѣ́ска врѣ́с-трѣ́ска нѣ-мѣне, òти бо́л'ын, ем-бе́гум, ем-бо́л'ын. Ус-тоь бра́т-ми, шо-би́хме, близна́нци-сме, де́уто Журда́н и-адѣн сил'áнищ. Ба́ш уф-тоь мумѣнт áс-сум трьгна́л уд-дѣкъ ка́мѣнто, пу-нужда́ Ду́jdели ти́ь Тудо́рьфци, ájde и-ájde, трьгна́ли ти́ь двѹ́jца, нѣ пугли́днали áс одум-ли, нѣ одум-ли Съ-върна́х нѣ-тоь ме́сто, глѣдум, нѣма ну́куј. Викум ки-сто́ём тў́къ, тѣ́ка си-вѣл'ум уф-акѹ́ло де, нѣли кá ки-уста́виш адѣн ше́ј тре́ба дъ-съ-пувь'рниш дъ-гу-путѣ́риш. Ки-сто́ём тў́ка, нѣ-тоь ме́сто. Стѣна́ стрѣт но́ш, ни́што нѣ-сѣ́ jвѣи. Мо́jта рѣбота́-j изгуб̀на вѣче. И-въ'рвум низ-аднѣ дъ'рва пу-бѣ́иро, си-вѣл'ум: „Ки-те́рум дъ-прѣ нушту́вум вѣчьр.“ Са́м га́ре устьна́х, сама́к, дѣк ки-фа́тум, е́ј-ги́ди ма́ле. Ми́на нòго вре́ме, ма́лко вре́ме, áс-сум-си сѣ са́м. Аднѣ ко́зи пуд-мѣне чина́ли да́н-гѣра, дүн-гѣра. Истѣ́рчувум прѣ ти́ь ко́jсте, тоь уфча́рчѣто: „Тѣ-ли-си тоь изгубѣ́jò?“ О, о ма́jkѣта. „Ас-сум“, викум. „Тѣ́рчи, ричѣ, пу-мѣне ско́ро дъ-и-ста́сьме. Нѣ-фил'án ме́сто би́ь, аку и-сти́гнѣме áрно, аку-нѣ ки-уста́ниш“⁷. Е́ј-ги́ди, тоь де́те кá мѣ-зима́, òно тѣ́рче, áс тѣ́рчум. И-ни́ь стигна́ме и-мурьрча́не съ-свѣ́лили дъ-ги-прѣчѣ́ктъ. Съ-прѣ́браме, нѣ-зѣкра́ нѣ-Бѣ́ласца. Нѣ-зѣкра́ нѣ-аднá карма́, ja кути-та́ со́ба ка́-j, сѣ́шта тѣ́ква аднá карма́, са́мо тѣ́ лице дъ-гу-нѣ́ма, спрѣ́ма слѣ́нце. Нѣ́трѣ

Они избига́ле уд-мѣстото Аништа ут-пл'ачки, избига́ле ту́къ, во́ъ бѣло сѣ бѣир. Бѣле о́ни пътна́јсе ку́ки шо-ду́јделе ту́ка, на́м ут-ти́ъ пътна́јсе ку́ки съ-нѣплудѣле три́јсе, ут-та́м сѣте съ-пувличѣле. О́ни съ-дили́ле, ко́ъ ту́ъ ду́јделе. Оти дѣду-ми бил уд-гѣ'рцко путѣкло, о́н бил по́п и-бра́тѣта ду́јделе ту́ка.

*

На́ј-ло́ши, на́ј-гуле́ми мѣ'ки има́ле на́ште. Има́ло та́м бе́гѣзе. Зѣ-вре́ме ра́то Буга́рто и-типа́ле, и-кла́ле, о-зѣкла́ле то́ъ шѣ-ј бе́го и-съ-пув-личѣле на́м. Кѣзѣ'ндули́ј бѣле до́бри, а Булува́н нѣце́ло гу-уништі́ле, зна́чи мѣ'шко, же́нско, де́ца, сѣ уништі́ле, но́го мѣ'ки има́ле. Та́мъ не́ма се́га се́ло, нѣце́ло-ј уништі́но, ду-Цѣрнѣ'чѣни. Ки-до́јдѣт, же́нта, ка́ зѣмѣт, ко́ъ им-съ-аре́се и-да́ не́ма. Уф-бунѣ'рь кла́вѣт л'у́јто. Е-та́м фѣті́ле не́коѣ на́шѣнка, же́нска, а-фѣті́ле, о́нѣ не́ съка́ла да-си-да́де че́уто, има́ла двѣ мо́ми, не́ съка́ла дѣ-ј-да́де ти́ъ двѣте не́јни ке́рки, а-ке́рките гла́ва дѣва́ле, нѣ-съка́ле ве́рта дѣ-са́ сме́нѣт. Ё, и-нуси́ле уф-Пѣл'орци, уф-то́ъ Пѣл'орци има́ло кѣлугѣрки, има́ле куна́к гуле́м. Уф-то́ъ куна́ко им-вика́ле, шо-съ-ти́ъ л'у́јто, им-вика́ле Турчи́јна, зѣ-дѣ-не́ и-зна́т. Ма́јк-им и-двѣте мо́ми и-дигну́вѣт ут-та́м и-но́сѣт уф-Зѣјтинѣк, уф-Гѣ'рцко.

Перо Тодоров, роден 1938 г. во с. Фурка

ДОЙРАНСКАЯ РАЗГОВОРНАЯ РЕЧЬ

Резюме

В труде рассматривается разговорная речь селений около Дойранского озера. Центральное место в этом регионе занимает городок Дойран. Восточнее него находится село Патарос, северо-западнее, в подножии Беласицы, село Николитч, а западнее село Фурка. Именно разговорная речь упомянутых селений представляет предмет этой работы, сравнивая его с разговорной речью гевгелиской, струмичкой и кукушской областей.

Дойранская разговорная речь до сих пор основательно не изучалась. Работа Г. П. Христова (Отличительные особенности Кукушско-Дойранской разговорной речи) и диалектный материал, который встречался в большинстве историко-географических и этнографических трудах даже отдаленно не может нам представить структуру этой речи.

Нужно подчеркнуть, что в этой малой географической области, которую занимает Дойранская разговорная речь встречаются различия. Так например член существительного мужского рода в Дойране является только в неполной форме (*рибáро*), а в селе Фурка параллельно употребляется и полная и неполная членская форма. В этом же селе встречаются указательные местоимения *вѣ*, *вѣ̃*, *виѣ* и общая форма вопросительного местоимения *куѣо*, а в г. Дойран эти формы местоимения не встречаются.

Некоторые различия встречаем между Дойранской р. речью и речью с. Николитч. Например сохранение *х* в интервокальной позиции является обычным явлением в Дойранской речи (*нѣсѣха*, *имѣха* — 3. лицо множ. числа имперф.) а в селе Николитч и Патарос *х* в этой позиции теряется (*нѣсѣ̃*, *имѣ̃*). Дальше личное местоимение 1. лица един. числа в с. Николитч и Патарос звучит *ас*, в Дойране *јас* и т. д. Таких различий между городской речью и речью в селах можно довольно перечислить, но тем не менее они не без влияния социального фактора. Несмотря на все различия, упомянутые селения имеют достаточно совместных языковых черт, которые объединяют их в один диалект.

В основной вокальной системе Дойранского говора кроме вокалов *е*, *и*, *а*, *о*, *у* появляется и среднеязычный вокал *ѣ*. Кроме этих основных вокалов, встречаем еще один „позиционный“ фонемный слой в который входят шесть долгих гласных: *ѣ̃*, *и̃*, *а̃*, *ѣ̃̃*, *ѣ̃̃̃*, *ѣ̃̃̃̃*. Количество этих гла-

сных, в некоторых случаях, имеют фонологическое значение, потому что направление длина — краткость не ограничивается только на морфологической формации, но также является и в некоторых словесных парах у которых длина (т.е. краткость) является единственным дифференциальным фактором: *дѹ* (гл. 'два') по сравнению *ду* (предлог), *ми* (гл. 'мие') по сравнению *ми* (краткая местоименная форма), *мѣсто* (чл. форма от 'месо') по сравнению *мѣсто*, *стоѡ* (гл. 'стои') по сравнению *сто* (число).

В Дойранской разговорной речи, как и в других юго-восточных говорах, неакцентированные вокалы — под действием выраженной динамичности акцента — артикулируются неинтенсивно, т.е. широкие вокалы переходят в соответствующие узкие: $a > ʌ$ (ребѣша), $o > u$ (кулѣно). Такое же явление и в других нижневардарских говорах, между тем в отношении результатов от перехода вокала *e* встречаем различия. Если Дойранской разговорной речи присуще переход *e* в *ʌ* почти всегда (зълѣн, нѣвѣсѣша, нѣдѣл'а), то в соседних разговорных речах (Гевгелісской и Кукушской) е в основном переходит в *i* (зилѣн, нивѣсѣша, нидѣл'а).

Выраженный экспираторный акцент и стремление к экономичности при разговорах является причиной не только перемены окраски вокалов, но и их крайнего ослабления и отпадания. Самые выразительные примеры элизии встречаем в членении форм им. сущ., прилагательных и притяжательных местоимений женского и среднего рода: *вѣи́иша*, *вѣи́ишо*, *сѣи́ишо*, *бѣи́иша* *куби́ла*, *вѣи́иша* *кѣи́иша*. При быстрой артикуляции случается пропускание целых слогов в результате чего получается не только сокращенные слова, что еле-еле узнаем из: *бручѣи́т* < *браи́ишечед* (двоюр. брат), *блѣи́ишко* < *близичко*, *вѣи́ижа* < *водичка*, *сѣи́иба* < *сабои́иша*, *сѣи́и* < *седи* и т.д.

Носовая переднего ряда а в Дойранском говоре как и в других южно-восточных говорах не смешивалась с носовым ж , так что постоянный рефлекс для а является е : *изик* (в с. Фурка *изик*), *едър*, *ичумэн* и т. д.

Основная замена носового заднего ряда ж является звук ь. Такое же явление и в соседних разговорных говорах: Гевгелиской и Кукушской. Северной границей этого явления в направлении к Струмицкой речи, является село Костурино, где встречаем ж > а. Замену ж > ь чаще всего встречаем в коренных слогах: *вѣ'же, іѣ'ба, кѣ'ица* (в с. Фурка — *кѹ'ка, кѣ'ица*).

Кроме *з*, как рефлекс на *ж* в нескольких примерах встречаем *о* и *у*: *йбика, йбиг, йбик* (в Дойране), в с. Фурка *йуйка, йуше* — полученные лабиализацией, приведем еще: *еуркина, жьлудник, уйрубел, суш*, некоторые из них объясняются как старые дублеты, другие как влияние церковного языка.

В этой разговорной речи развитие вторичного вокала совпадает со вторичным вокалом в других нижневардарских говорах. И в начальных и в крайних консонантных группах почти регулярно встречаем Ъ: *лѣже, лѣжца, бѣжник, ма'ла, ма'ска, бисѣтер, вѣштер, ѣдѣр, рѣкѣл*; как исключение *ѡсум* и вспомогательный глагол *сум*.

Консонантская система Дойранской р. речи в основных чертах отвечает системе других юго-восточных речях. В отношении литературного языка отличается отсутствием мягкого *и*, с частым употреблением фонемы *х*, с особенной частотой голосов *и* и полумягкого *л'*, с очень редким употреблением голосов *к*, *г* и т. п.

Старое палатальное *и* почти во всех случаях стало твердым: *бана*, *вишна*, *ишда*, *јаине*, *низа*, *бин*. Мягкое *и* стало твердым и в имперфектных глагольных образованиях: *сэ клане*, *сэ мене*, такой же случай и в глагольных прилагательных: *бранэн*, *женэн*, *ранэн*. Следы бывшей мягкости находим в антиципации, т. е. в развитом *ј* перед бывшим мягким *и* пр. *који*. Сразу нужно подчеркнуть, что этот переход является в более ограниченном объеме, чем в других нижневардарских говорах. *И* стало твердым и в примерах нового йотного, пр: *носэне*, *шрбикэне*.

С сохранением фонемы *х* даже и в этих позициях в которых не встречается в других нижневардарских, т. е. восточно-македонских говорах, Дойранский говор представляется нам как редко архаичным. Так в противоположность дойранским формам *ви́кэха*, *имэха*, *носэха* (3. лицо множ. числа имперф.), и в Гевгелиской, Кукушской, Воденской р. говорах встречаем формы с пропущенным *х*. Есть и другие примеры в которых *х* встречается в междувokalьной позиции: *за́дихо*, *мехо*, *ки́х-вица* и т. п. Эта особенность городской Дойранской р. речи может считаться как социальная дифференциация, потому что в соседних селах утеря *х* в междувokalьной позиции является обычным явлением.

Звук *и*, кроме иностранных слов, очень часто встречается в итеративно-имперфектных образованиях, далее как замена звуков *жг*, и ж: *ви́ије* 'ви́га', *но́бије* 'нао́га', *за́ије* 'зао́га', *и́гџојина* 'пајажина'.

Дистрибуция полумягкого *л'* не исчерпывается только примерами в которых сохранилось старое палатальное *л*, но и расширяется в многих других случаях, что так необычно для центральных говоров пр. *бе́'л'ше* < *белише*, *бо́'л'эн*, *и́й'л'шо* < *и́илешо*, *и́йе'л'шо* < *и́елешо*.

Праславянские группы **tj*, **kt'* в этой речи заменены с *шч*: *и́шчи*, *кз'шча*, *лешча*, *но́шчуви*, *свешча* и т. п.

Процесс нового йотного не захватил Дойранскую речь: *бра́ше* *сэ* (в Фурка: *бра́ија*), *сви́ша*, *цвеше*.

Группа **dj* по правилу дала *ји*: *е́јна*, *ме́јна*, *са́јни*, *чу́јни*. Единственным примером с другим результатом для **dj* встречаем в слове *рз'ја*, но и он в с. Николич выговаривается *рз'ја*.

Система акцентирования в Дойранской речи в общих чертах сходна с другими нижневардарскими говорами, т. е. включается в большую речевую группу, которая захватывает р. говоры северо-западнее Салоник, Пазар, Кайлар, вплоть до Куманово и Кратово.

Само собой понятно, что на этом большом пространстве являются определенные акцентные различия, так что интензитет акцента в нижневардарских говорах больше чем в говорах которые находятся севернее.

ТРАНСКРИПЦИЈА

ъ. — Со овој знак го предаваме темниот вокал независно од неговото потекло.

ē, ÿ, ā, ō, ū, ē. — Со цртичка над вокалот се означува должината.

е, а, о. — Точката под вокалот го означува полуредуцираниот изговор; е и а клонат кон ъ, а о кон у. Истиот однос е покажан и со знаците *e^b*, *a^b* односно *o^y*.

л'. — Овој знак означува полумеко л.

н'. — Овој знак означува полумеко н.

к'. — Со овој знак се означува слабо палјатализирано к' (< *tj), кое по својот акустички впечаток не се разликува од обичното к' во позиција пред вокалите од преден ред.

г'. — Види го објаснувањето за к'.

l̄, ḡ, ŋ̄. — Со цртичка над консонантот се означува должината.

СКРАТЕНИЦИ

Ак	= Аканџалија	Мор	= Морарци
Ам К	= Амбар Кој	Ник	= Николич
Бог	= Богданци	Пат	= Патарос
Вал	= Валандово	Пет	= Петрово
Гарб	= Гарбашел	Смол	= Смолари
Грам	= Грамадна	Соб	= Собри
Дој	= Дојран	Стој	= Стојаково
Кос	= Костурино	Фур	= Фурка
Кон	= Концко	Цри	= Цричани

Примерот покрај кој не е назначено името на населбата е од Дојран.

СПИСОК НА УПОТРЕБЕНА ИЛИ КОНСУЛТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Белић А.* Галички дијалекат, СДЗб, кн. VII, Београд 1935.
- Видоески Б.* Акцентот во кратовскиот говор, МЈ III, 1952, бр. 3, 4, 5, 6. Прилози за македонската дијалектологија, МЈ VI, 1953, стр. 113-151. Кумановскиот говор, Скопје 1962. Македонските дијалекти во светлината на лингвистичката географија, МЈ XIII-XIV, 1962/63, стр. 87—107 + 8 карти. Акцентските системи во македонските дијалекти ЛЗб бр. 3/70, стр. 1—11.
- Голомб З.* Два македонски говора /на Сухо и Висока во Солунско/ МЈ XI—XII, 113—182; XIII—XIV, 173—276.
- Думеџ В.* Воденскиот говор, МПр XIII, 1943, кн. 3, стр. 8—42; кн. 4, стр. 26—88.
- Ивић П.* Значај лингвистичке географије за споредно и историско проучавање јужнословенских језика и нивових односа према осталим словенским језицима, ЈФ XXII, 1—4, 1957—1958, 179—201.
- Иванов Џ.* Ударението во гевгелискиот говор, Известия ССФ, кн. VII, 1931, стр. 447—458. Гевгелискиот говор, Софија 1932.
- Ивковић М.* Акцентски системи српско-македонских говора, ЈФ II, 1921, кн. 3—4, стр. 254—271; IV, 1924, стр. 46—71.
- Конески Б.* Прилепскиот говор, ГЗб СФФ, 1949, с. 247—301. За некои морфолошки пречки на фонетските промени во македонскиот јазик, МЈ XIII—XIV, 1—2, 1962/63, 5—15. Граматика на македонскиот литературен јазик, I, II, Скопје 1967. Историја на македонскиот јазик, Скопје 1967.
- Карић В.* Гевгелија до Балканските војни, Скопје 1970.
- Кичев В.* Избрани произведения, т. II, Софија 1970.
- Леков И.* Насоки во развојот на фонологичните системи на славјанските езици, Софија 1960.
- Маневиќ Т.* *џџ* > *џа* во некои македонски говори, МЈ III, 1952, бр. 1—2, стр. 35—37.
- Милетиќ П.* Към особеностите на гевгелискиот говор, МПр VIII, 1932, кн. 2, стр. 51—72.
- Мирчев Џ.* Бџџки по Кукушко-воденскиот говор, СБНУ, XVIII, 1901, стр. 426—470.
- Мирчев К.* Неврокопскиот говор. ГСУ, XXXII, 1936, бр. 1, с. 1—134.
- Мирчев К.* Историческа граматика на българския език, Софија 1963.
- Oblak V.* Macedonische Studien, Wien 1896.
- Павловић Ј.* Стари Дојран и Дојранско језеро, Београд 1930.
- Русић Б.* Никулич, ГЗб СФФ, кн. 8, стр. 115—131, Скопје 1955.

- Романски С.* Долновардарският говоръ, МПр VIII, 1932, кн. 1, стр. 99—140. Народописни материали отъ Долновардарско (изъ архивата на Ст. Верковичъ) МПр VI, 1931, кн. 4, стр. 91—116.
- Селищевъ А.* Очерки по македонской диалектологии, т. I, Казань 1918.
- Стойков С.* Българска диалектология, София 1955.
- Теменушов М.* Дојран и Дојранско во минатото и денес, Скопје 1972.
- Христовъ Г.* По-забележителни особености на кукушко-дойранския говоръ, МПр X, 1936, кн. 1—2, стр. 103—118. Народописни материали по говора въ Кукушко и Дойранско, МПр IX, 1935, кн. 3—4, стр. 167—176.
- Цвијић Ј.* Основе географије и геологије Македоније и старе Србије, III књ., Београд 1911. Балканско полуострво и јужнословенске земље, Београд 1922.

СОДРЖИНА

	Страна
Увод	3
Општа карактеристика на говорот	4
Фонетика	7
Современа состојба на фонетскиот систем	7
Самогласки	7
Долги самогласки	8
Редукција на самогласките	11
Редукција на самогласката <i>a</i>	16
Редукција на самогласката <i>e</i>	18
Редукција на самогласката <i>o</i>	20
Други промени на вокалите	22
Елизија	22
Непостојани вокали на апсолутниот крај на зборот	24
Асимилација на вокалите	24
Испуштање на почетните вокали	24
Упростување на вокалните групи	25
Губење на слоогообразната функција на самогласките	25
Контракција на самогласките	27
Историски промени на вокалниот систем	28
Замена на старословенските назали	28
Ѣ	30
Ь	31
Секундарен ер	32
Ѣ	33
Л	33
Р	34
Согласки	35
л, л'	35
н, њ	36
ј	37
х	38

s	40
v	40
ц	40
*tj (*kt') — *dj	41
*skj, *stj — *zdj, *zgj	42
Согласнички групи и измена на консонантите	43
Дисимилација	44
Асимилација	44
Губење на согласките	44
Согласките на крајот на зборот	45
Акцент	47
Акцентот кај именките од м. род	52
Акцентот кај именките од ж. род	55
Акцентот кај именките од ср. род	56
Акцентот кај придавките	57
Акцентот кај заменските	58
Акцентот кај броевите	59
Акцентот кај глаголите	59
Акцентот кај прилозите	60
Акцентот во реченицата	60
Морфологија	63
Именки	63
Образување на именките	63
Деминутивни образувања	65
Аугментативни и пејоративни образувања	66
Именски форми	66
Именки од машки род	66
Именки од женски род	68
Именки од среден род	69
Остатоци од падежните форми	70
Промени на родот	71
Членот	71
Придавки	72
Образување на качествени придавки	72
Образување на посвојни придавки	72
Форми на придавките	73
Членување и степенување на придавките	73
Заменски придавки	74
Заменки	75

Лични заменки	75
Лично предметни заменки	77
Показни заменки	78
Броеви	78
Прилози	79
Предлози	80
Глаголи	83
Образување на несвршени од свршени глаголи	83
Образување на свршени од несвршени глаголи	84
Сегашно време	85
Минато определено свршено време	87
Минато определено несвршено време	88
Заповеден начин	89
Глаголска л-форма	90
Глаголска придавка	90
Глаголски прилог	91
Минато неопределено време	91
Предминато време	92
Идно време	92
Минато-идно време	92
Идно прекажано време	92
Сложени форми со <i>има</i> , <i>нема</i> + глаг. придавка	92
Синтакса	93
Редот на зборовите	93
Конгруенција	97
Особености на заменскиот предмет	100
Удвоениот објект	102
Повторување на делови на реченицата	103
Испуштање на делови на реченицата	105
Прашални искази	106
Изразување на негацијата	107
Изразување на посвојноста	107
Редот на реченичните делови	109
Сложени реченични конструкции	109
Приредени реченици	109
Подредени реченици	110
Лексика	113
Поглед врз лексичкиот состав	113
Архаизми	131

Туѓи зборови	132
Фразеолошки изрази	136
Заклучок	139
Текстови	143
Резиме	177
Транскрипција	183
Скратеници	183
Список на употребена или консултирана литература	184